

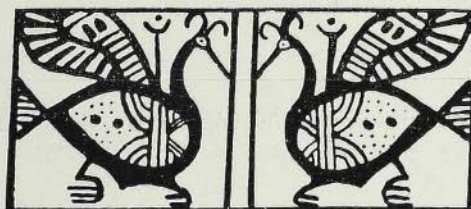
ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ

ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΑΜΑΣ, ΠΑΤΡΟΚΛΟΣ ΣΤΑΥΡΟΥ, ΚΤΙΡΟΣ
ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ, ΓΛΑΥΚΟΣ ΑΛΙΘΕΡΣΗΣ, Γ. ΧΑΤΖΗΚΩΣΤΗΣ,
Δ. ΛΙΠΕΡΤΗΣ, ΜΑΝ. ΚΑΛΟΜΟΙΡΗΣ, ΚΩΣΤΑΣ ΠΡΟΣΗΣ,
ΔΗΜ. ΚΡΑΝΗΣ

ΑΦΙΕΡΩΜΑ ΣΤΟΝ ΚΩΣΤΗ ΠΑΛΑΜΑ

(ΤΟ ΤΕΥΧΟΣ ΕΠΙΧΟΡΗΓΗΘΗΚΕ
ΑΠΟ ΤΟ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ)

152-153

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ

ΜΗΝΙΑΙΟ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

Υπεύθυνος εκδότης: ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

Ἀνδροκλέους 2, Λευκωσία.

Ἐτησία συνδρομὴ	£ 1,500 μίλς
Ἐτησία συνδρομὴ διὰ βιβλιοθήκες, σχολεία, ὀργανισμοὺς	£ 2,000 μίλς
Ἐτησία συνδρομὴ ἐξωτερικοῦ	£ 2,500 μίλς
Τιμὴ Τεύχους	£ 0,150 μίλς

Τὰ χειρόγραφα δὲν ἐπιστρέφονται. Κλισὲ καὶ φωτογραφίες ἐπιστρέφονται.
Τὰ ἀνάτυπα πληρώνονται ἀπὸ τὸν συγγραφέα.

ΤΟ ΤΕΥΧΟΣ ΑΥΤΟ ΕΠΙΧΟΡΗΓΗΘΗΚΕ
ΑΠΟ ΤΗ ΜΟΡΦΩΤΙΚΗΝ ΥΠΗΡΕΣΙΑ
ΤΟΥ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ ΠΑΙΔΕΙΑΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελίδες
ΠΑΤΡΟΚΛΟΥ ΣΤΑΥΡΟΥ: Ἡ «Πατρίς» τοῦ Κ. Παλαμᾶ	209
ΚΩΣΤΗ ΠΑΛΑΜΑ: Πατρίς (ποίημα)	209
Κ. ΧΡΥΣΑΝΘΗ: Πῶς εἶδε ὁ Παλαμᾶς μὲ τὸ στίχο του τοὺς Νεοέλληνες Ποιητές	214
Κ. ΠΑΛΑΜΑ: Κύπρος (ἀπόσπασμα)	225
ΓΛ. ΑΛΙΘΕΡΣΗ: Στὴν πενήνταετηρίδα τοῦ Κ. Παλαμᾶ	226
Κ. ΠΑΛΑΜΑ: Ἀπὸ τῆ «Φλογέρα τοῦ Βασιλιᾶ»	227
Κ. ΠΑΛΑΜΑ: Στὸν ποιητὴ Γλαῦκο Ἀλιθέρση	228
Γ. ΧΑΤΖΗΚΩΣΤΗ: Οἱ παλαμικὲς γιορτές τῆς Πάφου	229
Κ. ΠΑΛΑΜΑ: Στὸ Σίμο Μενάρδο	246
Κ. ΧΡΥΣΑΝΘΗ: Ἐπιστολὲς Ψυχάρη, Περγῶ καὶ Δροσίνη πρὸς τὸν Στ. Μαρτζώκη	247
Δ. ΛΙΠΕΡΤΗ: Νὰ σιλογρονίση	249
ΜΑΝ. ΚΑΛΟΜΟΙΡΗ: Μιὰ παλαμικὴ πολιτεία.....	250

ΚΑΘΕ ΜΗΝΑ— — Κ. Χ ρ υ σ ἄ ν θ η : Διαλέξεις γιὰ τοὺς μὴ ἐπιζῶντες Κυπρίους λογοτέχνες — ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ — Κ. Π ρ ο υ σ ῆ : Ε. Π. Παναγόπουλου «Ἡ Νέα Σμύρνη» — Δ η μ. Κ ρ ἄ ν η : Κυπριανοῦ, Μαραθεύτη, Σπανοῦ: «Ἀνθολογία Κυπριακῆς Ἀνθολογίας» — Κ. Χ ρ υ σ ἄ ν θ η : Σπ. Παναγιωτόπουλου «Θαλασσινὰ κείμενα», Κυρ. Ντελόπουλου «Ἱστορικά καὶ ἄλλα πρόσωπα στὴν ποίηση τοῦ Καβάφη» — ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΑΚΟ — ΓΕΝΙΚΑ — ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ — ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ.

Υπεύθυνος κατὰ τὸν νόμον: δρ Κ. Χρυσάνθης.
Τυπώθηκε στὰ Τυπογραφεῖα «ΘΕΟΠΡΕΣ», Λευκωσία.

Πνευματική Κύπρος

Πνευματική Όμάδα: ΦΡΙΞΟΣ ΒΡΑΧΑΣ, Κ. ΜΟΝΤΗΣ, ΤΑΚΗΣ ΦΥΛΑΚΤΟΥ,
Α. ΧΡΙΣΤΟΦΙΔΗΣ, Κ. ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ
Υπεύθυνος: ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΧΡΟΝΙΑ ΙΓ'

ΜΑΗΣ — ΙΟΥΝΙΟΣ 1973

ΑΡ. 152 — 153

Η "ΠΑΤΡΙΣ" ΤΟΥ Κ. ΠΑΛΑΜΑ

Με την ευκαιρία των τριάντα χρόνων από τον θάνατο του Κωστή Παλαμά το περιοδικόν «Πνευματική Κύπρος» μου ζήτησε να συμβάλω στην απότιση φόρου τιμής στή μνήμη του μεγάλου ποιητή, μετέχοντας στο ειδικό τεύχος το αφιερωμένο στή ζωή και στο έργο του.

Δίδω στήν δημοσιότητα ένα άγνωστο ως τώρα ποίημα του Κωστή Παλαμά, υπό τον τίτλον «Πατρίς». Είναι από τα πρώτα ποιήματα του Παλαμά, γραμμένο σε καθαρεύουσα, και φέρει ημερομηνία 19 'Ιουλίου 1877. Όπως είναι γνωστόν, ο Παλαμάς ήλθε φοιτητής στήν 'Αθήνα τό 1876, άρα τό ποίημα γράφτηκε, όταν ο Παλαμάς ήταν πρωτοετής φοιτητής.

Τό ποίημα τούτο αποτυπώνει την απαισιοδοξία, που διακατείχε τότε τό Έθνος για τά πεπρωμένα του, θερμαίνεται όμως και από την έλπίδα για την παλινόρθωση τής εθνικής τιμής.

Τό χειρόγραφο τούτο ποίημα του Παλαμά μου τό χάρισε ο φίλος Χρήστος Ευαγγελάτος μετά τή διάλεξή μου στόν Φιλολογικό Σύλλογο «Παρνασσός» τών 'Αθηνών στίς 5 Μαρτίου 1968, σαν βραβείο για την αγάπη μου για τόν ποιητή και για τό έργο του, όπως μου είπε μετά την διάλεξη. Ο Γεώργιος Κατσιμπαλης, με τόν όποιον επικοινωνήσα πριν παραδώσω τό ποίημα στόν Κύπρο Χρυσάνθη για δημοσίευση στήν «Πνευματική Κύπρος», επιβεβαίωσε ότι τό ποίημα τούτο είναι άγνωστο και, βέβαια, ανέκδοτο.

ΠΑΤΡΟΚΛΟΣ ΣΤΑΤΡΟΥ

ΠΑΤΡΙΣ

Λοιπόν εσβέσθ' ή πρώτη σου, ή φωτεινή ζωή σου,
Κί' ή δάφνη νύν καθήκοντα τελούσα κυπαρίσσου
Σε συντροφεύει, νεκρικήν σιγήν έν ω τήρεις,
Πατρίς, ώραία μου πατρίς;

Δὲν ἐσεθάσθη οὐδὲ σὲ τοῦ χρόνου ἡ πορεία,
Καὶ εἶσαι τώρα ὄνειρον, ἀνάμνησις, ἀγία;
Δὲν σὲ λαμπρύνουν τρόπαια καὶ σπάθην δὲν φορεῖς,
Πατρίς, ὠραία μου πατρίς;

Καὶ ἡ κραυγὴ τῶν τέκνων σου θὰ σὲ ζητήσῃ μάτην
ἐν τῇ στιγμῇ, ἣν ὥρισεν ὁ Ὑψιστος ὑστάτην,
Ὅπως ἐκλάμψῃ ἄδουλος ἡ γῆ ἢ Βοσπορίς,
Πατρίς, ὠραία μού πατρίς;

Εἰς μάτην τῆς Ἀγίας σου Σοφίας ἢ ἀγκάλῃ
θ' ἀναζητῇ τῆς γαλανῆς σημαίας σου τὰ κάλλη,
Καὶ Σλαύους μόνον θὰ δεχθῇ ἐν κρότοις καὶ χοροῖς
Πατρίς, ὠραία μου πατρίς;

Ὅχι! ἂν ἔτι σιωπᾷ, δὲν ἔσθες ἡ ζωὴ σου,
Καὶ ἀγαπῶντ' ἡ δάφνη σου κι' ἡ γαῦρος κεφαλὴ σου.
Δὲν εἶνε τάφος διὰ Σέ, ὦ τοῦ φωτὸς θυρίς,
Πατρίς, ὠραία μου πατρίς.

ᾤΑ, ὄχι! δὲν ἐκάλυπεν ἡμᾶς ἡ ὄρφανία.
Τῆς ὄρφανίας τυραννεῖ σέ, μητέρα, ἡ πικρία.
Αὐτὴ σὲ κάμνει σιωπὴν θανάτου νὰ τηρῆς,
Πατρίς, ὠραία μου πατρίς.

Ποιὰν μητέρα ἔχομεν, καὶ ποῖα τέκνα ἔχεις!
Δὲν ἔχεις τέκνα... ἔρημος ἐντὸς ἐρήμου τρέχεις.
Δὲν τρέχεις... φεῦ! τὰ πέριξ σου, Νιόβη θεωρεῖς,
Πατρίς, ὠραία μου πατρίς.

Ἐγέρθητι καὶ θλιθερὰ ἰέρεια ὡς εἶσαι,
Τοῦ πένθους σου τὴν μελανὴν ἐνδυμασίαν σχίσε,
Γενοῦ Ἑλλάς τοῦ Ἄ λ λ ο τ ε καὶ μὴ ἀργοπορῆς,
Πατρίς, ὠραία μου πατρίς!

Ἐκεῖ, ἐκεῖ, πρὸ τῶν τειχῶν τοῦ μάγου σου ὄνειρου
Τοῦ Κωνσταντίνου ἔκδικος μήτηρ λαμπρὰ ἐγείρου,
Ἦ... ἄς δεχθῇ Σε πιστεύσαν ἡ γῆ ἢ Βοσπορίς,
Πατρίς, ὠραία μου πατρίς!

Κ. Π.

Παργί.

Να δὲν ἰσχυρὰδ' ἢ ἀπὸ τοῦ σου, ἢ γὰρ ἐκ τοῦ σου,
 καὶ ἢ δὲ πῶς εἴς τιν' ἠδὲ ἠνομιὰ ἐξ ἑσέως ἠναγορεύσῃ
 εἰς ἀνθρώπων κερπίμας αὐγὴν εἰς τὴν ἑσέως,
 Παργί, ἑσέως σου παργί,

εἰς ἐκείνην αἰετὶ οἱ τοῦ ἔσθου ἢ ἀπὸ τοῦ σου,
 καὶ εἰς αὐτὴν ἑσέως, ἀναγορεύσῃ εἰς ἑσέως,
 εἰς οἱ ἀπὸ τοῦ σου ἑσέως καὶ ἀπὸ τοῦ σου εἰς ἑσέως,
 Παργί, ἑσέως σου παργί;

καὶ ἢ ἀπὸ τοῦ σου εἰς ἑσέως σου εἰς οἱ ἑσέως, καὶ ἢ
 εἰς ἑσέως, ἢ ἀπὸ τοῦ σου εἰς ἑσέως, εἰς ἑσέως,
 εἰς ἑσέως, εἰς ἑσέως, ἢ ἀπὸ τοῦ σου εἰς ἑσέως,
 Παργί, ἑσέως σου παργί;

εἰς ἑσέως σου εἰς ἑσέως σου εἰς ἑσέως
 εἰς ἑσέως σου εἰς ἑσέως σου εἰς ἑσέως

Καὶ ἀγαθὸν γένον δα' ἔξωθεν ἐν πολλοῖσι καὶ χοροῖσι,
 Πατρὶς, ἑσπέρια μου σαρκί;

Ὅχι! δὲ τί σε οὐκ, δὲν ἔβλεπον ἰσχυρῶς σου,
 καὶ ἀγαθὸν ἢ δάφνη σου μὴ ἰσχυρῶς μεθυσθῆσαι σου.
 δὲν τὴν ἀλγος δὲ δὲ, ἔβλεπον σου, δὲν σου,
 Πατρὶς, ἑσπέρια μου σαρκί.

Αἰ, Ὅχι! δὲν ἔβλεπον ἰσχυρῶς ἢ δάφνη σου.
 Τὴν ἑσπέρια σου οὐκ ἔβλεπον ἢ δάφνη σου.
 Αἰ, Ὅχι! δὲν ἔβλεπον ἰσχυρῶς ἢ δάφνη σου.
 Πατρὶς, ἑσπέρια μου σαρκί.

Ὅχι! δὲν ἔβλεπον ἰσχυρῶς, καὶ οὐκ ἔβλεπον ἰσχυρῶς!
 δὲν ἔβλεπον ἰσχυρῶς... ἔβλεπον ἰσχυρῶς σου ἰσχυρῶς.
 δὲν ἰσχυρῶς... ἔβλεπον ἰσχυρῶς σου, καὶ οὐκ ἔβλεπον ἰσχυρῶς,
 Πατρὶς, ἑσπέρια μου σαρκί.

Ὅχι! δὲν ἔβλεπον ἰσχυρῶς, καὶ οὐκ ἔβλεπον ἰσχυρῶς σου,
 Τὴν ἑσπέρια σου οὐκ ἔβλεπον ἰσχυρῶς σου οὐκ ἔβλεπον ἰσχυρῶς σου.

Γενναίη εὐχὴ τοῦ Ἄγγελου καὶ γὰρ ἀργασίας,
 Παιδί, ὕδατα γὰρ σαρκί !

εἴη, εἴη, ὅσοι καὶ ἄλλοι τοῦ μέγαν σου ἀνέρου
 τοῦ Κωνσταντίνου Κωνσταντίνου γὰρ ἀπὸ εὐχίας,
 ἦ... ἡ δὲ εὐχὴ δεξιόθεν ἀπὸ τῆς Βασίλει,
 Παιδί, ὕδατα γὰρ σαρκί !

19 Ιουλίου 1874.

ΠΩΣ ΕΙΔΕ Ο ΠΑΛΑΜΑΣ ΜΕ ΤΟ ΣΤΙΧΟ ΤΟΥ ΤΟΥΣ ΝΕΟΕΛΛΗΝΕΣ ΠΟΙΗΤΕΣ

Είναι κοινή πίστη πώς ο δημιουργός μπορεί ν' άσκηση και τὸ λειτούργημα τῆς κριτικῆς. Ἐάν τὸ καλοσκεφτοῦμε ποιὸς θὰ μπορούσε νὰ ἐκτιμήσῃ τὸ μὶχθο τοῦ ἄλλου, νὰ ἀκολουθήσῃ τὴν πορεία τοῦ ὁμοτέχνου του κατὰ τὴν ὥρα τῆς δημιουργίας, νὰ ἀποκρυπτογραφῆσῃ τὴ βαθύτερη οὐσία τοῦ δημιουργήματος, νὰ δῇ σφαιρικά τὸ μήνυμά του, ἄλλος παρὰ ἓνας δημιουργός, πὸν θῆτευσε κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο στὶς δυσκολίες τῆς δημιουργίας;

Ὁ Κωστής Παλαμᾶς, μὲ τὴ χαρακτηριστικὴ μεγαλωσύνη του, ὑπηρέτησε καὶ τὸν κριτικὸ λόγον. Ὁ Αἰμίλιος Χουρμούζιος μιλά γιὰ τὴν ἐκπληκτικὴ κριτικὴ γονιμότητα τοῦ Παλαμᾶ, πὸν εἶναι διασκορπισμένη σ' ἐφημερίδες, γράμματα, κείμενα κ.λ.π. Καὶ δὲ μπορούσε νὰ γίνῃ ἄλλοιως, νὰ μὴ μιλήσῃ δηλ. κριτικά ὁ Παλαμᾶς, γιατί ἀπὸ τὴ φύση του τάχθηκε ἀνανεωτικῆς τοῦ ἑλληνικοῦ λόγου· θάταν ἀσυνεπὴς πρὸς τὸ ἀποστολικὸ του ἔργο ἂν περιοριζόταν μόνον στὴν ποιητικὴν ἔκφραση. Δὲν ἔχει σημασία ἂν συχνότατα ὁ ποιητικὸς λόγος εἰσορροῦσε μὲς τὰ κριτικά του κ' ἔδινε ἓνα μεγαλόστομον τόνο στὰ κείμενα. Ὁ ποιητὴς ἦταν παντοῦ. Ἄλλὰ πόσες φορὲς ὁ κριτικὸς λόγος του δὲν εἰσορροῦσε μὲσα στοὺς στίχους του δίνοντάς τους μὴ ἐγκραλικότητα, πὸν ἐνοχλοῦσε ὅσους πρόσβευαν πὸς τὴ ποίησι εἶναι μόνον συναίσθημα; Ἐξ ἄλλου, ὁ ἴδιος ὁ Παλαμᾶς στὰ «Πρῶτα Κριτικά» (Κωστή Παλαμᾶ, Ἀθήναι, τομ. 2, σελ. 14) λέγει: «Καὶ ἡ κριτικὴ Μοῦσα εἶναι». Πόσο ὁ κριτικὸς νοῦς δέσποζε συχνὰ στὴν ἔκφραση τοῦ ποιητῆ φαίνεται ξεκάθαρα στὸ ποίημα «Οἱ Πατέρες» ἀπὸ τὴ συλλογὴ του «Βωμοὶ». Στὸ ποίημα μὲ λυρικὴ, ἔστω καὶ πλατύλογη, γραφὴ ἐπισημαίνει τοὺς βασικοὺς παράγοντες πὸν φτιάχνουν στὰ γράμματα τὴ Νέα Ἑλλάδα, τὸ λαογράφο Πολίτη, τὸ κρητικὸ τραγούδι, τὸ Σολωμό, τὸν Πάλλη καὶ ἄλλους.

Ἄλλὰ δὲν εἶναι κριτικὴ καταστάσεων, ἀργίλη σάτιρα, κ' ὄχι περιορισμένη φιλολογικὴ, τ' ἀρχιλόχεια «Σατυρικὰ Γυμνάσματα», πὸν ὁ Χουρμούζιος δηλώνει πὸς «δὲν ἔχουν προγόνους στὴ νεώτερη Ἑλλάδα»; (Ὁ Παλαμᾶς καὶ ἡ ἐποχὴ του, τομ. Β', Ἀθήνα, σελ. 22). Κι ἡ σάτιρα δὲν εἶναι κριτικὴ, κριτικὴ μάλιστα μὲ βούρδουλα, ἀνελέτητη, πὸν σοῦ μπηγεί τὸ μαχαίρι ὡς τὸ κόκκαλο;

Κριτικὸ λόγον, ὅπως εἶπα, συναντᾶς διάσπαρτο σὲ ὅλο τὸ ποιητικὸ ἔργο τοῦ Παλαμᾶ. Σὲ μερικὰ ὅμως ποιήματα ὁ Παλαμᾶς μὲ τὸ στοιχεῖο τοῦ λυρισμοῦ δοκίμασε κριτικὲς σκέψεις πάνω σὲ ἔργα, πάνω σὲ σημασίες ἔργων μὲς τὸ νεοελληνικὸ λόγον, πάνω σὲ ποιητικὲς γραφὲς συγχρόνων του κ.λ.π. Συχνὰ παίρνοντας γιὰ μοτίβο μὴ κριτικὴ ἔκφραση γιὰ ὀρισμένο θέμα ἄπλωνε τὸ λόγον του κ' ἀγκάλιαζε παραπλήσιες ιδέες καὶ θέματα. Κατάταξα τὰ ἀφιερωματικά σὲ νεοέλληνες ποιητὲς ποιήματα τοῦ Παλαμᾶ κ' ἐρευνῆσα τοὺς στίχους καὶ τίς ιδέες πὸν περιλάμβαναν μόνον καὶ μόνον γιὰ νὰ καθορίσω τὴ στάση τοῦ ποιητῆ ἔναντι τῶν συγχρόνων του στὶς ὄρες τῆς λυρικῆς εὐφορίας του. Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ μπόρεσα νὰ ξεφύγω ἀπὸ μὴ ἐνοχλητικὴ ἐπανάληψη. Ἔχει τόσο πολυεδρικό ἐξεταστὴ τὸ παλαμικό ἔργο σὲ διάστημα τριῶν τετάρτων τοῦ αἰῶνα πὸν δυσκολεύεσαι νὰ βρῆς περιθώρια γιὰ νὰ μιλήσῃς χωρὶς ἀβελγητὰ σου ν' ἀντιγράψῃς τὸ λόγον τῶν ἄλλων, εὐνόμων ἢ δευτερευόντων. Ὅχι, πὸς δὲ σχολιάσανε ὅταν χρειάζοταν στὸν ἓνα ἢ τὸν ἄλλο μελετητὴ τὰ ἀφιερωματικά ποιήματα τοῦ Παλαμᾶ. Συνήθως γίνονται σ' αὐτὰ μὴ γρήγορη ἀναφορὰ γιὰ νὰ στηρίξουν ὁμοιες ἀόψεις του σὲ ἄλλα ποιήματα. Μαζεμένα, ὅμως, πὸν νὰ δίνουν μὴ ἐνότητα, ἀπὸ τὴν ὁποία μπόρουν νὰ βγοῦν συμπεράσματα, δὲν ξέρω νὰ ἔχουν ἀντιμετωπιστῆ ὡς τώρα. Γι' αὐτὸ τολμῶ τὸ κόπιαμά τους σὺν ἐλάχιστο φόρον πρὸς τὸν πατριάρχη τοῦ νεοελληνικοῦ λόγου καὶ τὸ πρωτοπαλλήκαρον τοῦ δημοτικισμοῦ. Καὶ τὸν παραδεχόμεσθε σήμερα σὺν πατριάρχη, ἀκριβῶς τώρα, πὸν παρατηρεῖται ὁμαδικὴ ἄγνησι τῆς ἀξίας του καὶ νέες σχολὲς κατακλύσανε μὲ κατασκευάσματα ἐρμαφρόδιτα τὸν ποιητικὸ μας ὁρίζοντα. Ὁ Σολωμὸς ἐπηρεάσῃ τὴν Ἑπτανησιακὴ Σχολή. Ὁ Παλαμᾶς κατενίκησε τὸν καθαρευουσιάνικον ρομαντισμὸν καὶ μᾶς ἔδωσε

γλώσσα, ανακαλύπτοντας μάλιστα τὸ Σολωμὸ καὶ τοὺς ἄλους ἄξιους ποιητικοὺς λόγους, παλαιότερους καὶ σύγχρονους του. Δὲν ἀρνιόμαστε πὼς ὁ σύγχρονος ποιητικὸς λόγος ἄλλαξε πολλὸ ἀπὸ τὸν προγενέστερο παραδοσιακὸ καὶ ἔδωσε καὶ ἄρτια ἔργα βιώσιμα. Τούτη ὅμως ἡ ἀναγκαστικὴ ἐξέλιξις σὲ παγκόσμιον κλίμακα δὲν σημαίνει διαγραφή τῶν πρωτοπόρων καὶ μείωσις τῆς ἀξίας τους. Τὰ ἐπιτεύγματα τοῦ πολιτισμοῦ δὲν εἶναι αὐτοφύτρωτα ἀλλὰ προϊόντα προηγουμένων κλιμακωτῶν κατεργασιῶν, στίς ὁποῖες δαπανῶνται ἕνα σωρὸ ἐγκέφαλοι καὶ ψυχὲς ποικίλου διαμετρήματος.

Τὰ ἀφιερωματικὰ ποιήματα τοῦ Κωστή Παλαμᾶ ἀνάλογα μὲ τὶς προθέσεις πού καλύπτουν διακρίνονται ὡς ἑξῆς: (1) σὲ ἀπλὰ ἀφιερῶματα περιπτωσιακά, πού συνήθως σ' αὐτὰ δὲ δηλώνεται ὁ λόγος τῆς ἀφιέρωσης, κ' ἡ σχέση δὲν ἀφορᾷ τὸν ποιητικὸν λόγον τοῦ δέκτη. Π.χ. τὸ γνωστὸ ποίημα «Φοινικιά» τῆς «Ἀσάλευτης Ζωῆς» ὁ Παλαμᾶς τὸ ἀφιερώνει στὸ Γεώργιο Δροσίνη πού τὸ πρωτάκουσε, (2) σὲ ἀφιερῶματα μὲ καθαρὴ κριτικὴ διάθεση καὶ βιβλιογραφικὰ στοιχεῖα, ὅπως τὸ ποίημα Ἄρ. Βαλαωρίτης στῆ συλλογὴ «Δειλοὶ καὶ σκληροὶ στίχοι», (3) σὲ ἀποκριτικὰ ἀφιερῶματα, πού ἀφοροῦν ἀνταπόκριση τοῦ ποιητῆ σὲ κριτικὲς ἢ ἀποστολὲς ἔργων. Σ' αὐτὰ ὑπάρχουν ὄχι ἀπαραίτητα καὶ ἀνάπτυξις ἰδεῶν κοντὰ στὴν κοινωνικὴ ἀνάγκη. Θὰ τὰ κατὰτσα κοντὰ σὲ μερικὰ γράμματα τοῦ ποιητῆ, πού ἀποστέλλονταν γιὰ καθαρὰ κοινωνικοὺς λόγους, κ' ὄχι γιὰ συζήτηση προβλημάτων ἢ γιὰ ἐκμυστήρευση ἢ γιὰ μετάδοση συγκινησιακῶν καταστάσεων τοῦ ποιητῆ, (4) σὲ καθαρῶς κριτικὰ ποιήματα, πού παίρνουν ἀκραιφνῆ κριτικὴ στάση ἔναντι τοῦ ποιητικοῦ ἔργου τοῦ δέκτη. Ὅτι ὑπάρχουν καὶ ἀνάμικτοι τύποι στὰ ἀφιερῶματα τοῦ Παλαμᾶ εἶναι φανερό. Ἀλλὰ κατὰ τὴν κατάταξιν πέφτει τὸ βάρος στὸ προεξάρχον σημεῖο καὶ στὴν ὑποκειμενικὴ (καὶ πιθανὸ ἀντικείμενη) κρίσις. Τὰ... κοσμικῆς ἢ ἀπλῶς κοινωνικῆς μορφῆς ἀφιερῶματα σὲ φιλικὰ πρόσωπα τοῦ ποιητῆ δὲν ἐξετάζονται ἐδῶ, ἔστω καὶ ἂν περιέχουν συχνὰ ἀξιόλογες ἰδέες ἀπὸ ποικίλους τομεῖς τῆς ζωῆς καὶ τῆς τέχνης.

Στὴν ἔκθεσις πού ἀκολουθεῖ δὲ θὰ υἰοθετηθῆ ἡ ἀνωτέρω κατάταξις. Τὴν πρώτη θέσις ἔχουν τὰ πρόσωπα καὶ τὸ ἔργο τους. Ἐξῆλλου ἀπὸ τὸ σχόλιο πάνω στὸ κάθε ἀφιερῶμα εὐκόλως μπορεῖ νὰ προσδιορισθῆ ὁ χαρακτήρας του.

★

Στὸ Σολωμὸ ὁ Παλαμᾶς ἀφιερώνει δύο ποιήματα. Ἐνα στὰ «Τραγούδια τῆς Πατρίδας μου» μὲ τίτλο «Σολωμὸς» καὶ ἕνα στῆ συλλογὴ «Ἡ Πολιτεία καὶ Μοναξιά» μὲ τίτλο «Ἕμνος γιὰ τ' ἄγαλμα πού στήθηκε τοῦ Σολωμοῦ στῆ Ζάκυνθο». Ἀλλὰ καὶ στὸ ποίημα «Οἱ πατέρες» ὁ Σολωμὸς κατέχει τὴν πρωτεύουσα θέσις. Λέει γι' αὐτὸν στὸ ποίημα «Οἱ πατέρες

—Κι' ἐσὺ ὁ ἀσύγκριτος! Μ' ἐσὲ πρωτόφαντος ὁ στίχος,
μαζί, ἡ πολέμια χλασὴ καὶ ἡ κλάψα τῆς τρυγῶνας
κι' ἡ χάρις πού ἅγιο λείψανο τ' ἄραϊο συντρίμμα κάνει.
Κι' ἂν τὸ πετὰς μεσουρανίς τοῦ θούκινου τὸ σκοῦσμα,
μουσικὰ γέρνεις καὶ γλυκὰ τὸ στήθος πρὸς τὴν ἄρτια,
νὰ πλάσης τ' ἄστρο τῆς νυχτὸς καὶ τ' ἄστρο τῆς ἡμέρας,
νύχτα γιομάτη θάματα, νύχτα σπαρμένη μάγια.

καὶ τελειώνει τὸ ἕμνο του μ' ἕνα ἐξαιρετὸ σολωμικὸ στίχο:

νύχτα γιομάτη θάματα, νύχτα σπαρμένη μάγια.

Στὸ πρῶτο ποίημα — ἀπὸ τὰ πιὸ παλιὰ του — ὁ Παλαμᾶς δηλώνει πὼς νοιώθει γυμνὸς μπροστὰ στὸ στίχο τοῦ Σολωμοῦ. Δέχεται πὼς κέντρο ὁ Σολωμὸς στὴν ποιήσις του εἶχε τὴν ἰδέαν, πού κοιτοῦσε νὰ τῆς δώσῃ κατοικία μέσα στοὺς στίχους. Τὸ ἔργο του εἶναι σκόρπιο καὶ μισόπλαστο, γιατί ἡ φαντασία του, σὺν αὐστηρὸς ἔλεγχος, τὸ καθελὶ πού ἔχτιζε, τὸ γρέμιζε ὑστερα. Ἡ ἰδέαν δὲ χωροῦσε μέσα στὰ κάλλη τοῦ στίχου του. Καὶ δυστυχῶς πέθανε προτοῦ χαλιναγωγῆσι τὴν ἐλεγκτικὴν δυνάμει τῆς φαντασίας του. Τὸ δεύτερο ποίημα, κάπως μακρόλογο μ' ἐπαναλήψεις, ἐπαναλαμβάνει περίπου τὰ οὐσιαστικὰ σημεῖα τοῦ πρώτου ποιήματος. Καὶ πάλιν ὁ Παλαμᾶς δηλώνει πὼς ὁ Σολωμὸς φύτεψε γλώσσα, στίχο, ἰδέαν κ' ἔρωτα

κι' είναι αίτιος που μεγάλωσε με το αίμα των 'Αρχιλόχων και των Πινδάρων, κι' είναι αυτός ή 'Ελλάδα, που ξανάβησε μέσ τ' όλόκληρο νησί «Λειτουργός άτάραχος του Λόγου και προφήτης των Ρυθμών».

Νομίζω πως ή συγκεντρωμένη αυτή κρίση για το Σολωμό καλύπτει όλο το πεδίο της σωλωμικής ποίησης άλάθευτα κι' έπεξηγηματικά. Έξάλλου, πρώτος ό Παλαμής γνώρισε το Σολωμό στην 'Ελλάδα, κυρίως με τα προλεγόμενά του στην έκδοση Μαρσαλή 1901. 'Ο Σολωμός έπηρεάσε την Έπιτανησιακή Σχολή, αλλά ως τα χρόνια του Παλαμά ήταν άγνωστος στον υπόλοιπο 'Ελληνισμό.

Στο δεύτερο βάρδο της νεοελληνικής ποίησης, τον 'Αριστοτέλη Βαλαωρίτη, τον ποιητή που τον έπηρεάσε από την τρυφερή νεότητά του, αφιέρωσε ό Παλαμής ένα ποίημα στη συλλογή «Δειλοί και σκληροί στίχους. Το έγραψε στα 100 χρόνια από το θάνατο του ρουμειώτη ποιητή. Με κάπως φανερό και άπλωσ έγκωμιαστικό τόνο, έξιστορεί ποιητικά έργα με κάποιους γρήγορους χαρακτηρισμούς, περισσότερο ύμνητικούς. 'Αλλά έκφέρει και κάποιες κρίσεις. Τόν λέει ραφωδό του γένους, προφήτη με ψυχή άρματωλού, που έφτιαξε έπικά παιδιά, κι' είναι άβασίλευτο δράμα ή καρδιά του, ή σκέψη του και ή γλώσσα του. 'Ο Παλαμής έπιπλέον τον παρουσίασε με το διβλίο του «'Αριστοτέλης Βαλαωρίτης» (1914). Κάπως πιο θεομιά ύμνητικός είναι ό λόγος του Παλαμά για το Βαλαωρίτη στο ποίημα «Οί πατέρες»: Λέγει:

Και σύ Φωτεινέ, 'Αστραπόγιαννε και άρματωλέ και άκριτα
και της φυλής και της φωνής, καρδιά, τραγουδι, λόγος,
του Γένους φυλακάτορα, και σά να στέκης πάντα
σκόπος, το καρυσφύλλι σου το κλέφτικο κρατώντας,
με κάποια δλάνοιχα φτερά, σά σκέπη άπάνωθέ μας.
Δροσάτος άπ' του Κίτσαθου την πάχη, από τη φλόγα
μαρειδερός, μοσκοβολάς μπαρούτι και θυμάρι.

Και τον Κάλβο, (που όπως ό ίδιος ό Παλαμής ξομολογιέται πως τυχαίως άγόρασε τις ώδες του από ένα παλαιοπωλείο), τον θεωρεί:

Σ' άναθο βράχο άποσυρτός, άταίριαστος, μονάχος,
ζωσμένος με της λύρας του τον άκεανό, και ό Κάλβος.
(«Οί Πατέρες»)

Στο δίστιχο αυτό χαρακτηρισμό γίνεται με τρόπο ποιητικό και άναφορά στον «'Ωκεανό» του Κάλβου, το ποίημα που τράβηξε την προσοχή του κριτικού Παλαμά για να προσέξει σε συνέχεια την κάλβεια ποίηση.

Με τον Ψυχάρη άλλάζαν τα πράγματα. Οί δυό αυτοί πατέρες του δημοτικισμού ξεκίνησαν συναγωνιστές, ό καθένας με το δικό του τρόπο, αλλά ή παρεξήγηση τους έσπρωξε άργότερα σε αντίπαλες θέσεις. Στη συλλογή «Πολιτεία και μοναξιά» ό Παλαμής αφιερώνει στον Ψυχάρη ένα ποιήμα γραμένο το 1905, που ό Χουρμούζιος το χαρακτηρίζει «στιχουργημένο βιβλιοκατάλογο». 'Αστόσο σ' αυτό υπάρχουν έμβόλμοι χαρακτηρισμοί για τον Ψυχάρη. 'Η δουλειά του π.χ., μέσα στο θμορφο γλωσσικό χάος έδωσε μορφή και θάνα μες το ναό ή εικόνα του με τους άξιους που με το Λόγο γίνανε πλάστες, λυτρωτῆδες κι' όδηγοί. Στά εκατόχρονα του Ούγκώ ό Παλαμής έγραψε ένα ύμνητικό ποίημα για τον Ούγκώ, που το αφιέρωσε στον Ψυχάρη. («'Ασάλευτη Ζωή»). Πιο έξυμνητικά ό Παλαμής μιλά για τον Ψυχάρη στο ποίημα «Οί πατέρες», που τον κατατάσσει ανάμεσα στους προεστούς, πολεμάχους και πατέρες του νεοελληνισμού δίπλα στο Σολωμό, το Ρήγα, το Βληρά και το Βαλαωρίτη. Σ' ένα σημείο μάλιστα μ' έξαλλο ένθουσιασμό ό Παλαμής το λέει δυνατώτε-

ρο από όλους, πού είχε πατέρα τὸν τρισεγγάλω Δάντη Ἀλιγγέρι, καὶ πὼς θὰ σκαλιστῆ ἕνας θρόνος γιὰ νὰ γενῆ θωμὸς γιὰ τ' ἀγαλμὰ του. Ὁ Ψυχάρης ἐνθουσιάστηκε γιὰ τοὺς χαρακτηρισμοὺς τοῦ Παλαμᾶ. Ἀργότερα ἄμως δυσανεκτήθηκαν οἱ δύο τους γιὰ τὸ βραβεῖο Νόμπελ. Κι' ἄρχισε τότε ὁ Ψυχάρης μιὰ συνεχῆ ἐπίκριση ἐναντίου τοῦ Παλαμᾶ, φτάνοντας ὡς τὸ σημεῖο τῆς παρερμηνείας στίχων τοῦ Παλαμᾶ ἀπὸ τὸ πολὺ πάθος. Ὁ Παλαμᾶς στάθηκε σὲ ἀρκετὸ ὕψος, ὥστε νὰ μὴ μετανοιώσῃ γιὰ τοὺς παλιούς χαρακτηρισμούς, πού ἔγραψε γιὰ τὸν ἄλλωτε συναγωνιστῆ. Τὸν εἶχε ἀκόμα στὸν τοῖχο τοῦ κελιοῦ του μαζί μὲ τὸ Σολωμό, ὅπως ὁ ἴδιος τραγουδᾷ στὸ ποίημά του «Τὸ κελλὶ» στῆ συλλογὴ του «Τὰ παράκαιρα». Ὡστόσο ἕνα ἐπίγραμμα τοῦ στῆ συλλογὴ «Παράσματα καὶ Χαιρετισμοί», στὸ ὁποῖον ὑπάρχει ὡς μὸτο ἡ ἐξῆς φρασσοῦλα ἀπὸ τὸ ταξίδι τοῦ Ψυχάρη «θέλω δόξα καὶ γροθιές», ὁ Παλαμᾶς λέγει πολὺ δηκτικᾶ

Στὴν ξέρα τοῦ σχολαστικοῦ κανόνα τὰ χαλοῦσες βσα
μποροῦσες νάχης ἀγαθὰ, τὴν ποίηση, τὴ σοφία, τὴ γλῶσσα.
Τώρα οὐτ' ἀλήθεια, οὐτε ντροπὴ στῆ θλιθερῆ πού σ' ἤρε λόξα.
Δὲν εἶσαι πιὰ οὔτε γιὰ γροθιές, ἀλλοίμονο! οὔτε γιὰ δόξα.

Σ' αὐτὰ βλέπετε καταλήγουν οἱ φιλολογικοὶ καθγάδες.

Νομίζω πὼς ταιριάζει ἀμέσως μετὰ τὸν Ψυχάρη, νὰ δοῦμε τὴ στάση τοῦ Παλαμᾶ γιὰ τὰ δύο ἄλλα πρωτοπαλλήκαρα τοῦ δημοτικισμοῦ, τὸν Πάλλη, πρῶτα, τὸν Ἐφταλιώτη δεύτερα, παρ' ὅλο πὺ πολλοὶ τρεῖς θεωροῦν πρωτοπαλλήκαρα τοῦ δημοτικισμοῦ, τὸν Πάλλη — τὸν Ψυχάρη καὶ τὸν Παλαμᾶ. Στὸ ποίημα «Οἱ πατέρες» ὁ Παλαμᾶς ἔτσι μιλά γιὰ τὸν Πάλλη:

Καὶ μὲ τῶν Ἰλιάδων
καὶ μὲ τῶν τετραβάγγελων τὸ φῶς ὁ Πάλλης ψάλτης.

μ' ἄλλα λόγια καὶ σὰ μεταφραστῆς ἄγγιξε τὰ ἐπίπεδα τοῦ ψάλτη. Πιὸ χαρακτηριστικὰ μιλά γι' αὐτὸν σ' ἕνα σονέττο στὴν «Ἀσάλευτη Ζωή», γραμμένο τὸ 1903 γιὰ τὴν «Ἰλιάδα» του.:

Καὶ τὰ ποτήρια, ξένα καὶ δικά μας,
καὶ δάφνες τὰ στολιζοῦν καὶ κισσοὶ
καὶ σμάλτα καὶ ρουφᾶμε τὸ κρασί
νόθο ἢ ἀγνό, πού θὰ βρεθῆ μπροστά μας.
Μᾶς φέρνει στῶν ὀνείρων τὸ νησί
τὸ μεθύσι πού καίει τὰ σωθικά μας,
καὶ μὲς ἀπ' τὰ ποτήρια δλόγυρά μας
χύνετ' ἀστράφτει, κελαδᾷει. Κι' ἐσὺ
τὸ ταξίδι δὲ ζήληψες τοῦ ὀνείρου,
καὶ δὲ μέθυσες μὲς τὸ πανηγύρι
μὲς τὸ μεγάλο πατρικὸ ποτήρι
τ' ἀστόλιστο, τ' ἀπλό, καὶ τὸ γερὸ
μᾶς ἔφερες τ' ἀθάνατο νερὸ
ταξιδευτῆς ἀπ' τὴν πηγὴ τοῦ Ὀμήρου.

Καὶ πραγματικᾶ: μὲ τὴν ἀστόλιστη τότε δημοτικὴ γλῶσσα, τὴν κάπως πρωτόγονη, μᾶς ἔφερε ὁ Πάλλης τ' ἀθάνατο νερὸ ἀπὸ τὴν πηγὴ τοῦ Ὀμήρου.

Τὸν δεύτερο τὸν Ἐφταλιώτη, τὸν ἀποκαλεῖ «συναγωνιστῆ» στὴν ἀφιέρωση του στὸ ποίημα «Τριλογία τοῦ θυμοῦ» (Ἀσάλευτη Ζωή). Καθαρὰ ὅμως μιλά γι' αὐτὸν στὸ ποίημα «Τάραχαστήρι» ἀπὸ τῆ συλλογῆ «Ἡ πολιτεία καὶ μοναξιά». Δουλεῖονε, λέει, σὲ ἀργαστήρι νύχτα μέρα γιὰ ν' ἀφήσουν ἀσβεστο ἀνθὸ σὲ δλόκληρο τὸ λαὸ καὶ νὰ δώσουν σὲ δσοὺς θαρθεῖν

κληρονομά τὸ κλειδί τῆς τέχνης.

Θάπρεπε ὡστόσο νὰ πάμε κάπως πρὸ πίσω — ἀκόμα νὰ κοιτάξουμε τὴ στάση τοῦ Παλαμᾶ ἐναντὶ τοῦ Ρήγα Φεραίου καὶ τοῦ Γιαννιώτη Βληραῶ. Καὶ προτιμῶ πάλιν νὰ σταθῶ στὸ ἑλληνικὸ ποίημα «Οἱ πατέρες» ποῦ μὲς τὸ χεῖμαρό του καὶ τὴν ἀναγκαστικὴ γιὰ ἐγκωμιασμοὺς πλατυλογία του, ἐγκλείονται καίριες κρίσεις. Γιὰ τὸ Ρήγα μιᾶ ἔτσι:

Πατριδολάτρη σαλπικτὴ μεγαλομάρτυρα! Ἦρθεν
ἦρθε τῆς δόξας ὁ καιρὸς. Ὡς πότε παλληκάρια;
Δὲν ζοῦν τὰ παλληκάρια πιά θεριά σ' ἔρμες καὶ σπῆλια
τῆς πολιτείας διαφεντευτές, τοῦ θρόνου εἶν' ἀντιστόλια.
Μὰ εἶν' ἡ Ἑλλάδα σου πλατειά, τετράπυλατα γραμμένη
στὰ σύνορα τοῦ χάρτη σου, στοῦ ὄνειρου σου τὰ μάγια,
μᾶκρως ὁ δρόμος, ἄσωτος, τὰ κακοτόπια πλήθος,
ὁ ὄχτρος ἐφτάφυχος καὶ μὲς τὸ ψυχομάχημά του.

Πατριδολάτρης ὁ ποιητὴς, ἀλλὰ καὶ σαλπικτὴς μὲ σχόλιο γιὰ τὸν χάρτη του ὅπου τὰ σύνορα τῆς Ἑλλάδας ὅπως τὰ ὄνειρεύτηκε.

Καὶ γιὰ τὸ Βληραῶ, τὸ γιαιτρὸ τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ καὶ τὸν πρόδρομο τοῦ δημοτικισμοῦ, λέγει:

Μῶμε κι' ἐσὺ παιγνιδιστὴ, Θύρησ, δευλὲ θοσκάρη,
ἀπὸ τῆς Τουρκαρθαντιᾶς τὸ λύκο σαστισμένη,
πρόδρομε, ποῦ δὲν ἔκνεψες νὰ κονταροχτυπήσης,
καὶ μὲς τὰ μαῦρα Γιάννενα τὰ κατασκλαθωμένα,
γιὰ κάποιον μέγα λυτρωμὸ μελλόμενον τοῦ Λόγου.
Στῆς λυτρωμένης Ἠπειροῦ τὶς ράχες καὶ τὶς λίμνες
προσμένει σε ἡ φλογέρα σου ποιμενικὴ μὲ κάποιους
πρὸ γλυκοῦς ἤχους ἀπαιχτούς γιὰ νὰ τοὺς παίξης τώρα,
ἂν, ὅπου ζούσες ἄμοιρος, μακαριστὸς γυρίσης.

Πραγματικὰ ἐκπλήττεσαι μὲ τὴν τέχνη τοῦ Παλαμᾶ, ποῦ κατορθώνει νὰ σμίγῃ τὴν ἱστορία μὲ τὰ σύγχρονά του καὶ νὰ ὄνειρεύεται ἕνα ἀνορθωτικὸ μέλλον, τοποθετῶντας ἀλάθευτα τὴ συμβολὴ τῶν ὄσων ἔχουν πασίσσει γιὰ τὴν ἄνοδο τοῦ Γένους.

Θάθελα ὅμως γιὰ ποικιλία νὰ σταθῶ σὲ δυὸ ἐγκάρδιους φίλους τοῦ Παλαμᾶ, ποῦ μαζὶ τους ξεκίνησε τὸν ποιητικὸ του ἀγῶνα, ὅταν γύρω βασίλευε ὁ καθαρευουσιάνικος ρομαντισμὸς κι' ὁ λογιωτατισμὸς. Τὸν Καμπᾶ δηλ. καὶ τὸ Δροσίνη. Ὁ Καμπᾶς ἀπὸ τὴ Μυτιλήνη ὑπῆρξε ὁ συμφοιτητὴς καὶ συγκάτοικος τοῦ Παλαμᾶ. Μαζὶ του πρωτοεπεχείρησε τὴν ἀνανεωτικὴ γιὰ τὴ λογοτεχνία μας ἐξέδραση. Ἡ λιγοσέλιδη ποιητικὴ συλλογὴ τοῦ Νίκου Καμπᾶ μὲ τὸ λιτὸ τίτλο «Στίχοι» ἀποτελεῖ τὴν πρώτη ἐκδοσὴ ποιητικῶν λόγων στὴ δημοτικὴ, ποῦ τὴν ἀκολούθησε ὡς δευτέρη ἡ συλλογὴ τοῦ Γεώργιου Δροσίνη «Ἰστοὶ Ἀράχνης» (1880). Ὁ Παλαμᾶς γιὰ τὸ φίλο του Καμπᾶ, ποῦ ἐγκατάλειψε τὴν ποίηση κι' ἀσχολήθηκε μὲ τὰ νομικὰ σὰν δικηγόρος κι' ἀργότερα ὡς δικαστὴς στὴν Αἴγυπτο, ἔγραψε δυὸ ποιήματα. Ἐνα στὰ «Τραγοῦδια τῆς πατρίδος μου» μὲ τίλο «Νίκω Καμπᾶ» καὶ ὑπότιτλο «Ἀναχωρῶν ἐξ Ἀθηνῶν» καὶ ἕνα ἄλλο στὴ συλλογὴ «Ἡ Πολιτεία καὶ μοναξιά» μὲ τίτλο «Ἔσπερο, ἀπὸ χρόνια» (1912). Στὸ πρῶτο ὁ ποιητὴς ἀναφέρεται μὲ πολὺ συναισθηματισμὸ στὴν καμαρούλα καὶ στὸ τραπέζι ποῦ γράφανε μὲ μιὰ καρδιά καὶ μιὰ πένα τὰ τραγοῦδια τους. Χαρακτηρίζει τὰ τραγοῦδια τοῦ Καμπᾶ γεμάτα ντροπαλὰ κάλλη. Καὶ τελειώνει πῶς προτοῦ τὸ δαφνοστεφανώση ὡς ποιητὴς τοῦ δηλώνει:

Χρήματα, φίλε, χρήματα! ὅταν θαστᾶ τὸ ἴσο
Πουγγὶ γεμάτο, τραγουδεῖ κι' ἡ Μοῦσα πρὸ γλυκά!

Στὸ δεύτερο ποίημα, πὸ εἶναι συνέττο, ἀναθυμᾶται ὁ Παλαμᾶς τὰ ντροπαλὰ τραγοῦδια τῶν παλιῶν ἡμερῶν καὶ τοῦ λείει πὸς αὐτὸς ἀπόμεινε ποιητὴς, ἐνῶ ἐκείνου ἡ σκέψη ἔγειρε ἀλλοῦ. Ὡστόσο ἀδερφικὰ χτυπᾶνε οἱ καρδιές τους. Εἶν' ἀλήθεια πὸς ὁ Νίκος Καμπᾶς, ὁ Κωστής Παλαμᾶς, ὁ Γεώργιος Δροσίνης καὶ ὁ Ἰωάννης Πολέμης, ἀνοίξανε τὸ δρόμο τῆς δημοτικῆς γιὰ νὰ μπῆ στὴν ποίηση, δημιουργῶντας τὴ «Νέα Σχολή».

Πολὺ πῶ μακροχρόνη φιλία καὶ συνεργασία εἶχε ὁ Παλαμᾶς μὲ τὸ Γεώργιο Δροσίνη, πὸ τὸν λείει συνοδοιπόρο, τὸν πῶ γερό, τὸν πῶ παλιὸ γιὰ τὸ ἀνέθασμα τοῦ τραγουδιοῦ, πὸν διαρκῶς ταράζει τὴ σκέψη του ὁ στίχος. Τὸ 1884 ὁ Παλαμᾶς ἔγραψε τὸ ποίημα «Γεωργίω Δροσίνη», πὸν περιλάβε στὴ συλλογὴ του «Τραγοῦδια τῆς Πατρίδας μου». Σ' αὐτὸ τὸ ποίημα ὁ Παλαμᾶς προσωποποιεῖ τὴν Πατρίδα, πὸν «σκύπτει καὶ καθρέφτιζεται μὲ ὅλο της τὴ χάρι» μέσα στὸς στίχους τοῦ Δροσίνη, στίχους πὸ εἶναι γεμάτοι ἀπὸ βλάχες, ἰσομερὰ λαγκαδία καὶ φλογέρες καὶ βουνὰ μ' αἰτούς. Ὁ Δροσίνης εἶχε κυκλοφορήσει τὴ δεύτερη ποιητικὴ συλλογὴ στὴ δημοτικὴ μετὰ ἀπὸ ἐκείνη τοῦ Καμπᾶ. Ἐνα ἄλλο ποίημα τοῦ Παλαμᾶ γιὰ τὸ Δροσίνη περιλαμβάνεται στὴ συλλογὴ «Δειλοὶ καὶ σκληροὶ στίχοι», πὸν τὸ ἔγραψε ὁ ποιητὴς στὸ συνοδευτικὸ γράμμα, ὅταν ἔστειλε στὸ Δροσίνητὴ συλλογὴ του «Πεντασύλλαβοι». Ἐπάρχει καὶ ἓνα τρίτο στὴ συλλογὴ «Πρόσωπα καὶ μονόλογοι» πὸν εἶναι ἐγκωμιαστικὴ κριτικὴ γιὰ τὴ συλλογὴ τοῦ Δροσίνη «Φευγάτα χελιδόνια» καὶ λείει:

Τὰ χελιδόνια δὲν περνᾶν
ἀφεύγαστα, ὅπου θέλει κι' ὅποιον ξέρει
στῆς Ἰδέας τὸν οὐρανὸ μὲνᾶν
πάντα πὸς εἶναι καλοκαίρι.

★

Ἐνας ἄλλος δεσμὸς ὑπῆρχε μετὰ τὸν Παλαμᾶ καὶ τοῦ Κώστα Τσάτσου, πὸν κυκλοφοῦσε τὰ ποιήματά του μὲ τὸ ψευδώνυμο Ἡβὸς Δέλφος. Ἡ κριτικὴ δίπλα στὴν ποίηση εἶχε συνδέσει τοὺς δυὸ αὐτοὺς στοχαστές. Ὁ Παλαμᾶς ἔψωσε τὸ κῆρος τοῦ ἀναστήματός του γιὰ νὰ ὑποστηρίξει τὸν Τσάτσο σ' ἐπιθετικὴ κριτικὴ πὸν γράφτηκε γιὰ τὸν δεύτερο. Ἀλλὰ καὶ ὁ Τσάτσος ὑπῆρχε ἄριστος καὶ βαθὺς μελετητὴς τοῦ παλαμικοῦ ἔργου. Θὰ πάρω σὲ σειρά τὰ σχετικὰ ποιήματα, πὸν ἐκφράζουν μάλιστα γενικώτερες αἰσθητικὲς ἀπόψεις. Στὸς «Δειλοὺς καὶ σκληροὺς στίχους» ὁ Παλαμᾶς σὰν ἀπάντηση σὲ ποίημα τοῦ Τσάτσου (Ἡβου Δέλφου) δηλώνει πὸς εἴτε σὰν ἀηδὸν πῆς τὸ τραγοῦδι σου, εἴτε θεμελιώσεις πολιτείες εἴτε πέρασες τὰ σύνορα τῆς πνευματικῆς βέβαια ἐπιτυχίας, θὰ σὲ χτυπήσουν. Γι' αὐτὸ δὲν πρέπει ἓνας νὰ ταράζεται καὶ νὰ ὀργίζεται γιὰ τὸ ἀνθρώπινο ἔρπετό. Εἶναι μακάριος ὅποιος πέφτει στὸ στόμα τοῦ βαθρακοῦ, παρὰ σὲ χειρότερα χέρια μνησίκακα καὶ δυσσοδομοῦντα. Στὸς «Πεντασύλλαβους» ὁ Παλαμᾶς δημοσιεύει ἓνα ποίημα μὲ τίτλο «Στὸν ποιητὴ πὸν ἔγινε κριτικὸς μου» πὸν ἀξίζει νὰ τὸ θυμηθοῦμε ἐδῶ μὲ τὴν εὐκαιρίαν τοῦ προηγούμενου ποιήματος. Λείει σ' αὐτὸ ὁ Παλαμᾶς:

Ὁ,τι κι' ἂν κάμης,
ὅπου νὰ δράμης,
ἀπ' ὅποιο γένος,
δικός μου ἢ ξένος,
τοῦ κάκου! Ἐμπρός σου
πάντα θὰ μ' ἔχης,
πίσω μου τρέχεις
τὸ τρέξιμό σου

νὰ μὴν τὸ θιάζης,
καὶ λαχανιάζεις.
Νὰ μὲ θυμάσαι,
τέτοιος ὁ νόμος:
ὁ πεζοδρόμος
μᾶς ἔγνοιας θάσαι,
κι' ἐγὼ μᾶς χάρης
ὁ καθαλλάρης.

Ἀλλὰ πῶ τσουχτερὸ ἦταν ἓνα κριτικὸ ἐπίγραμμα τοῦ Παλαμᾶ γιὰ τὸν Ἄλκη Θερῶλο, πὸν πέθανε τελευταῖα, ἀφήνοντας στὴν Ἀκαδημία Ἀθηνῶν τὴν τεράστια περιουσία της. Εἶχε ἡ εὐλογημένη μιὰ σκληρότητα στὶς κριτικὲς της, πὸν δύσκολα τὴν ἀνεχόσουν, κι' ἂς

είχε τὸ δίκιο μὲ τὸ μέρος της. Γι' αὐτὴν ὁ Παλαμᾶς γράφει στὴ συλλογὴ του «Περάσματα καὶ Χαιρετισμοί», τὰ ἑξῆς:

Κυρία, μὲ τὰ γραμμένα σου γυρεύεις νὰ περάσης
μιά τρανὴ φλέβα κριτικὴ ὅλη τόλμη κι' ὅλη γνώση.
Καὶ θέβαια μωαλό χρειάζεται κανεὶς γιὰ νὰ τὸ νοιώσῃ
πὺς δυὸ γαϊδάρων ἄχυρα δὲν ξέρεις νὰ μοιράσης.

Καὶ γιὰ νὰ γυρίσουμε στὸν Κωνσταντῖνον Τσάτσο, ὁ Παλαμᾶς στὴ συλλογὴ του «Περάσματα καὶ Χαιρετισμοί» μὲ τίτλο «Ὁ πρῶτος» δημοσιεύει ἐγκωμαστικὸ γι' αὐτὸν ποίημα μὲ καταληκτικὴ φράση στὴ κάθε στροφὴ, ὡς ἐπὶ τὸ «Ὅπου σταθῆς πρῶτος» σημειώνοντας τὴν ποιητικὴ δόξα τοῦ Τσάτσου καὶ τὴν ἐπίδοσή του στὴ Σοφία. Στὴν ἴδια συλλογὴ μὲ τίτλο «Ἀπόκριση στὸν Η. Δέλιο» ἐνῶ μιᾶ γιὰ τὰ ποιητικὰ πάθη, ποὺ τὰ στέλνουν ὁ Ἀπόλλωνας κι' ὁ Διώνυσος, θεωρεῖ τὸ τραγούδι τοῦ Τσάτσου ὡς αὐτοῦ ξεπεταροῦδια μὲς τὸν ἄδειο τόπο. Συμπληκτικὴ ὅμως κρίση ὁ Παλαμᾶς ἔχει σὲ τύπον ἐπιγράμματος σ' ἓνα τετραστίχο του ἀφιερωματικὸ, ποὺ περιέχεται στὰ «Πρόσωπα καὶ Μονόλογο» τὸ ἑξῆς:

Τὰ συνταιριάξεις τὰ νοητὰ καὶ τ' ἀνηχεῖς τὰ βεῖα,
κριτῆς, ματιὰ, σπουδὴ, φωνή, μὲ τὴ φιλοσοφία.
Μὰ ὁ στοχασμὸς ποὺ πὸ ψηλὰ θὰ πάη καὶ θὰ κρατήσῃ
ἀγάπες εἶναι κι' ἐμπινοές, πὺς σοφές ἀπὸ τὴν κρίση.

Τελευταίως κυκλοφόρησε ξανά ὁ «Στέφανος» τοῦ Σίμου Μενάρδου καὶ ἡ κριτικὴ ὑποδέχτηκε τὴν ἐπανεκδόση μὲ δίκαιο ἐνθουσιασμό. Ὁ Ἀντρέας Καραντάνης στὴ «Νέα Πολιτεία» εἰδικὰ ἐπισημαίνει τὶς δημιουργικὰς αὐτὲς μεταφράσεις τοῦ Μενάρδου ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους κυρίως λυρικούς. Ἐνα εἰδικὸ τεῦχος τοῦ περιοδικοῦ «Πνευματικὴ Κύπρος» (1970, τομ. I, τεῦχος 112) τίμησε τὸν ἐπιστήμονα αὐτὸ καὶ μεταφραστὴ ἀναδημοσιεύοντας μιά ἐκτεταμένη ἐκλογὴ ἀπὸ τὸ μεταφραστικὸ του κυρίως ἔργο. Ὁ Παλαμᾶς ιδιαίτερα ἐκτιμοῦσε τὸν κατὰ κάποιον τρόπο συμπατριώτη καὶ Μενάρδο, ἀφιερώνοντας του τὸ ποίημα «Τραγούδι τῶν Προσφύγων» (Οἱ πεντασύλλαβοι) ὅπου ὁ ποιητὴς προσθεῖναι πὺς καὶ μὲς τὰ ξεθεμελιώματα καὶ στοῦ χαλασμοῦ τ' ἀχνάρια «γίνεται ἡ δόξα ἐνὸς λαοῦ» παρηγοῶντας γιὰ τὴ μικρασιατικὴ καταστροφή. Ἡ ἐκτίμησις ὅμως τοῦ Παλαμᾶ φαίνεται ἀπὸ ἓνα ἐγκωμαστικὸ ποίημά του μὲ τίτλο «Στὸ Σίμο Μενάρδο» ποὺ περιέχεται στὴ συλλογὴ «Δειλοὶ καὶ σκληροὶ στίχοι». Σ' αὐτὸ τὸ ποίημα ὁ Παλαμᾶς χαρακτηρίζει τὶς μεταφράσεις τοῦ Μενάρδου «ποίημα καινούργιο ὁ στίχος σου κάνει τὴ φωνὴ τοῦ Ὀμήρου καὶ τοῦ Μούσαίου» γιὰ νὰ καταλήξῃ στὴν παραδοχὴ, καὶ ὡς εἶναι μὲ μορφὴ ἐρώτησις, πὺς ἡ πνοὴ τῆς Πολύμνιας μπορεῖ νὰ στέκεται στὴ ζωὴ ὡς κατὰ πὺς ἄξιο ἀπὸ τ' ἄλλο, νὰ ποῦμε ἀπλᾶ ἢ ποίηση τὸ πὺς ἄξιο στὴ ζωὴ.

★

Ἐξωριστὰ πρέπει νὰ κοιταχθῇ ἡ γνώμη τοῦ Παλαμᾶ γιὰ τοὺς σονετογράφους. Ὁ Παλαμᾶς εἶχε ἀγαπήσει ἔξωριστὰ τὸ σονέττο ἢ δεκατετράστιχο καὶ τὸ ἐξυπηρέτησε, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸ βαθμὸ ἐπιτυχίας κι' ἀνάδειξής του. Κυκλοφόρησε μάλιστα καὶ ἔξωριστὴ συλλογὴ μὲ τίτλο «Τὰ δεκατετράστιχα», ποὺ περιλαμβάνει 102 σονέττα. Ἀλλὰ πολλὰ ἄλλα σονέττα του εἶναι διασκορπισμένα σὲ ἄλλες του συλλογές, εἰδικὰ ἐπισημαίνω ἐκεῖνα τῆς «Ἀσάλευτης Ζωῆς». Ἀπὸ τοὺς νεοέλληνες σονετογράφους εἰδικὰ ἔχωρίζω τὸ Μαβίλη, τὸ Γρουπάρη, καὶ τὸν Ἔρμονα (ψευδώνυμο τοῦ Πέτρου Βλαστοῦ). Τοῦ Μαβίλη λέει τὸ σονέττο του τέχνη, τοῦ Γρουπάρη Πήγασο, τοῦ Ἔρμονα δωρικὸ. Ἐξωριστὰ ὑμνητικὰ ἐκφράζεται γιὰ τὸ Λορέντζο Μαβίλη, τὸν ἥρωα ποιητὴ ποὺ ἔπεσε στὸ Δορίσκο, πολεμῶντας γιὰ τὸ ὄνειρο τῆς Ἑλλάδας. Σ' ἓνα σονέττο του στὴν «Ἀσάλευτη Ζωὴ» στὴ σειρά «Πατρίδες» (τοῦτο εἶσαι πολὺ δηλωτικὸ) ἀποκαλεῖ τὸ Μαβίλη ἐργάτη τοῦ ἀρχοντικοῦ σονέττου, ποὺ τὸν φλογίζει ἡ ἀγάπη τῆς πατρίδας. Κι' ἐπειδὴ ὁ Μαβίλης πῆγε στὴν Κρήτη νὰ πολεμήσῃ γιὰ τὴν ἑνωσὴ της μὲ τὴν Ἑλλάδα, ὁ Παλαμᾶς τελειώνει τὸ σονέττο ὡς ἑξῆς:

Στὴν Κρήτη, στὴν κορῶνα τοῦ πελάγου,
μᾶνα τῆς ρίμας καὶ τοῦ τουρκοφάγου.

Ἔτσι ἀνάμειξε ἱστορία, πολιτική καὶ δῆλωσε προέλευση τῆς ρίμας τὴν κρητικὴ σχολή. Πιὸ συγκεκριμένα ὁ Παλαμᾶς μιλά γιὰ τὸ Μαβίλη στὸ 68ον ἀπὸ «Τὰ δεκατετράστιχα» μὲ εἰδικὴ ἀναφορὰ στὴν τεχνικὴ πλευρὰ τῆς ποιήσης. Λέγει πὼς ὁ Μαβίλης ταιριάζει στὸ τραγούδι τοῦ γλῶσσα, νοῦ καὶ ρίμα. Καὶ μὲ νέα μαστοριά τῆ λατίνια κληρονομιά (τὸ σονέττο ἔχει ἰταλικὴ προέλευση) τὴ φύτεψε πλαστικά στὴν Ἀθήνα.

★

Στὴ συλλογὴ «Τὰ δεκατετράστιχα» ὁ Παλαμᾶς ἀφιερώνει ἓνα στὸ Παῦλο Νιρβάνα καὶ ἓνα στὸν Ἄγγελο Σικελιανό. Θ' ἀντιγράψω τὸ σονέττο γιὰ τὸν Παῦλο Νιρβάνα γιὰ δυὸ λόγους. Πρῶτα γιατί κρίνει μὲ ὀξυδέρχεια τὸ ἔργο τοῦ Νιρβάνα καὶ δευτέρου γιατί θίγει τὴν ἀρνητικὴν ἐπίδραση τῆς δημοσιογραφίας πάνω στὸ λογοτεχνικὸ ἔργο.

Φίλε Νιρβάνα, κ' οἱ ἀπολλώνιες Μούσες
εἶδαν ἐσένα κι' ἀπὸ μᾶς ἀρχῆς
ἔρωτικά, ποιητὴς καθὼς περνοῦσες
κι' ἀπ' τοὺς θυβοῦς τῆς νέας σου τῆς ψυχῆς
τὴν ἀνθοσμία τοῦ λόγου ἀφροκερνοῦσες.
Μὲς τῆς ζωῆς θαλασσοταραχῆς
τὸ μούγκρισμα ὄρες ἀηδονολαλοῦσες,
στάλες ὀλύμπιες μᾶς φωτοβροχῆς.
Μὰ ἐδῶ δὲν εἶν' ὄνειρευτὴ πατρίδα;
Καὶ ὄσοι τὰ θεῖα κερνάτε περιττοί;
—Ναί. Μὰ σκεπὴ καὶ ἡ Μοῦσα στὸν ποιητὴ.
Καὶ στὴν ἄχαρη μέσα ἐφημερίδα
ποῦ εἶναι συχνὰ καὶ ἀπολλώνιος τάφος,
τῆς γύρω ζωῆς λαμπρὸς ἐσὺ ζωγράφος.

Μέσα στὸ ἴδιο πνεῦμα κινεῖται καὶ ἓνα ἄλλο ποιῆμα τοῦ Παλαμᾶ γιὰ τὸν «Παῦλο Νιρβάνα» τῆς συλλογῆς «Πρόσωπα καὶ Μονόλογος». Σ' αὐτὸ τὸ ποιῆμα ὁ Παλαμᾶς ἀποκαλεῖ τὴ Μοῦσα τοῦ Νιρβάνα ἐπικολυρικὴ καὶ θεωρεῖ τὴν τέχνη του δημιουργικὴ, ὅπως καὶ τὸ χρονολογούμενόν του, πού τὸ γεμίζει ἡ χάρις ἀπὸ τὸ φῶς τῆς Ἀττικῆς.

Ἐνῶ στὸ σονέττο ποῦ ἀφιερώνει στὸν Ἄγγελο Σικελιανό ὑπάρχει μιὰ νύξη γιὰ τὸν ποιητὴ τοῦ Ἀλαφροῖσκωτου. Ὁ Παλαμᾶς τοῦ λέει καθαρὰ πὼς δὲν πρέπει νὰ καταφρονῇ τὴν ἀγορὰ, γιατί παντοῦ βρίσκονται τὰ σαρτὰ τῆς Μούσας καὶ γιὰ νάναί τὸ τραγούδι βροῦση παντοῦ πρέπει ν' ἀναζητᾶ τὴν ἐμπνευση καὶ ὄχι νὰ μοιράζη τ' ἀπολλώνια δῶρα ἀπὸ τὴν κορφή, ἀπὸ τὰ ξέχωρα δηλαδὴ. Σ' ἓνα ὅμως τετράστιχο ἀφιερωματικὸ ἀπὸ τὴ συλλογὴ «Πρόσωπα καὶ Μονόλογοι» λέει γιὰ τὸν Σικελιανό:

Μ' ἀρμάτωσες μὲ τὸ μανθῶν τὸν ἱερὸ μᾶς πίστης,
ὅμως ἐσὺ εἶσα κι' ὁ ἱερός, ποιητὴς, ἀσκητὴς, μύστης.
Μὰ πὼς νὰ σοῦ παρασταθῶ καὶ πὼς μ' ἐσὲ νὰ τρέξω;
Στὰ πάντα μέσα βρίσκεσαι, κ' εἶμαι στὰ πάντα ἀπ' ἐξῶ.

★

Παρόλο ποῦ θάπρεπε ἀπ' τὴν ἀρχὴ νὰ ἀπαριθμήσουμε τοὺς νεοέλληνες ποιητὲς, ποῦ ξεχωριστὰ πρόσεξε ὁ Παλαμᾶς, ὄχι μὲ ἀπλὴ ἀφιέρωση, τὴν ἀσχετὴ μὲ τὸ κείμενο, ἀλλὰ μὲ εἰδικὴ ἀναφορὰ στὸ ἔργο τους ἢ ἄλλα προσωπικὰ τους περιστατικά, τὸ ἐπιχειροῦμε τώρα γιὰ τοὺς ὑπόλοιπους. Αὐτοὶ εἶναι ὁ Κρυστάλλης, ὁ Μαλάκας, ὁ Μαμέλης, ὁ Λάμπρος Πορφύρας, ὁ Πολυλάς, ὁ Ρήγας Γκόλφης, ὁ Γιάννης Ρίτσος, ὁ Νικόλας Ποριώτης, ὁ Ἡλίας Βουτιερῆδης, ὁ Ἀμβλῆχος ὁΓ. Δελῆς, οἱ δικοὶ μας Ν. Κλ. Λανίτης καὶ Γλαῦκος Ἀλιθέρσης, ὁ Κ. Ἀθ. Κωνσταντινίδης, ὁ Κώστας Χατζόπουλος ἢ Πέτρος Βασιλικός, ὁ Μιχαὴλ Ἀργυροπού-

λος, ὁ Προβελέγγιος, ὁ Ἄγγ. Σημηριώτη καὶ ἄλλοι πολὺ δευτερεύοντες καὶ τριτεύοντες, ἀφῆνοντας σὲ ἄλλη ἀναφορὰ τὶς ποιήτριες, ποὺ θὰ μᾶς ἀπασχολήσουν λίγο πρὸ διεξοδικά.

Ἀπὸ ποιήματα γιὰ τὸ Μαλακάση, ἕνα στοὺς «Καὶμοὺς τῆς Λιμνοθάλασσης» καὶ ἕνα δεύτερο στὰ «Πρόσωπα καὶ Μονόλογοι» θυμίζον στὸν Παλαμᾶ τὴ νύκτη, τότε στὸ Μεσολόγγι. Καὶ παίζει μὲ τὸ φαρι ποὺ καθάλιξε ὁ Μαλακάσης ἐνῶ τώρα καθάλιξεν τὸν Πήγασο. Τοῦ Νικόλα Ποριώτη ἐξυμνεῖ τὸ ἔργο του «Ροδόπη», ποὺ τὸ οἰκονόμισε μὲ γέλια καὶ βιολιά σὲ καλὰ δουλεμένο στίχο. Γιὰ τὸ Ρίτσο λέει «νὰ παραμερίσωμε νὰ περάση», τότε ποὺ κυκλοφόρησε «Τὸ τραγοῦδι τῆς ἀδελφῆς μου» («Πρόσωπα καὶ μονόλογοι»). Τὴν ποίηση τοῦ τυφλοῦ γιαιτροῦ Μαμέλη τὴν χαρακτηρίζει πὸς εἶναι πότε σαβιδικὴ καὶ πότε ἀραδική, πλασμένη ἀπὸ ἕνα ἐσωτερικὸ φῶς, γιὰ τὸ τυφλὰ του μάτια βλέπουν ἄναρχο κ' ἀξήγητο φῶς τὸ Θεό. («Περάσματα καὶ Χαιρετισμοί» καὶ «Πρόσωπα καὶ μονόλογοι»). Μὲ τὸν Πέτρο Βασιλικὸ εἶχε κάποια σύγκρουση, ὅταν ὁ τελευταῖος ἔκρινε ἐπιθετικὰ τὸ ἔργο τοῦ Παλαμᾶ. Ὅσο γι' αὐτὸν εἶπε τὸν καλὸ του λόγο, τότε ποὺ ὁ Χατζόπουλος πολέμησε στὴν Κρήτη. («Ἀσάλευτη Ζωή»). Τὸν Πολυλᾶ μνημόνευσε στὸ ποίημα «Οἱ πατέρες» καὶ σ' ἕνα σονέττο στὴν «Ἀσάλευτη Ζωή». Αὐτὸ τὸν σέρνει ὁ Σολωμὸς καὶ τὰ φτερά καὶ τὰ χέρια τῶν ρυθμῶν καὶ στοχασμῶν ἀνεβάξουν τὴν ψυχὴ του στὸν οὐρανό. Ὁ Γ. Δελῆς συγκαταλέγεται μεταξὺ τῶν μέτρον ἐκλεκτῶν («Περάσματα καὶ χαιρετισμοί»), τὸ τραγοῦδι τοῦ Ἄμβλιχου εἶναι ἀθάνατο νερό. Ὁ Μιχ. Ἀργυρόπουλος, ποὺ ξεριζώθηκε ἀπ' τὴ Σμύρνη καὶ στὴν Ἀθήνα πολιτεύθηκε, ζωντάνεψε μὲ τὴ σμυρνιαχίτισσα λύρα του μοτίβα τῆς νιότης, καὶ εἶναι ποιητῆς. («Περάσματα καὶ Χαιρετισμοί»). Ζηλεύει, λέγει, τὸ μουσικὸ καλάμι τοῦ Ἀμπρου Πορφύρα, ποὺ τοῦ χάρισαν οἱ νεράιδες καὶ μέσα του κλείει τῶν πουλιῶν τοὺς στεναγμοὺς καὶ τῆς Ἰπποκρήνης τὰ δάκρυα. («Δειλοὶ καὶ σκληροὶ στίχοι»). Τὴ συλλογὴ «Προσκυνητὴ» τοῦ Ἡλίου Βουτιερῆδη, τὴν κοιτάζει πιθανὸ ἀπὸ τὴν πολιτικὴ της σκοπιμότητα, καὶ χαρακτηρίζει τὸ τραγοῦδι του ὡς ποτάμι («Πολιτεία καὶ μοναξιά»). Τοὺς Ζοῦλους τῆς κριτικῆς, ποὺ δροῦν ἀπὸ μένος, θυμᾶται στὸ ποίημα ποὺ ἀφιερώνει στὸν Κ. Ἀθ. Κωνσταντινίδη («Δειλοὶ καὶ σκληροὶ στίχοι»). Γιὰ νὰ σταματήσῃ στὸ ἄλλῳ περιγραφικὸ ποίημα του γιὰ τὸν Κρουστάλλη («Περάσματα καὶ Χαιρετισμοί»), ποὺ ἡ πολύβοη χώρα θεώρησε τὸ τραγοῦδι του ἄλλότιο καὶ παράκαιρο.

★

Κι' ἐρχόμαστε στὴ στάση τοῦ Παλαμᾶ μπροστὰ στὶς νεοελληνίδες ποιήτριες καὶ τὸ ἔργο τους. Ὁ Παλαμᾶς πίστευε — ἴσως προωγμένος ἀπὸ τὴ γυναικολογία του — πὸς οἱ γυναῖκες κατανοοῦσαν περισσότερο τὸ ἔργο του. Ὁ Ἄγγελος Δόξας δημοσιεύει δυὸ ἀποσπάσματα ἀπὸ γράμματα τοῦ ποιητῆ γιὰ νὰ ἀποδείξῃ τὴν ἄποψη ποὺ ἀνέφερα. Τὰ ἀποσπάσματα εἶναι τὰ ἑξῆς: «Ἡ γυναικεία εὐαισθησία μοῦ ἔδειξε πὸς στέκεται κοντύτερα στὴ Μοῦσα κ' ἔχει λεπτότερη τὴν ἀντίληψή της ἀπὸ τοὺς ἄνδρες...». Τὸ ἄλλο: «Ἡ γυναικεία εὐαισθησία εἶναι πολὺ πρὸ σιμὰ στὴν ποίηση καὶ στὰ ὠραία γράμματα πράγματα ἤξεστα καὶ θηλυκότερα παρ' ὅσο ὑποθέτομε». Βέβαια, ἡ ἀλληλογραφία τοῦ Παλαμᾶ μὲ γυναῖκες ἀποτελεῖ ἕνα σοβαρὸ κεφάλαιο τῆς Παλαμιακῆς δραστηριότητος καὶ χρησίμεψε πολὺ γιὰ τὴν ἐρμηνεία τοῦ ἔργου του. Ἐμᾶς ἔδω μᾶς ἐνδιαφέρει ἡ κριτικὴ του ἄποψη γιὰ τὶς νεοελληνίδες ποιήτριες καὶ τὸ ἔργο τους μέσα ἀπὸ τοὺς στίχους του κ' ἄλλῳ περιστασιακὰ θὰ συσχετίζουμε τὸν ἐρωτισμὸ του, ὅπου εἶναι ἀναγκαῖο, χωρὶς σχόλια ψυχαναλυτικὰ.

Ὁ Παλαμᾶς ἀφιέρωσε ποιήματα στὶς ἑξῆς νεοελληνίδες ποιήτριες: στὴν Εἰρήνη Δεντρινοῦ, στὴ Θεὼν Δρακοπούλου, γνωστὴ μὲ τὸ ψευδώνυμο Μυρτιώτισσα, στὴν Αἰμιλία Δάφνη, στὴν Κλεαρῆτη Δίπλα—Μαλάμου, στὴ Θάλεια Κεσίσογλου, στὴ Λιλή Ἰακωβίδου καὶ σὲ ἄλλες.

Ἡ Εἰρήνη Δεντρινοῦ, ποὺ ἔχει ἐκδόσει καὶ τὰ «Ἄπαντα» τοῦ Μαβίλη, ἔχει δώσει τελευταία μὴ συνέντευξη, (Γυναῖκα ἀρ. 575) στὴν ὁποία διηγεῖται τὴ γνωριμία της μὲ τὸν Παλαμᾶ. Ἡ κερκυραία αὐτὴ συνετογράφος συνδεόταν στενὰ μὲ τοὺς Μαβίλη, Πάλλη καὶ Αεοτόκη, καὶ συμμετεῖχε στὴν ἐκδοσὴ τῆς «Κερκυραϊκῆς Ἀνθολογίας» Στὰ 94 τῆς τώρα χρόνια θυμᾶται πὸς κάποτε συναντήθηκε μὲ τὸν Ἐλευθέριο Βενιζέλο στὸ Λουτράκι. Ἄς σημει-

ωθή πώς ὁ ἄντρας τῆς ἦταν βουλευτὴς τοῦ κόμματος τῶν φιλελευθέρων. Τότε ὁ Βενιζέλος τιμώρησε τὸν Παλαμᾶ, ποὺ ἦταν γενικός γραμματεὺς στὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν. Σὲ μιὰ συζήτηση γύρω στὸ θέμα τοῦ δημοτικισμοῦ καὶ κατόπιν ἀπὸ τὴν ὁμολογία τοῦ Βενιζέλου πὼς μεταφράζει τὸ Θουκυδίδη στὴν ἀπλή νεοελληνική, ἡ Δεντρινοῦ τοῦ παρατήρησε πὼς τῆς ἦταν περιέργο ποὺ αὐτὸς τιμώρησε πειθαρχικὰ τὸν Παλαμᾶ. «Ἐτιμώρησα τὸν παρεκτραπέντα ὑπάλληλο» ἀπαντᾷ ὁ Βενιζέλος. Καὶ ἡ Δεντρινοῦ μὲ θάρρος προσθέτει: «Μὴ ξεχνᾶτε, ὅμως, ὅτι ὁ παρεκτραπέας ὑπάλληλος δὲν ἔχει νὰ χάσει τίποτε. Αὔριο, ὄλος ὁ κόσμος θὰ ξέρη καὶ θὰ θαυμάζη τὸν Παλαμᾶ. Ἐλπίζω, γιὰ τὴν Ἑλλάδα, νὰ γράψετε χρυσὲς σελίδες κ' ἔσεϊς, σὰν κ' αὐτόν. Ἄν δὲν τὸν κάνετε, θὰ εἶστε, ἀπλῶς, ἓνας Πρωθυπουργός. Ἀλλὰ ὁ Παλαμᾶς θὰ εἶναι πάντα ὁ μεγάλος Ἑλληνας ποιητῆς». Αὐτὴ τὴν στιχομυθία μετᾶδωσε στὸν Παλαμᾶ ὁ ἴσων Δραγοῦρης ποὺ παρενοχλοῦταν. Τὴν ἄλλη μέρα ὁ Παλαμᾶς πῆγε στὸ ξενοδοχεῖο καὶ τὴν εἰχαρίστησε. Ἀπὸ τότε φιλέψανε. Ἀλλὰ στίχους εἰδικὰ γιὰ τὸ ἔργο τῆς δὲν ἀφιέρωσε. Ἀφιέρωσε ὅμως ἓνα ποιήμα του ἀπὸ τὴ συλλογὴ «Δειλοὶ καὶ σκληροὶ στίχοι», ποὺ ἔχει τίτλο «Λόγος γιὰ τὸν Καποδίστρια». Νομίζουμε πολὺ τιμητικὸ γι' αὐτήν.

Στὴν Αἰμιλία τοῦ Στεφάνου Δάφνη ἀφιέρωσε ἓνα τετράστιχο ἀποκαλῶντάς τὴν «ποιήτρια» ποὺ οἱ στίχοι τῆς τοῦ φέρανε τὸ πρόσωπο τῆς Ἀνοιξῆς. («Πρόσωπα καὶ μονόλογοι»). Ἀναμνήστικὸ κάποιας συνάντησῆς στὸ νησί τοῦ Βαλαωρίτη εἶναι τὸ ποιῆμα ποὺ ὁ Παλαμᾶς ἀφιέρωσε στὴ Κλεαρέτη Δίπλα—Μαλάμου («Δειλοὶ καὶ σκληροὶ»), ποὺ τὴν ἀποκαλεῖ Μοῦσα. Μὲ τὴν ποιήτρια Θάλεια Κεσίσογλου ὁ ποιητῆς εἶχε μιὰ στενὴ ἀλληλογραφία. Ὁ Ἀγγελικὸς Δόξας ποὺ κοίταξε τὸν Παλαμᾶ ἀπὸ μιὰ ψυχαναλυτικὴ γωνία, προπαντὸς τὴν ἡδονολατρικὴ καὶ γυναικολατρικὴ, συχνὰ ἀναφέρεται σ' αὐτὴ τὴν ἀλληλογραφία. Τὸ ποιῆμα τοῦ Παλαμᾶ μὲ τίτλο «Στὴν ποιήτρια Θάλεια Κ.», ποὺ περιέχεται στὰ «Περσάματα καὶ Χουρετισμοὶ» μπορεῖ νὰ συνδεθῆ μ' αὐτήν; Εἶναι ἓνα ποιῆμα αὐτοαναλυτικὸ τοῦ ποιητῆ ποὺ δείχνει τὸν κασιανισμό του ὅπως χαρακτηρίζει ὁ Χουρμουζῆς τὸ ταπεινοφρονητικὸ ὕφος τοῦ Παλαμᾶ, μὲ τὸ ὁποῖο κοιτάζει νὰ γεννήσῃ τὴν συμπάθεια πρὸς τὸ ἄτομό του. Ὅτι αὐτὸ τὸ ποιῆμα ὑποδηλώνει κάποιον ἔρωτισμὸ εἶναι ἀναμφίβολο... Ἀλλὰ τὸ ἐρωτικὸ θάρρος πέφτει κάπου ἄλλου: στὴν ποιήτρια Μυρτιώτισσα. Ὁ Ἀντρέας Καραντώνης, ποὺ τιμήθηκε ἀπὸ τὸν Παλαμᾶ μ' ἓνα τετράστιχο, ὅπου ἀνακηρύσσεται «Κριτικός» μὲ κεφαλαῖο, σ' ἓνα μελέτημά του — δοκίμιον μὲ τίτλο «Μὲ τὴ Μυρτιώτισσα» ἀποκαλύπτει μιὰ πτυχὴ τοῦ Παλαμᾶ κάπως ἐκπληκτικὴ. (Γύρω στὸν Παλαμᾶ β' ἐκδοσῆ). Ὁ Καραντώνης λέγει πὼς ἡ Μυρτιώτισσα ἔζησε τὸ μεγάλον ἐρωτικὸ πάθος, σὲ μορφὴ τραγωδίας, μὲ τὸν Μαβίλη. Ὅταν αὐτὸς σκοτώθηκε στὸ Δρίσκο, ὁ κοινὸς φίλος, ὁ Παλαμᾶς ἔγραψε τὴν «Τριλογία τῆς Διπλομοναξιάς» («Βωμοί»). Ὁ Παλαμᾶς ὅμως ἀγαποῦσε τὴ Μυρτιώτισσα καὶ κοίταξε ν' ἀντικαταστήσῃ στὴν καρδίᾳ καὶ τῆ ζωῇ τῆς τὸν ἔθνικὸ ἥρωα Μαβίλη. Αὐτὸ φαίνεται κ' ἀπὸ ἓνα ἄλλο ποιῆμα του μὲ τίτλο «Νυφιάτικο κρεβάτι θὰ σοῦ κάμω...» ποὺ τὸ ἔστειλε, σύμφωνα μὲ τὰ γραπτὰ τοῦ Καραντώνη, στὴν ποιήτρια μὲ συνοδευτικὸ γράμμα, ὅπου μὲ πολὺ καλυμμένον τρόπο διαφαίνεται τὸ σιωπηρὸ, ἀλλὰ ἔντονον αἶσθημα τοῦ Παλαμᾶ. Πρὸς τὰ τέλη τοῦ βίου τῆς ἡ Μυρτιώτισσα ξομολογήθηκε στὸν Καραντώνη καὶ τὸ Γιώργου Κατσόμπαλη πῆς σχέσεις τῆς μὲ τὸ Παλαμᾶ. Μεταφῆρω ἐδῶ αὐτοῦσια τὴν ἐξομολόγησίν τῆς, ὅπως τὴ διέσωσε ὁ Καραντώνης: Λέγει ἡ Μυρτιώτισσα:

— Θὰ σᾶς πῶ κάτι ποὺ δὲ θὰ τὸ πιστέψετε. Ὁ Παλαμᾶς μὲ ἀγαποῦσε. Ἐγὼ τότε ἤμουν ἀτελεισμένη γιὰ τὸ θάνατον τοῦ Μαβίλη. Ὁ Παλαμᾶς, μὲ συντρόφευε, μὲ παρηγοροῦσε, μὲ ζέστανε μὲ τὴν ποιητικὴν του θέρη, μοῦ ἄνοιγε κόσμους μὲ τὸ πλατύτατον πνεῦμα του. Κάναμε μακρινοὺς περιπάτους. Συνήθως συναντιοῦμαστε πίσω ἀπὸ τὸ μνημεῖον τοῦ Παύλου Μελά στὴς στήλες τοῦ Ὀλυμπίου Διός, ἀπέναντι ἀπὸ τὸ μνημεῖον τοῦ Μπάϊρον. Στὴ ράχη αὐτοῦ τοῦ μνημείου, μιὰ μοιραία βραδύᾳ ὁ Παλαμᾶς, περιμένοντάς με, ἔγραψε μονομιᾶς αὐτὸ τὸ ποιῆμα, τὸ «Νυφιάτικο κρεβάτι θὰ σοῦ κάμω...». Πάρτε το νὰ τὸ δημοσιέψετε ὅπου θέλετε. Ὡσπου, μιὰ φορὰ, σὲ μιὰ στιγμὴν ποὺ κ' ἐγὼ δὲν ξέρω πὼς νὰ τὴ χαρακτηρίσω, παίρνουμε κ' οἱ δυὸ μιὰ καταπληκτικὴ ἀπόφαση! Θὰ αὐτοκτονοῦσαμε! Ναι, ἐγὼ κ' ὁ Παλαμᾶς θὰ αὐτοκτονοῦσαμε, πέφτοντας ἀπὸ τὴν Ἀκρόπολη! Τώρα ποὺ τὸ συλλογίζομαι, δὲν ξέρω κ'

ἐγὼ πῶς ὁ Παλαμᾶς τὸ ἀποφάσισε, πῶς τὸ ἀποφάσισα κι' ἐγώ...!»

Καὶ συνεχίζει τὴ διήγησή της ἡ Μυρτιώτισσα γιὰ ν' ἀποκαλύψῃ πῶς ἐκείνη δὲν πῆγε στὸ ραντεβού, ἐνῶ ὁ Παλαμᾶς περιμένε. Κάπου τῶραψε ὁ Παλαμᾶς ἔτσι:

Μιά νύχτα μοῦ εἶπες:— "Ἐλα! — Καὶ μούδειξες τὸ μῆμα...
Κι' ἀκόμα τὸ παντέχω κι' ἀκόμα λαχταρῶ,
μεγάλο, θαρρεμένο, τὸ τελευταῖο τὸ θῆμα
μαζί σου πρὸς τοῦ φραίου θανάτου τὸ χορό.
Μὰ ἐσὺ καὶ τοῦ σπαράχτη λόγου ὄρκου σου ἀπαρνίτρα,
σὰν πρῶτα ζῆς καὶ στέκεις καὶ δὲν ταράζεσαι,
καὶ τοῦ περιβολιοῦ σου τὰ ρόδα καὶ τὰ κίτρα
πάντα, "Ανοιξη Μητέρα, πλούσια τὰ γνοιάζεσαι.

Ὁ Καραντώνης δίκαια ὑποψιάζεται, μὲ βάση τὴν ἐξομολόγηση αὐτή, τὸ ἐρωτικό ἵνδαλαμ, τὴ Μυρτιώτισσα δηλ., σὲ δυὸ ἄλλα ποιήματα τοῦ Παλαμᾶ. Ἐμεῖς θὰ περιοριστοῦμε σ' ἓνα ποίημα τοῦ Παλαμᾶ γραμμένο στὶς 16.10.1913 («Πρόσωπα καὶ Μονόλογοι»), ἀφήνοντας ἀθέτη ἐρμηνεῖα στὸ αἰσθητήριο τοῦ καθενός:

Τρίπτυχο

Στὴν κυρία Θεῶν Δρακοπούλου

Γεννάς καὶ τραγουδᾶς καὶ ζῆς τὸ στίχο,
λευκὴ φωλιὰ τοῦ δίνεις στὸ χαρτί,
στὰ χεῖλῃ σου ἀηθοιοῦ τὸν κάνεις ἦχο,

Μοῦσα, καὶ τὸν ἐμπνέεις τὸν ποιητή,
βρυσούλα, τὸ νερὸ ποῦ μᾶς ποτίζεις,
τρίκρουνο ρέει· σὲ τρίπτυχο γραφτὴ

τρίμορφη ἰδέα μπροστὰ μου λαμπυρίζεις.
Χειμωνιάτικο τρίκλωνο λουλούδι,
στῆς ψυχῆς μου τὰ τρῖσθαθα ποῦ ἀθίζεις,

κόθῳ γιὰ Σὲ τὸ τρίστιχο τραγοῦδι.

Ἄς σημειωθῇ, ἐπιπλέον, πῶς σὲ ὑποσημείωση τοῦ Παλαμᾶ στὴ μετάφρασή του «Ἡ Ἐλένη τῆς Σπάρτης» τοῦ Ἑμίλ Βεράρεν γράφει τὰ ἑξῆς: Πρέπει ἐδῶ νὰ σημειώσω πῶς τὴ δι-
άθεση γιὰ τῆς Ἐλένης τὴ μεταφορὰ στὸ στίχο μου, μοῦ τὴν ξύπνησε ἡ κα Θεῶν Δρακοπούλου...».

Μετὰ ἀπὸ τὴν παράξενη αὐτὴ ἀναφορὰ μας πρέπει μὲ δυὸ λόγια νὰ κοιτάξουμε τὴ στάση τοῦ Παλαμᾶ γιὰ τοὺς Κυπρίους ποιητὲς μέσα ἀπὸ τὸ στίχο του. Θάταν ἀδικία νὰ ἐξοστρακίσουμε τὸν ἑαυτὸ μας. «Ἡ Κύπρος πάλι» ἀφιερώνεται στὸ φίλο Ν. Κ. Λανίτη τὸν Κύπριο, πρωταθλητὴ, κι' εἶναι γραμμένη στὸ ἴδιο κλίμα μὲ τὸ προηγούμενο ποίημα του «Κύπρος», («Πρόσωπα καὶ μονόλογοι»). Στὴ συλλογὴ ὁμως «Νύχτες τοῦ Φήμου» λέει γιὰ τὸν Λανίτη:

...μ' ὅποιο δεσπότη ἐλεύθερο κι' Ἑλλάδα ζῆ ἡ Πατρίδα
καὶ γιὰ τὴν Κύπρον μᾶς μιλάει μελωδικὰ ὁ Λανίτης.

Ἄλλὰ πὸ γνήσιο εἶναι τὸ σονέττο ποῦ ἀφιέρωσε ὁ Παλαμᾶς στὸ Γλαῦκον Ἀληθέρη. Ὁ Ἀληθέρης ἔμνησε τὸ δάσκαλό του σὲ μιὰ πραγματικὴ ὠδή. Μ' αὐτὸ τὸ ποίημα κι' ὄλας θὰ

κλείσουμε την επικοινωνία μας αυτή: («Δειλοί και σκληροί στίχοι»):

Ο τεχνίτης του λόγου που ρυθμίζει
καί το λόγο σά μάραρο καί δίνει
στερεό κορμί στη ρέουσα Ίπποκρήνη
καί το στίχο σάν κύμα τρικυμίζει—
καί του τεχνίτη αὐτός κριτής τοῦ ἀξίζει,
γιατ' εἶν' ἡ τέχνη ἀσύγκριτη ἀξιοσύνη.
Τὴν καρδιά τὸ τραγοῦδι ὅποιου φλογίζει,
καί τὸ νοῦ του προικίζει γιὰ νὰ κρίνη
μὲ θαυότερη θλέψη.

Θὰ μ' εὐφράνη,
σάν τὸ νερό που εὐφράνει τὸ πλατάνι,
τὸ μῦθμά σου, μάθε' ὅχι γιατί
μπορεῖ σὲ θάβρο νὰ μὲ στήση ἡ κρίση;
μόνο γιατί θὰ μὲ μοσχοβολήση
ὁ ἀνθὸς τῆς καλοσύνης σου, ποιητή.

Τὸ σονέττο αὐτὸ δηλώνει τὴν πίστη τοῦ Παλαμά πὼς ὁ τεχνίτης τοῦ στίχου εἶναι καί ὁ ἄξιος γιὰ κρίση. Γιατί:

Τὴν καρδιά τὸ τραγοῦδι ὅποιου φλογίζει
καί τὸ νοῦ του προικίζει γιὰ νὰ κρίνη
μὲ θαυότερη θλέψη...

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΚΥΠΡΟΣ

(ἀπόσπασμα)

...

Καλῶς μᾶς ἦρθατε, παιδιά! Στὴν Κύπρο τὴν ἀέρινη
στὴ Μακαρία τὴ γῆ,
στ' ὠραῖο πολύπαθο κορμί ἡ ἀγνή ψυχὴ δὲν ἔσθυσε.
Καί ζῆ, καί ζῆ, καί ζῆ!

ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΑΜΑΣ

ΣΤΗΝ ΠΕΝΗΝΤΑΕΤΗΡΙΔΑ ΤΟΥ ΚΩΣΤΗ ΠΑΛΑΜΑ

«Στὰ χέρια σου ἀλαφροκρατᾶς
τῆς Μοίρας τὸ δευτέρι,
καὶ τὴν αἰωνιότητα,
γιὰ μιὰ στιγμή κλεισμένη.»

Β.Ω.ΜΟΙ

Στῆς Τέχνης τὴν πατρίδα τὴν αἰώνια
σὲ βλέπω νὰ θαραίνης ὅσο ἡ Μοίρα.
Στοῦ σκολαστικισμοῦ τὰ πυκνὰ χιόνια
τάνθη τοῦ Μάη προσφέρει ἡ θεία σου λύρα,
κι ὅσα ἀσκημίζει τοῦ ὄχλου ἡ καταφρόνια
τὰ ντύνεις μὲ τοῦ Λόγου τὴν πορφύρα,
ἐμψυχωτὴς μὲ τὸν παλμό τῆς νειότης
προφήτης, καὶ ποιητής, καὶ στρατιώτης.

Γαληνεμένε ἰσόθεε! στὸν ἑαυτό σου
κλεισμένος τῶν μεγάλων προβλημάτων
ἐρμηνευτὴ, προχῶρει στ' ὄνειρό σου,
καὶ μέσα ἀπὸ τῶν πρόσκαιρων θανάτων
τὴ φρίκη, γιὰ τὸ ἀνέβα σου ἀρματώσου,
μέσ στὴν ψυχὴ, τὸ νόημα, τῶν πραγμάτων
τὸ μυστικό, νὰ βρῆς καὶ τὴν οὐσία,
καὶ νὰ ὑποτάξης τὴν ἀθανασία!

Μέσα μου στέκει εἰς θάθη παραδείσου
μὲ τᾶύλο φῶς στεμένη λευκῶν κρίνων,
ξεχωριστὴ σὰ σύμβολο ἢ μορφή σου,
κ' ἐμπρός της σκύβει τὸ ἔθνος τῶν Ἑλλήνων.
Χαίρε, ὀδηγὲ στὴ ζάλη τῆς ἀβύσσου!
Παρηγοριά στοὺς κοπετοὺς τῶν θρήνων!
Ἄν δὲ γεννιόσουν, ἢ σιωπὴ ὄχι μόνον
τῶν τραγουδιῶν μας, μὰ πολλῶν αἰώνων!

Ἦ Πνέμα ὠραῖο κι ἀγέραστο! στὴν ὥρα
τὴν κρίσιμη καὶ ταπεινὴ ποὺ ζοῦμε,
ποὺ τὴν ψυχὴ μας τὴν φτερουγοφόρα
νοιώθουμε ἀλυσσώμενη, καὶ τραβοῦμε
τοῦ πόνου μας τὸ δρόμο, ὅλα τὰ δῶρα
τὰ θεϊκά σου κάμε νὰ αἰστανθοῦμε.
Στὰ στήθη τὴν εὐγένεια ξύπνησέ μας,
καὶ τὴν ἀπόλυτη ὁμορφιὰ φανέρωσέ μας!

Σὰν αἰωνιότη ἡ σκέψη σου θαραίνει!
Καὶ πάντα θὰ ἐπιζῆ, πάντα θὰ στέκη,
στοῦ χρόνου τὴ μανία τὴ λυσσασμένη,
κι ἀπάνω ἀπ' τῶν πολέμων τὸ ντουφέκι,
στὴν κορφή τὴ συγνεφοσκεπασμένη
ποῦ ἀψηφᾷ τοῦρανοῦ τὸ ἀστροπελέκι!
Γέλα ἰσχυρέ, στὴ δίνη τῶν κλυδῶνων
γιὰ σὲ ἀνατέλλει ὁ ἥλιος τῶν αἰώνων!

ΓΛΑΤΚΟΣ ΑΛΙΘΕΡΣΗΣ

ΑΠΟ ΤΗΝ «ΦΛΟΓΕΡΑ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΙΑ»

(Λόγος Τέταρτος)

... ἀπ' τὴν Κύπρο
ποῦ εἶναι καὶ κείνη ξακουστὴ παλληκαριῶν γεννήτρα
καὶ τραγουδιῶν, εὐλογημένη ἀπὸ τὴν Ἀφροδίτη
πάντοτε, ποῦ εἶτανε Θεά, καὶ τώρα ἡ Ρήγαινα εἶναι
κ' ἡ ἀγέραστη κ' ἡ ἀντίμαχη τοῦ Διγενῆ, καὶ τ' ἄστρο
τὸ ἀμάντευτο ποῦ τὸ νησί θαμπώνει μὲ τὸ φῶς του...

(Ἀπλὴ Προσφορά)

ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΑΜΑΣ

Πάντα σου την Ήρα υιο Αριδερση
 Ολεχνηλα γόγαν σου ροδχιση
 και το γόγο σα γαερασο και δινα
 Αερεσο νορεσι στη ρεουσα / ασουρπυνη
 και σαι υοτα λολιχο λριουχιση,
 και το λεχνηλη αουλα υπηλη. Του αζινη,
 γαλλ αν ηλεχν η αουγρηλη αζιουνη.
 Των υαεδια λοπραγαδε οωσιου εροχιση,
 και τονουλου ωραχιση γαυα υπηνη
 τεβοδύλεση θρενη.

Θα ε'σ'ερανη,
 σαυ τονερο σου ε'ερανη λο αχαλαυη
 λο ε'ινη και σου, εαδε - οχι γαλι
 εαρενη ε'εβαδρο να ε'ερανη η υπηνη.
 υ'νο γαλι θα ε'ερανη υοσοβοηνη
 ο ανδρ, τη καρο ουνη σου, σαινη!

11 Αεγυνη 1922 Ηιοση Παγαενη

ΟΙ ΠΑΛΑΜΙΚΕΣ ΓΙΟΡΤΕΣ ΤΗΣ ΠΑΦΟΥ

Χρονικό *

[“Αν ή απόδοση τιμής στους πρωτεργάτες του νεοελληνικού πολιτισμού αποτελεί για όλους τους Έλληνες ήθικην ύποχρέωση, ή απόδοση της τέτοιας τιμής αποτελεί για μās τους Κυπρίους καθήκον έθνικό. Γιατί στον ήθικόν και πνευματικόν άγώνα που σήμερα διεξάγουμε, τίποτε δέ θα μπορούσε να μās ένισχύσει περισσότερο από την στενήν έπαφή και συνάφεια με τις ήθικές άξίες του Έθνους, όπως αυτές διερμηνεύονται στα έργα μεγάλων έθνικων ποιητών, πεζογράφων ή καλλιτεχνών. Αυτό άκριβώς τό νόημα έχουν κι οί Παλαμικές Γιορτές του Δήμου Πάφου, που άποβλέπουν όχι μονάχα στην έξαρση του καλλιτεχνικού έργου του ποιητή, αλλά κυρίως στην προβολή της μεγάλης ήθικης, πνευματικής και πρό πάντων της έθνικής προσωπικότητός του... Ο Παλαμάς σύμβολο της νεοελληνικής άνασθημουργίας και έθνικής άναγεννήσεως — αυτός είναι ο θαυότερος χαρακτήρας των Παλαμικών γιορτών, που καθιέρωσε πρώτη με τόση κατανόηση και άγάπη ή πλούσια σε πνευματική παράδοση πόλη της Πάφου». «ΚΥΠΡΙΑΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ, ΙΣΤ΄, 1951, σ. 123]

A. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ

Άπό είκοσιέντε σχεδόν χρόνια ή πόλη της Πάφου τιμά επίσημα, και πρό πάντων «πανδημεί», τόν μεγάλο έθνικό ποιητή και έθνικό δάσκαλο, τόν Κωστή Παλαμά. Έκει, πλάι στα άραξοβόλια και τ' άχροτόπια που πρωτοχαιρέτισαν τό «ύπέρχαλο Ξαγνάντεμα» της Όμορφιάς, δέ γινόταν να μη βρη ένα βωμό τιμής ο Έλληνας ποιητής που άγκάλιασε και τραγουδίησε με τόσο πάθος τις έθνικές άξίες, «τα ώραία και τ' άληθινά». «Η πατρίδα ή παναερόνια, που στάθηκε πάντα στο κέντρο του όνειρου και της έμπνευσής του, άκουμπά ως την άκρη αυτή του Έλληνισμού και άποδίδει, κάθε χρόνο, φόρο τιμής στη μεγάλη πνευματική και έθνική φυσιογνωμία του.

Οί «Παλαμικές Γιορτές» της Πάφου άποτελοών την πιο επίσημη πνευματική εκδήλωση της πόλης, που είναι μαζί και εκδήλωση έθνική. Είναι άλλη μια θεβαίωση στο ερώτημα του Ποιητή άν ή «άγνή ψυχή» της Ελλάδας έξακολουθή να ζή έδω κάτω, στον άπομαρυσμένον και ταλαιπωρημένον τούτο έλληνικό χώρο.

Γιά την άνθηση των Παλαμικών εκδηλώσεων στην Πάφο συνέτειναν τέσσερεις παράγοντες: ή πνευματική παράδοση της πόλης, ο ιδιαίτερος δεσμός του πολίτη με την πόλη του, ή εκρηκτική προσωπικότητα του δήμαρχου της Πάφου, στα χρόνια εκείνα, Χριστόδουλου Γαλατόπουλου, και ή όλη άτμόσφαιρα που δημιουργούσαν οί έξελίξεις του έθνικού θέματος της Κύπρου στην περίοδο γύρω στο 1950.

Η πόλη της Πάφου — διάδοχος της αρχαίας πόλης της Νέας Πάφου, ίδρυμένης από τόν τρωϊκό ήρωα Άγαπήνορα — παρουσίαζε στις πρώτες δεκαετίες του αιώνα μας πικνή πνευματική και καλλιτεχνική δραστηριότητα, δυσανάλογη προς τόν μικρό της πληθυσμό, και με παγκόπρια άπήχηση: έκδοση τοπικής έφημερίδας ήδη από τό 1906, χορευτικά και θεατρικά συγκροτήματα πρωτοποριακά γύρω στο 1920, μουσικοφιλολογικές εκδηλώσεις, πνευματικά σοματεία, έκδοση του λογοτεχνικού περιοδικού «Πάφος», με συνεργασίες απ' όλα τά μέρη του έλληνισμού, ακόμα κι από ευρωπαϊκές χώρες, οργανωμένες σειρές διαλέξεων ύψηλου έ-

* Πηγές για τή σύνθεση του χρονικού αυτού χρησιμοποίησα: α) τις προσωπικές μου άναμνήσεις σαν μαθητή στο Γυμνάσιο Πάφου στα χρόνια 1948—1953, β) Τά φύλλα της έφημερίδας «Νέα Πολιτική Έπιθεώρησης», της Πάφου, της περιόδου 1949—1952, και, σε μικρότερο βαθμό, άλλα περιοδικά έντυπα, γ) πληροφορίες προφορικές και έντυπο ύλικό (προσκήσεις και προγράμματα των διαφόρων εορτασμών κυρίως) από τόν κ. Γεώργιο Ήλιάδη, φιλόλογο — αρχαιολόγο και πρωτεργάτη στις Παλαμικές εκδηλώσεις στα τελευταία 25 χρόνια.

πιπέδου σέ επιστημονικά και λογοτεχνικά θέματα, ανέγερση περιποιημένων οικοδομημάτων ιδιωτικών και δημοσίων,¹ έντονο ένδιαφέρον για την επίσκεψη ελλήνων καλλιτεχνών και θεατρικών θιάσων από τόν ελεύθερο Έλληνισμό. Όλα ταύτα δημιουργούσαν ένα πλαίσιο πνευματικών άνησυχιών και ένδιαφερόντων για δραστηριότητες στις όποιες συμμετείχε όλη σχεδόν ή μικρή κοινωνία της άπομακρυσμένης αυτής πόλης της Κύπρου.²

Παράλληλα, ό κάτοικος της Πάφου ένιωθε στενά δεμένος με την πόλη του, κι αυτό τό δεσμό τόν διατηρούσε πάντα, ακόμα κι όταν για χρόνια άπομακρυνόταν άπ' αυτήν. Κάθε δημόσια έκδήλωση, ιδιαίτερα τά πνευματικά και καλλιτεχνικά γεγονότα, τόν ευρισκαν έτοιμο και πρόθυμο νά τά δεχθί, νά συμμετάσχη σ' αυτά — σ' όποια τάξη κι άν άνήκε, κοινωνικά, επαγγελματικά ή από έποψη άγωγής — και νά περηφανεύεται γι' αυτά. Τήν άνταπόκρισή τους αυτή στις πνευματικές δραστηριότητες τή διατηρούν ακόμα οί πολίτες της Πάφου, και είναι κοινή ή παραδοχή για την έξασφαλισμένη έπιτυχία όποιασδήποτε πολιτιστικής έκδηλώσεως στην πόλη. Χαρακτηριστική είναι ή παρατήρηση άγγλου έπισκέπτη της Πάφου, πού δημοσιεύθηκε μαζί με άλλες έντυπώσεις του σέ έφημερίδα της Λεμεσού στα 1951: «Παρετήρησα ότι μεταξύ τών πολιτών της πόλεως αυτής ύπάρχει τό αίσθημα εκείνο της άστικής ύπερηφανείας διά την πόλιν των (civic pride), τό όποιον παρετρείτο μόνον εις τούς κατοίκους τών παλαιών 'Αθηνών».

Τήν πνευματική παράδοση και την άστική ύπερηφάνεια της πόλης της Πάφου, ήρθε νά συντονίση στην κατάλληλη στιγμή ό δικηγόρος, ποιητής, μελετητής, έθνικός άγωνιστής, πολιτικός και ιδεολόγος Χριστόδουλος Γαλατόπουλος, πού χρημάτισε δήμαρχος Πάφου από τό 1943 ως τό 1953. 'Η δημαρχία του ύπηρεξε, εκτός από άλλα, κι ή πού εύτυχημένη περίοδος της πόλης σέ πάνδημες πνευματικές και καλλιτεχνικές εκδηλώσεις. Πληθωρική προσοικιότητα, φύση κυριαρχημένη από τό πάθος της δράσης και της δημιουργίας σέ όλους τούς τομείς της ιδιωτικής και της δημόσιας ζωής, άνθρωπος με πλούσια σωματικά και πνευματικά χαρίσματα, βαθύς γνώστης της νεοελληνικής και εύρωπαϊκής λογοτεχνίας, ποιητής και μεταφραστής ό ίδιος, μεγαλόστομος ρήτορας με εύστροφία και έπιβολή, δυναμικός πολιτικός έμφορούμενος από ύγιες δημόσιο πνεύμα, συνεπής χωρίς ύποχωρήσεις άγωνιστής για την έθνική άποκατάσταση του Κυπριακού Έλληνισμού, μ' ένα λόγο προσοικιότητα με έντονη άκτινοβολία, είχε τή δύναμη και την ικανότητα νά εμπνέη όλους γύρω του, νά τούς συγκεντρώνη γύρω του — ιδιαίτερα τούς πύ ένθουσιώδεις και προικισμένους νέους — και νά τούς έπιστρατεύη στην έπιδίωξη τών πάντα μεγαλοφάνταστον, αλλά και πάντα πραγματοποιούμενων στόχων του. 'Ο Γαλατόπουλος δέν ζητούσε, άπαιτούσε' δέν παρακαλούσε, διέτασσε' δέν ξεκινούσε, έξορμούσε' δέν άμνόνταν, θρισκόταν πάντα στην έπίθεση δέν συμβιβαζόταν, κατακοτούσε.

Οί καιροί τόν βοήθησαν. 'Η Κύπρος άρχισε στα χρόνια εκείνα την πρώτη συστηματική, και μαζί δυναμική, μεταπολεμική προσπάθεια της για την πραγματοποίηση του έθνικού πόθου της Ένώσεως με την Ελλάδα. 'Από τό έθνικό κέντρο έφθαιναν κίολας ένθαρρυντικές πληροφορίες για την άπόφαση της έπίσημης Ελλάδας νά προωθήση τό έθνικό θέμα. 'Η χαλάρωση, από μέρος τών Άγγλων, του περιορισμού άνταλλαγής έπισκέψεων μεταξύ Κύπρου και Ελλάδας, επέτρεψε την πυκνότερη έπαφή του νησιού με πνευματικούς ανθρώπους και καλλιτέχνες της ελεύθερης πατρίδας, πράγμα πού πρόσφερε πολύτιμες εύκαιρίες τονώσεως του έθνικού φρονήματος. 'Η καλλιέργεια του φρονήματος αυτού όδήγησε στο θαυμαστό σέ έπιτυχία αποτέλεσμα του Δημοψηφίσματος της 15ης 'Ιανουαρίου 1950, πού άποτέλεσε την έπίσημη άρχή του άγώνα, πού θά κορυφωνόταν άργότερα με την ένοπλη έξέγερση του 1955—1959.

1. 'Ο Ν. Κιλ. Λαάντης, μιλάοντας στην Πάφο με την εύκαιρία τών Παγκυπρών Άγώνων του 1951, τόνισε, ανάμεσα σέ άλλα: «Κατάπληξιν προκαλεί ή έξαιρετική εμφάνισις της πόλεως αυτής εις κάθε ξένον. Είναι ένα κομμάτι της 'Αθήνας, και διερωτάται κανείς εάν ή Πάφος είναι τόπος έλευθερος ή σκλάβος».

2. Περισσότερα στοιχεία για την πνευματική παράδοση και κίνηση της Πάφου, θλ. Γ. Χατζηκωστή, «Ψωρες της Πάφου», Λευκωσία 1969, ιδιαίτερα στο τέταρτο μέρος, πού αναφέρεται στην πόλη της Πάφου.

Ἡ ψυχὴ τοῦ Ἑλληνα τῆς Κύπρου ἦταν τότε συγκινητικὰ δεκτικὴ σὲ ὅτι ἑλληνικό. Ἔτσι, ἐκτός ἀπὸ ἄλλες ἐκδηλώσεις — συλλιγητήρια, ἀθλητικούς ἀγῶνες καὶ ἑορτασμούς στὰ στάδια, μὲ ἔντονο ἔθνικὸ χαρακτῆρα, ὁμαδικὲς ἐκδρομὲς Κυπρίων ὅλων τῶν τάξεων στὴν Ἑλλάδα, καὶ ἄλλα — ἦταν ἐπόμενο νὰ βρισκῆ πλούσια ἀπήχηση στὸν Ἑλληνισμό τῆς Κύπρου καὶ ἡ ἐπικοινωνία μὲ τὶς μεγάλες πνευματικὲς καὶ ἔθνικες μορφὲς τῆς Φυλῆς, ὅπως ἦταν — στὴν πρώτη μάλιστα γραμμῇ — ὁ Κωστῆς Παλαμᾶς.

Ἡ ἑλληνολατρεία του, ἡ ἀγωνιστικὴ του φύση, ἡ ὀλοζώντανη ἔθνικὴ φωνὴ του καὶ ὁ πρόσφατος του θάνατος, συντελοῦσαν στὴν ἐκλογὴ του ὡς μορφῆς μὲσω τῆς ὁποίας ὁ Ἑλληνομύς τῆς Κύπρου θὰ μπορούσε νὰ διερμηνεύσῃ τὰ συναισθήματα καὶ τὸν παλμὸ τῆς ψυχῆς του: «Ὁ Παλαμᾶς εἶναι ὁ πρῶτος καὶ στερνός μας λόγος, ὁ λόγος τῆς φυλῆς, ὁ λόγος ὁ δικός μας!»³

Β. ΠΑΛΙΟΤΕΡΕΣ ΕΚΔΗΛΩΣΕΙΣ 1936—1948

Ὁ ἰδιαιτέρως δεσμός τῆς Πάφου μὲ τὸν μεγάλο πατριδολάτρη Ποιητὴ ἄρχισε βέβαια μὲ τὶς πρῶτες ὀργανωμένους Παλαμικὲς Γιορτὲς τοῦ 1949. Καὶ παλιότερα ὅμως, συναντοῦμε ἀξιόλογες ἐκδηλώσεις γύρω ἀπὸ τὸν ποιητὴ καὶ τὸ ἔργο του.

Στὰ 1936, μὲ τὴν εὐκαιρίαν τῶν πενήντα χρόνων ἀπὸ τὴν πρώτη ἐμφάνιση τοῦ Ποιητῆ στὸ Γράμμα, πὺν γιορτάστηκαν μὲ ποικίλες ἐκδηλώσεις σ' ὅλη τὴν Ἑλλάδα, ἔγινε καὶ στὴν Πάφο — μὲ πρωτοεργάτη τὸ δικηγόρο καὶ ἱστορικὸ ἐρευνητὴ Δοῖζο Φιλίππου — ἡ πρώτη Παλαμικὴ Γιορτῆ. Ἐπιτόκειτο γιὰ μὴ «μουσικοφιλογικὴ ἐσπερίδα», ὅπως τὴ χαρακτήριζε ἡ σχετικὴ εἶδηση,⁴ πὺν πραγματοποιήθηκε στὶς 29 Μαρτίου 1936 στὴν αἴθουσα «Τιτάνια». Ἐκεῖ μίλησαν ὁ Ἄντης Περγάνης, γενικὰ γιὰ τὸ ἔργο τοῦ Παλαμᾶ, καὶ ὁ Σέργης Ἀντωνιάδης, πὺν ἀνέλυσε τὸν «Δωδεκάλογο τοῦ Γύφτου». Ἀπαγγέθηκαν πέντε παλαμικὰ ποιήματα ἀπὸ δικηγόρους, καθηγητὲς καὶ ἄλλους διακεκομμένους πολίτες, ἐνῶ ἡ χορωδία τοῦ Συλλόγου «Κινύρας» — ὁ ὁποῖος διοργάνωσε καὶ τὴ γιορτῆ — τραγούδησε τὰ τραγούδια «Ὀλυμπιακὸς Ἕμνος», «Ἕμνος τῆς Εἰρήνης» καὶ «Ὁ Μενέλαος Ὁργισμένος» τοῦ Παλαμᾶ. Χαρακτηριστικὸ τῆς σημασίας πὺν ἀποδόθηκε στὴ γιορτῆ εἶναι καὶ τὸ, σπάνιο σὲ τέτοιες περιπτώσεις, γεγονός ὅτι στὴν ἐκδήλωση παρέστησαν καὶ ὁ Ἄγγλος Διοικητὴς τῆς Πάφου Bell μὲ τὴ γυναῖκα του, καὶ ὁ παρεπιδημῶν τότε στὴν πόλη ἄγγλος ποιητὴς Grant Duff Douglas Ainslie.

Τὴν ἴδια χρονιά, 1936, τὸ φιλολογικὸ περιοδικὸ «Πάφος», πὺν ἔρσικόταν στὸν πρῶτο χρόνον τῆς ἐκδόσεώς του, ἀφιέρωσε στὸν Ποιητὴ ἕνα τεῦχος του, 68 συνολικὰ σελίδων.⁵ Στὸ τεῦχος αὐτὸ περιλήφθηκαν τὰ ἀκόλουθα κείμενα: 1. Ἐνα μιρολάντι ἀπὸ τὸ Παλαμικὸ Χαζνέ, τοῦ Δοῦϊ Ρουσσὲλ Μονπελιέ (σύντομες παρατηρήσεις πάνω στὸ ὑπ' ἀρ. 74 ὀχτάστιχο τῶν «Ἐκατὸ Φωνῶν» τῆς Ἀσάλευτης Ζωῆς): «Σπιτάμα τοῦ βουνόπλαγου...». 2. Ἡ Μετρομορφοσῶν νη τοῦ Παλαμᾶ, τοῦ Γ. Α. Μακρῶδη. 3. Νὰ Σιλιγορονίση, τοῦ Δημ. Διπέρη (ὀχτάστιχο ποίημα στὴν κυπριακὴ διάλεκτο). 4. Προτίμηση, τοῦ Τεύκου Ἀνθία (ἀναφορὰ στὰ δυὸ πὺν ὀγαπημένα του βιβλία τοῦ Παλαμᾶ, τοὺς «Καημούς τῆς Διμνοθάλασσας» καὶ τὸν «Τάφο»). 5. Ἡ ἔξωτερικὴ μορφή τοῦ παλαμικοῦ στίχου, τοῦ Π. Βαλδασερίδη. 6. Ὁ Ποιητὴς, τοῦ Χρ. Γαλατόπουλου. 7. Γιὰ ἕνα ξεχωριστὸ βιβλίο τοῦ Κωστῆ Παλαμᾶ, τοῦ Τέλλου Ἄγρα (ἀναφέρεται στοὺς «Πεντασύλλαβους καὶ τὰ Παθητικὰ Κρυφομιλήματα»). 8. Ἡ Ποίηση τοῦ Παλαμᾶ, τοῦ Ἄντη Περγάνη (ἡ ὀμίλια του στὴν παλαμικὴ γιορτῆ τῆς 29 Μαρτίου 1936). 9. Ἡ Ἀσάφεια τοῦ Παλαμᾶ, τοῦ Κῶσια Ἀσσιώτη. 10. Ὁ Δωδεκάλογος τοῦ Γύφτου, τοῦ Σέργη Ἀντωνιάδη (ἡ ἀνάλυση πὺν ἔγινε στὴν γιορτῆ τῆς 29 Μαρτίου 1936). Στὸ ἐξώφυλλο τοῦ ἀφιερωματοῦ

3. Ἀπὸ τὴν εἰσαγωγικὴ ὀμίλια τοῦ Χρ. Γαλατόπουλου στὴ διάλεξη τῆς Ἀθηναῖς Ταρσοῦλη γιὰ τὸν Παλαμᾶ, στὴν Πάφο, στὶς 8 Ἰουλίου 1952.

4. Περιοδικὸ «Πάφος, Χρονιὰ Α', ἀρ. 7, Μάρτης 1936, σ. 228.

5. Περιοδικὸ «Πάφος, Χρονιὰ Α', ἀρ. 8, Ἀπρίλης 1936, σσ. 229—266.

τεύχους χαρακτηριστικό τῆς μορφῆς τοῦ Κωστή Παλαμᾶ, καί, ἀνάμεσα στίς σελίδες, τρεῖς φωτογραφίες ἐκτός κειμένου, πού παρουσίαζαν: τὴν προτομή τοῦ ποιητῆ (γλυπτὸ τοῦ Μ. Τόμπρου), τὸν ποιητῆ «σὲ τελευταία φωτογραφία του στὸ γραφεῖο του», καὶ τὸν ἴδιο πάλι «ὅταν ἦταν Γραμματεὺς στὸ 'Ε. Πανεπιστήμιον».

Ἀργότερα, στὰ 1943, καὶ μέσα στὰ πλαίσια γενικώτερων ἐκδηλώσεων πένθους γιὰ τὸν θάνατο τοῦ Ποιητῆ, μίλησαν στὴν Πάφο οἱ Λοῖζος Φιλίππου, Ἀντῆς Περγάνης καὶ Φίλων Παυλίδης.⁶ Τὸν ἐπόμενο χρόνο, 1944, σὲ στενὸ κύκλο πνευματικῶν ἀνθρώπων, μετὰ τὴ συμπλήρωση ἑνὸς χρόνου ἀπὸ τὸ θάνατο τοῦ Ποιητῆ, μίλησε ὁ Σέργης Ἀντωνιάδης, πού ἀπάγγειλε καὶ ὄλο τὸ «Θάνατο τῶν Ἀρχαίων» ἀπὸ τὸν Δωδεκάλογο.

Γ. Η ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΗΣ ΑΚΜΗΣ 1949—1952

1. ΟΙ ΓΙΟΡΤΕΣ ΤΟΥ 1949

Δὲν εἶναι γνωστὸ τότε ἀκριβῶς ὁ Δήμαρχος Χρ. Γαλατόπουλος καὶ οἱ στενότεροι συνεργάτες του συνέλαβαν γιὰ πρώτη φορὰ τὴν ἰδέα ὀργανώσεως καὶ καθιερώσεως Παλαμικῶν Γιορτῶν στὴν Πάφο. Ἡ πρώτη εἶδηση γι' αὐτὲς δημοσιεύτηκε σὰν ἐπίσημη ἀνακοίνωση τοῦ Δήμου Πάφου μετὰ ὑπογραφή τοῦ Δημάρχου, ἡμερομηνίας 10 Ἰανουαρίου 1949, στὴν Ἐφημερίδα «Νέα Πολιτικὴ Ἐπιθεώρησις» τῆς Πάφου τῆς 15 Ἰανουαρίου 1949.

Ἡ ἐφημερίδα «Νέα Πολιτικὴ Ἐπιθεώρησις» εἶχε ἰδρυθῆ ἀπὸ τὸν Χρ. Γαλατόπουλο, καὶ συνέχισε, ὅστερα ἀπὸ διακοπὴ ἐτῶν, τὴν ἔκδοση τῆς ἐφημερίδας «Πολιτικὴ Ἐπιθεώρησις» πού ὁ ἴδιος ἐξέδιδε προπολεμικά. Ἡ συμβολὴ τῆς ἐφημερίδας αὐτῆς, παρ' ὅλη τὴν ἐβδομαδιαία καὶ σὲ μικρὸ μέγεθος καὶ ἀριθμὸ σελίδων ἔκδοσής της, στὴν πολιτικὴ ἐθνικὴ καὶ πνευματικὴ ζωὴ τῆς Πάφου — καὶ πρὸ πέρα τῆς ὅλης Κύπρου — εἶναι πολὺ ἀξιοπρόσεχτη. Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἐξυπηρέτηση τῆς πολιτικῆς γραμμῆς τοῦ ἰδρυτῆ της, πού ἐκπροσωποῦσε τὴν ἐθνικόφρονα παράταξη τῆς Πάφου, ἡ ἐφημερίδα ἀποτελοῦσε ἐπαλξὴ ἐθνικῶν ἀγώνων κατὰ τῆς ἀγγλοκρατίας, μετὰ παλμώδη ἀρθρογραφία, καὶ μαζί πνευματικὸ θῆμα, φιλοξενώντας λογοτεχνικά κείμενα καὶ φιλολογικὰς μελέτες καὶ προσβάλλοντας κάθε καλλιτεχνικὴ δραστηριότητα.

Ἡ εἶδηση γιὰ τὶς Παλαμικὰς γιορτὲς πληροφοροῦσε ὅτι σύντομα ὁ Δήμαρχος Πάφου θὰ προκήρυσσε, μετὰ ἀναλυτικὴ ἀνακοίνωσή του, ἐκ μέρους τοῦ Δήμου, «τὴν ἐβδομάδα τῆς ἐπετείου τοῦ θανάτου τοῦ Μεγάλου Ἑλληνοῦ Ἐθνικοῦ Ποιητοῦ μας Κωστή Παλαμᾶ, κατὰ τὸν προσεχῆ Φεβρουάριον, ὡς ΕΒΔΟΜΑΔΑ ΚΩΣΤΗ ΠΑΛΑΜΑ», σὰν ἐκπλήρωση ὀφειλόμενης τιμῆς τοῦ ἑλληνικοῦ Δήμου τῆς πόλης πρὸς τὸν Μεγάλον Ἑλληνα. Ἀνέφερε ἐπίσης τὴν ἐπαφὴ τοῦ Δημάρχου μετὰ τὸν Μητροπολίτη γιὰ τὴν εὐλογία καὶ τὴ συμμετοχὴ τῆς Ἐκκλησίας στὴν «πνευματικὴν αὐτὴν μυσταγωγίαν», καθὼς καὶ τὶς ἐπαφὰς του μετὰ ἄλλους ὑπεύθυνους παράγοντες τῆς πόλης γιὰ τὴ συνεργασία καὶ συμμετοχὴ τους στίς ἐκδηλώσεις, ἰδιαιτέρως τῶν σχολείων. Ἀνακρινόνταν ἀκόμα ἡ ἀπόφασις τοῦ Δήμου νὰ μετονομάσῃ μὴν ἀπὸ τὶς πλατεῖες τῆς Πάφου σὲ «Πλατεία Κωστή Παλαμᾶ» καὶ δίνονταν περισσότερες λεπτομέρειες γιὰ τὸ τί θὰ περιλάμβανε ἡ Παλαμικὴ Ἐβδομάδα. Τέλος, σὰν ἔνδειξις τοῦ πάνδημου χαρακτήρα τῶν ἐορτασμῶν, ἡ ἀνακοίνωση κατέληγε: «Καλοῦνται οἱ συμπολίται μας, καθὼς καὶ κάθε Κύπριος Ἑλληνα ὅστις ἔχει νὰ κάμει εισηγήσεις διὰ τὴν ὅσον τὸ δυνατόν λαμπροτέρων ἐκδηλώσεων τῆς πόλεώς μας κατὰ τὴν «Ἐβδομάδα Κωστή Παλαμᾶ», ὅπως ἀποστέλλει τὰς σχετικὰς εισηγήσεις του μέχρι τῆς 30ῆς Ἰανουαρίου 1949 πρὸς τὸν Δήμαρχον Πάφου».

Στις 19 Ἰανουαρίου 1949 ἔγινε στὴ Δημοτικὴ Βιβλιοθήκη Πάφου «περαιτέρω σύσκεψις παραγόντων» γιὰ ἐπεξεργασία τῶν λεπτομερειῶν τοῦ Προγράμματος τῆς Ἐβδομάδος καὶ τὸν καθαρισμὸ τοῦ Ἐπίσημου Προγράμματος.⁷ Τὸ Πρόγραμμα αὐτὸ θὰ στελλόταν τελικὰ «πρὸς

6. Περιοδικὸ «Πάφος», Η', 1943, σ. 96.

7. «Νέα Πολιτικὴ Ἐπιθεώρησις», 22 Ἰανουαρίου 1949, σελ. 3.

γνώσιν τῆς Ἐθναρχούσης Ἐκκλησίας διὰ τῆς Α. Π. τοῦ Μητροπολίτου Πάφου διὰ τὴν αἰτηθῆ ἢ εὐλογία καὶ συμμετοχὴ τῆς», καὶ θὰ ἐκλεγόταν εἰδικὴ Ἐπιτροπὴ «πρὸς μεγαλοπρεπεστέρα ἐκτέλεσιν τοῦ Προγράμματος ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν καταβληθῆ προσπάθεια ὅπως γίνῃ ἢ «Ἐβδομάς Κωστή Παλαμᾶ» συνειδήσις εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ Λαοῦ μας».

Ἡ «Ἐβδομάς Κωστή Παλαμᾶ» καθορίστηκε νὰ καλύψῃ τὴν περίοδο 20 ἕως 27 Φεβρουαρίου 1949, περιλαμβάνοντας, ἐκτὸς ἀπὸ μνημόσυνα, ὁμιλίες, ἀπαγγελίες, χορωδιακὰς ἐκτελέσεις καὶ προκήρυξη Παλαμικοῦ Διαγωνίσματος ἀνάμεσα στοὺς τελειόφοιτους τῶν Γυμνασίων, τὴν τελετὴ τῆς μετονομασίας τῆς Πλατείας Ὀμονοίας σὲ Πλατεία Κωστή Παλαμᾶ μὲ τὴν ἀποκάλυψη ἐντειχισμένων πλακῶν μὲ στίχους τοῦ Ποιητῆ.⁸

Μὲ σχετικὴ ἀνακοίνωση⁹ καθορίστηκαν οἰκῦριοι σκοποὶ «διὰ τοὺς ὁποίους καθιερῶναι ὁ Δῆμος πὸς Ἐορτάς, καὶ οἵτινες, ὅπως ὑπέβαλε κατὰ τὴν σχετικὴν συνεδρίασιν ὁ Δήμαρχος εἶναι κυρίως δύο: Πρῶτον νὰ ἐκλαϊκευθῆ καὶ νὰ συνειδητοποιηθῆ μέσα εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ λαοῦ μας τὸ Παλαμικὸν ἔργον, καὶ δεῦτερον, νὰ ἀντλήσουμε ἀπὸ τὰς Παλαμικὰς Ἐορτάς νέαν δύναμιν καὶ νέον ἔρεισμα ὡς ὑπόδουλος Λαὸς γιὰ τὸν ἀπελευθερωτικὸν ἀγῶνα μας».

Ἡ Ἐβδομάς Κωστή Παλαμᾶ τοῦ 1949 καλυπτόταν μὲ τέσσερις ἡμέρες ἐκδηλώσεων:

α) Ἀ ἡ μέ ρ α, Κυ ρ ι α κ ῆ 20 Φ ε β ρ ο υ α ρ ί ο υ 1949.

Ἡ πρώτη μέρα περιλάμβανε δύο ἐκδηλώσεις: τὴν ἀποκάλυψη τῶν μαρμάρινων πλακῶν γιὰ τὰ ἐγκαίνια τῆς Πλατείας Κωστή Παλαμᾶ, καὶ τὴν Παλαμικὴ Γιορτὴ στὸ Γυμνάσιον Πάφου.

Οἱ μαρμάρινες πλάκες εἶχαν παραγγελθῆ στὴν Ἀθήνα καὶ εἶχαν τοποθετηθῆ στὰ ἐπιστύλια τεσσάρων στηλῶν ποὺ στήθηκαν στὴ γωνιὰ τοῦ Δημοσίου Κήπου πρὸς τὴν πλατεία Κωστή Παλαμᾶ. Οἱ τέσσερις αὐτὲς τετράγωνες ραβδωτὲς στηλῆς δένονταν ὀργανικὰ μὲ τὸ ὄλο κηκλίδωμα τοῦ Κήπου, ἀποτελώντας «ἓνα ὀλοκληρωμένον ἅπλῶν καὶ ἀπέριττον μνημεῖον ἐκ μέρους τῆς Πάφου διὰ τὸν Μεγάλον Ποιητὴν». Στὶς μαρμάρινες πλάκες εἶχαν σκαλισθῆ μὲ βυζαντινοὺς χαρακτῆρες τὸ ὄνομα «Πλατεία Κωστή Παλαμᾶ», καὶ τετράστιχα ἀπὸ τὸ ποίημα «Κύπρος».

Ἀμέσως μετὰ τῆς Λειτουργίας τὸ ἐκκλησίασμα περπάτησε μὲ ἐπικεφαλῆς τὸν Μητροπολίτην, τὸν Δήμαρχο καὶ ἄλλους ἐπίσημους στὸ χῶρον τοῦ μνημείου, ὅπου ἀνέμενε πολλὸς ἄλλος κόσμος. Ὑστερα ἀπὸ Ἀμασσοῦ καὶ ἀνακομπὴ Δέησης ἀπὸ τὸν Μητροπολίτη Πάφου Κλεόπα, ἡ χορωδία τοῦ Γυμνασίου τραγοῦδῆσε τὸν Ὀλυμπικὸν ὕμνον τοῦ Παλαμᾶ καὶ ἀπαγγέλληκε τὸ ποίημα «Καὶ τ' ἄγαλμα ἀγωνίστηκα».

Ἀμέσως ὕστερα μίλησε ὁ Δήμαρχος Χρ. Γαλατόπουλος, ποὺ μὲ τὸν συνηθισμένον του παλμῶδη λόγον κήρυξε τὴν ἔναρξιν τῆς Παλαμικῆς Ἐβδομάδας καὶ ξεσκεπάσε τὶς πλάκες. Στὴν ἀρχὴ τῆς ὁμιλίας του¹⁰ ἔκαμε μιὰ σύντομη ἀξιολόγησιν τῆς σημασίας τοῦ Παλαμικοῦ ἔργου. Ἀκολούθησε ἀναφορὰ στὸ ἱστορικὸν τῆς ὀργάνωσιν τῶν Ἐορτασμῶν:

«Ἦταν ἀληθινὰ καιρὸς ἡ πόλις αὐτὴ ποὺ κάποτε στάθηκε τὸ λίκνον τοῦ Ἑλληνο—Αἰγαιικοῦ Πολιτισμοῦ στὴν γωνίαν αὐτὴν τῆς Ἑλληνικῆς Μεσογείου, αἰῶνια μήτρα τῆς ἀθάνατης Ἑλληνικῆς Ὀμορφιάς, νὰ σταθῆ καὶ σήμερον παρ' ὄλην τὴν ἀπόμωρη χωρογραφικὴ ἀπομόνωσίν τῆς, ἡ φωτεινὴ δὴδηγῆται στὴν ἐκτέλεσιν ἐνὸς μεγάλου καθήκοντος», καὶ αὐτὸ μπροστὰ στὴν ἀδράνεια ἄλλων πόλεων τῆς Κύπρου ποὺ ἐγκαταλείφθηκαν στὴ σκοτεινὴ μοῖρα τῆς δουλείας σὲ ἓνα δυνάστη ποὺ προσπαθοῦσε νὰ ξεριζώσῃ τὴν ἑλληνικὴν ψυχὴν τοῦ νησιοῦ. Οἱ στίχοι ποὺ χαρακτῆθηκαν στὰ ἀρχαῖα περιζώματα τοῦ ἁπλοῦ Μνημείου, «θὰ θυμίζουσι αἰωνίως στὰ σκλαβωμένα παιδιὰ μας τὴν μικρὴν τραγωδίαν μας, ἀλλὰ καὶ θὰ τὰ κρατοῦν γυρισμένα καὶ

8. «Νέα Πολιτικὴ Ἐπιθεώρησις», 29 Ἰανουαρίου 1949, σελ. 3.

9. ὁ. ἀ.

10. Ὀλόκληρη ἡ ὁμιλία δημοσιεύθηκε στὴ «Νέα Πολιτικὴ Ἐπιθεώρησις» τῆς 26 Φεβρουαρίου 1949, σελ. 2.

ξάγρυννα πρὸς τὴ Φωνή, ἡ ὁποία ἐχαράκτηκε πάνω στὰ μάρμαρα τοῦτα, ἕως τὴν ὥρα πού ὁ ἐκδικητὴς Θεὸς καὶ ἡ ἀκατάλυτη Ἱστορική Νέμεσις θὰ καταδιώξει μακριὰ ἀπὸ τὰ χῶματά μας τὸν ἐπίβουλο ξένο...».

Ἀφοῦ ἀναφέρθηκε κατόπι στὸ ποίημα τοῦ Παλαμᾶ «Κύπρος» καὶ ἰδιαίτερα στὶς στροφές πού ἐκφράζουν τὴν δουλεία τοῦ νησιοῦ, προχώρησε στὴν ἀποκάλυψη τῶν πλακῶν. Τὸ τελευταῖο μέρος τῆς ὁμιλίας αὐτῆς ἀξίζει νὰ παρατεθῆ, γιατί ἐκφράζει καθαρὰ τὸ πνεῦμα πού ἐνέπνευσε τὶς Παλαμικὲς Γιορτές:

Ἑλληνοπούλες, Ἑλληνόπουλα, Κυττάτε! Ὁ Παλαμᾶς μᾶς ἐρωτᾷ τώρα μὲ τὸ στίχο του καὶ ἐξακολουθητικὰ πλεόν θὰ μᾶς ἐρωτᾷ κάθε βράδυ πού θὰ προσπερνοῦμε τὴν ἡρεμὴ αὐτὴ καὶ φτωχικὴ μας πλατεία... Κυττάτε. Θὰ μᾶς ἐρωτᾷ μὲ τὸ Στίχο του πού λαξεύτηκε πάνω στὶς μαρμάρινες αὐτὲς πλάκες τὶς ὁποῖες τώρα ἀποκαλύπτουμε! (Τὶς ἀποκαλύπτει). ...Προσέξτε! θὰ μᾶς ἐρωτᾷ μὲ τὸ τραγούδι του, πλεόν, ὁ Ποιητὴς, κάθε βράδυ καὶ θὰ περιμένη τὴν ἀπόκριση:

Στὴν Κύπρο τὴν πολύχαλκη,
στὴν καρποφόρα γῆ,
ἀκόμα ἢ μοῖρα τῆς ὄργῆς, ἢ μοῖρα ὄλων τῶν ὁμορφῶν
ξεσπάει καὶ καταλεῖ;

Πανιερώτατε, Συμπολίτα, Ἡ πόλις αὐτὴ, ἡ Ἑλληνικὴ αὐτὴ πόλις, συνήθισε, πάντοτε, νὰ κἀμνη τὸ καθῆκον τῆς πρὸς τὸν ἑαυτὸ τῆς. Κατὰ τὰ ἥσυχα δειλινά, ὅταν τὰ παιδιὰ τῆς σκλαβωμένης αὐτῆς γωνίας θὰ προσπερνοῦν κάτω ἀπ' τ' ἀρχαῖκά αὐτὰ περὶζώματα, πού στερεώθηκαν ἐδῶ εἰς μνήμην ἑνὸς Μεγάλου Νεοέλληνα Δημιουργοῦ, αὐτοσυγεντρῶμένα θ' ἀναρωτιῶνται ἀσφαλῶς, μὲ ποῖον τρόπο θὰ γίνουιν ἀντάξιοι τῆς μεγάλης παραδόσεως τῶν Πατέρων τους, μελετώντας τὸ ἔργον Ἐκείνου, τοῦ ὁποίου τὴν Μνήμην σήμερον τιμοῦμε' καὶ τότε θὰ θυμοῦνται, πρέπει, αἰγούρα, καὶ τοὺς στίχους αὐτοῦς ἀπὸ τὸ ἴδιο Τραγούδι του, πού εἶπε κάποτε γιὰ τὴν Κύπρο:

Κι ἀπ' τὸν καιρὸ πού σὲ ἤβρανε θαλασσομάχοι Φοῖνικες,
ὡς τώρα, πού βαριά
πατάει σ' ἐσένα ὁ Βρεττανός, πολλοὺς ἀφέντες ἄλλαξες,
δὲν ἄλλαξες καρδιά».

Ἀπὸ τέτοιες ὁμιλίες καὶ ἀπὸ τὴν καθημερινὴ ὑπόμνηση τῶν λαξευμένων στίχων τοῦ Ποιητῆ φρονηματιζόμενοι καὶ παρακινημένοι, ὁ Εὐαγόρας Παλληκαρίδης, ὁ Χαράλαμπος Μοῦσκος, ὁ Παπαβεργίου, ὁ Κέλης, καὶ ὅλοι οἱ ἄλλοι, γνωστοὶ καὶ ἄγνωστοι, νεκροὶ καὶ ζωντανοὶ ἔφηβοι ἢ νέοι τῆς Πάφου, πορεύθηκαν τὸν δρόμο τοῦ Χρέους στὰ χρόνια 1955—1959. Ἡ συμβολὴ τῶν Παλαμικῶν Γιορτῶν στὴ διαμόρφωση ἀτμόσφαιρας ἐθνικῆς ὑπερηφάνειας καὶ πατριωτικοῦ χρέους στὶς παραμονὲς τοῦ Μεγάλου Ἀγῶνα, δὲν πρέπει νὰ παραγνωρίζεται.

Τὸ ἴδιο πρῶτ, μετὰ τὴν ἀποκάλυψη τῶν πλακῶν, ἀκολούθησε ἡ Παλαμικὴ Τελετὴ στὸ Γυμνάσιο Πάφου. Κύριος ὁμιλητὴς ἦταν ὁ φιλόλογος καθηγητὴς Γ. Ἡλιάδης, πού ἀνάπτυξε τὸ θέμα: «Ὁ Παλαμᾶς Λογοτέχνης». Ἐκτὸς ἀπὸ ἀπαγγελίες καὶ τραγούδια, ἀπὸ μαθητὲς καὶ τὴ χορωδία τοῦ Σχολείου, μίλησε γιὰ τὸν Παλαμᾶ καὶ ὁ τελειόφοιτος Φ. Δουμιώτης, παρουσιάζοντας τὴ μελέτη του πού κρίθηκε ἡ καλύτερη σὲ σχετικὸ διαγωνισμό ἀνάμεσα στοὺς τελειόφοιτους τοῦ Γυμνασίου. Ἀπὸ τότε χρονολογεῖται καὶ ἡ συστηματικὴ ἐπαφὴ τῶν μαθητῶν τῆς Πάφου μὲ τὸν Ποιητὴ, πού μέσα στὰ 25 χρόνια πού πέρασαν ἔδωσε τὴν εὐκαιρία νὰ μελετηθῆ ὁ Παλαμᾶς ἀπὸ ἑκατοντάδες νέους καὶ νὰ γραφοῦν ἀξιόλογες ἐργασίες εἴτε στὰ πλαίσια τῆς γενικώτερης σχολικῆς ἐργασίας, εἴτε τοῦ Παλαμικοῦ Διαγωνίσματος τοῦ Δήμου.

6) Β' ἡμέρα, Τρίτη 22 Φεβρουαρίου 1949.

Τὴν ὀργάνωση τοῦ ἑορτασμοῦ τῆς δευτέρας μέρας τῆς Παλαμικῆς Ἑβδομάδας ἀνέλαβε τὸ Λύκειο Πάφου, τὸ δεύτερο — ἰδιωτικὸ αὐτὸ — σχολεῖο τῆς πόλης. Ἡ ἐκδήλωση ἔγινε

βράδυ στον κινηματογράφο «Άττικόν», όπου μίλησε ο καθηγητής του σχολείου Ἅγιος Βορεάδης με θέμα: «Ὁ Παλαμᾶς στό Στίχο καί στήν Πρώξα». Τελειόφοιτος διάβασε ἐργασία του, καί τραγούδησε παλαμικά τραγούδια ἢ χορωδία τοῦ σχολείου.

γ) Γ' ἡμέρα, Πέμπτη 24 Φεβρουαρίου 1949.

Ἡ τρίτη ἡμέρα περιλάμβανε βραδυνό Φιλολογικό Μνημόσυνο τοῦ Ποιητῆ στή Δημοτική Βιβλιοθήκη, ὀργανούμενο ἀπό τόν Δήμο. Σέ εἰσαγωγική ὁμιλία του ὁ γιατρός Ἄντ. Σωτηριάδης ἀνέλυσε τοὺς δυὸ κύριους σκοποὺς τῶν Παλαμικῶν Γιορτῶν, ποὺ ἀναφέρθηκαν πρὸ πάνω. Κύριος ὁμιλητής, με θέμα: «Τὸ ἀντίκρουσμα τοῦ Παλαμικοῦ Ἔργου», ἦταν ὁ ἔμπορος καί ἐπιχειρηματίας Φίλων Παυλίδης, ἕνας ἀπὸ τοὺς πρὸ συνειδητοὺς ἐραστές τῆς παλαμικῆς δημιουργίας. Τέλος ὁ Δήμαρχος Χρ. Γαλατόπουλος ἀνήγγειλε καί προκήρυξε τὸ Παλαμικὸ διαγώνισμα, «διὰ τὸ ὁποῖον θὰ ἀπονέμεται ὑπὸ τοῦ Δήμου Πάφου Δεκάλιρον Βραβεῖον εἰς τὴν ἀριωτέραν Παλαμικὴν Ἐκθεσιν τελειοφοίτου τῆς Μέσης Ἐκπαιδεύσεως». Τῆ γιορτῆ πλαισίωσαν ἢ χορωδία τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου, ποὺ τραγούδησε τρία παλαμικά τραγούδια, καθὼς καί οἱ ἀπαγγελίες τῶν ποιημάτων: «Σὲ μὰ πεθαμένη», «Ὁ Ὅρκος τῶν Ἑλλήνων», «Γνώμες καρδιῆς ὅσοι Ἕλληνες» καί «Ραφωδία» ἀπὸ τοὺς πολῖτες Γιανν. Ἀγρότη, Ἄ. Βορεάδη, Ἄρτ. Ἀστραῖο καί Χρ. Παπαγιάννου.

δ) Δ' ἡμέρα, Κυριακὴ 27 Φεβρουαρίου 1949.

Ἡ τελευταία μέρα τῆς Παλαμικῆς Ἑβδομάδας τοῦ 1949 καλύφθηκε μετὰ δυὸ ἐκδηλώσεις· τὸ πρῶτὸ μνημόσυνο στήν ἐκκλησία καί τῆ νυχτερινὴ Παλαμικὴ Γιορτῆ μετὰ πανηγυρικὸ χαρακτῆρα.

Τὸ θρησκευτικὸ μνημόσυνο ἐγίνε στον μητροπολιτικὸ ναὸ τοῦ Ἁγίου Θεοδώρου. Σ' αὐτὸ ὁ Μητροπολίτης Κλεόπας ὄχι μόνον προέστη, ἀλλὰ καί μίλησε γιὰ τὸν Παλαμᾶ. Λόγο ἐπὶ μνημόσυνο ἀπάγγειλε κι ὁ Διευθυντὴς τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου Ἄρτ. Ἀστραῖος.¹¹

Τὸ βράδυ ἡ Παλαμικὴ Ἑβδομάδα ἔκλεισε στον κινηματογράφο «Ἄττικόν», μετὰ πλούσιο πρόγραμμα. Ἡ συγκέντρωση εἶχε χαρακτηριστὴ «Παλλαϊκὴ» καί πραγματικὰ ἦταν. Εἰσαγωγικὴ ὁμιλία ἔκαμε ὁ Γυμνασιάρχης Π. Παυλίδης, τραγουδήθηκαν ἀπὸ χορωδία παλαμικά τραγούδια, καί ἐπαγγέθηκαν ἀπὸ τοὺς Κοκλῆ Ἀστραῖο, Ν. Βασιλειάδη, Ν. Παπαγεωργίου καί Μ. Τορνάρη, τὰ ποιήματα «Κύπρος», «Ἕγνος τῶν Αἰώνων», «Χειμῶρα» καί «Ἀπόκριση». Τὸ μεγαλύτερο μέρος κράτησε ἡ ὁμιλία τοῦ Δημάρχου Χρ. Γαλατόπουλου, ποὺ εἶχε θέμα: «Ὁ ἐθνικός μας Ποιητὴς Κωστής Παλαμᾶς· ἡ Ζωὴ καί τὸ Ἔργο του».

ε) Ἡ συμμετοχὴ τῆς ἐφημερίδας «Νέα Πολιτικὴ Ἐπιθεώρησις» τῆς Πάφου, στὶς Παλαμικὰς Γιορτὰς τοῦ 1949.

Ὅπως σημειώθηκε πρὸ πρῖν, ἡ μικρὴ τοπικὴ ἐφημερίδα «Νέα Πολιτικὴ Ἐπιθεώρησις» ἔπαιξε ἐνεργὸ ρόλο στήν προβολὴ καί τὸν συντονισμό τῶν Παλαμικῶν Γιορτῶν, μετὰ τὴ δημοσίευση ποιημάτων καί πεζῶν τοῦ Παλαμᾶ, εἰδήσεων, φωτογραφιῶν καί ἀνακοινώσεων γύρω ἀπὸ τὶς Γιορτὰς, τὴν παρουσίαση τῶν καμμένων πολλῶν ἀπὸ τὶς ὁμιλίες, καί τὴν ἀναδημοσίευση σχολίων καί ἄλλων σημειωμάτων σχετικῶν μετὰ τὶς Γιορτὰς, ἀπὸ τὸν Κυπριακὸ καί τὸν Ἑλλαδικὸ τύπο.

Ἔτσι στήν περίοδο ἀπὸ 22 Ἰανουαρίου μέχρι 26 Μαρτίου 1949, ὄλες οἱ ἐκδόσεις τῆς ἐφημερίδας ἀφῆρωναν μεγάλο μέρος τους στον Παλαμᾶ καί τὶς Παλαμικὰς Γιορτὰς. Τὰ διάφορα δημοσιεύματα εἶναι:

22—1—1949: Κείμενο τοῦ Φιλέα Λεμπέσκ γιὰ τὸν Παλαμᾶ, μετὰ σημείωση ὅτι πρόκειται

11. Οἱ δυὸ ὁμιλίες δημοσιεύθηκαν στή «Νέα Πολιτικὴ Ἐπιθεώρηση», ἡ πρώτη στίς 5 Μαρτίου 1949 καί ἡ δευτέρη στίς 12 Μαρτίου.

γιὰ «Κριτική ἀπὸ τὰ «Πενηντάχρονα» τοῦ 1926 (sic) (τὸ σωστό: 1936). Ἀπόσπασμα 44 στίχων ἀπὸ τὸν παλαμικὸ «Ἀσκραῖο».

29—1—1949: Τὸ παίημα τοῦ Παλαμᾶ «Οἱ Λύκοι», καὶ μετὰ τὴν ἐνδειξη: 27 τοῦ Αὐγούστου 1922.

5—2—1949: Χαρακτικὸ τῆς μορφῆς τοῦ Κ. Παλαμᾶ (τὸ ἴδιο ποῦ ἀργότερα χρησιμοποιήθηκε γιὰ χρόνια, καὶ ἀκόμα χρησιμοποιεῖται, στὸ ἐξώφυλλο τῶν ἐτήσιων Προγραμμάτων τῶν Ἑορτῶν), μετὰ τὴν λεξάντα: Ὁ Μεγάλος Ἑθνικὸς Ποιητὴς Κωστῆς Παλαμᾶς.

12—2—1949: Φωτογραφία τοῦ Ποιητῆ κάτω ἀπὸ τὸν τίτλο: Ὁ Κωστῆς Παλαμᾶς στὸ Γραφεῖο του. Τῆ φωτογραφία συνοδεύει σχόλιο σχετικὰ μετὰ τὲς τιμὲς ποῦ ἀποδόθηκαν στὸν Ποιητὴ κατὰ τὴν ταφὴ του καὶ σχετικὰ μετὰ τὲς Παλαμικὰς Γιορτὲς, μετὰ τὲς ὁποῖες ἡ Πάφος ἀνοίγει κατὰ νέα καμπὴ γιὰ τὸ ἀντίκρουσμα τοῦ Νεοελληνικοῦ Πνεύματος ἐν μέρους τῆς ὑπόδουλης Κύπρου...». Στὴν ἴδια ἐκδοσὴ ὅλο τὸ ποίημα «Κύπρος» τοῦ Παλαμᾶ.

19—2—1949: Φωτογραφία τοῦ Ποιητῆ, τὸ ποίημα τοῦ Παλαμᾶ «Ἕννος τῶν Αἰώνων», ἀνυπόγραφο κείμενο μετὰ τὸν τίτλο «Κωστῆς Παλαμᾶς», καὶ κείμενο τοῦ Παλαμᾶ ἀπὸ τοὺς «Πεζοὺς Δρόμους», μετὰ τὸν τίτλο: «Οἱ Κριτικοί».

22—2—1949: Ὅλη σχεδὸν ἡ ἐφημερίδα ἀφιερωμένη στὲς Παλαμικὰς Γιορτὲς: Πρόσκληση γιὰ τὸ ἐκκλησιαστικὸ μνημόσυνο τῆς 27 Φεβρουαρίου τὸ χαρακτικὸ τοῦ Σπ. Βασιλείου «Ἡ ταφὴ τοῦ Παλαμᾶ», ποῦ δημοσιεύτηκε στὸ ἀφιερωματικὸ τεύχος τῆς «Νέας Ἑστίας» τοῦ 1943 τὸ ποίημα «Παλαμᾶς» τοῦ Ἄγγελου Σικελιανοῦ περικυβερῶν ἀπὸ τὲς ὁμιλίαις τοῦ Γ. Ἡλιάδη καὶ Φ. Δρυμιώτη τῆς 20 Φεβρουαρίου ὀλόκληρη ἡ ὁμιλία τοῦ Χρ. Γαλατόπουλου στὸ ἄνοιγμα τῆς «Ἑβδομάδας Κωστῆ Παλαμᾶ» καὶ τὸν ἐντειχισμό τῶν μαρμαρινῶν πλακῶν λεπτομερῆς εἰδησεογραφία γιὰ τὲς Γιορτὲς καὶ ἀναδημοσίευση ἀναποκορῶσεων γι' αὐτὲς ἀπὸ τὲς ἐφημερίδες «Ἐλευθερία» καὶ «Ἕθνος» Λευκωσίας.

5—3—1949: Ἡ ὁμιλία τοῦ Μητροπολίτη Πάφου στὸ μνημόσυνο τῆς 27 Φεβρουαρίου περικυβερῶν ἀπὸ τὴν ὁμιλία τοῦ Φίλ. Παυλίδη τῆς 24 Φεβρουαρίου ἀναδημοσίευση σχολίου τοῦ περιοδικοῦ «Κυπριακὰ Γράμματα» τοῦ Μαρτίου 1949 γιὰ τὲς Παλαμικὰς Γιορτὲς τηλεγραφήματα πρὸς τὸν Δήμαρχο ἀπὸ τὴν Κύπρον καὶ τὴν Ἑλλάδα τηλεγράφημα τοῦ Χρ. Γαλατόπουλου πρὸς τὰ παιδιὰ τοῦ Παλαμᾶ Λεάνδρου καὶ Ναυσικᾶ στὴν Ἀθήνα.

12—3—1949: Ἡ ἐπιμνημόσυνη ὁμιλία τοῦ Ἀρτ. Ἀστραίου τῆς 27 Φεβρουαρίου περικυβερῶν ἀπὸ τὴν εἰσαγωγικὴν ὁμιλία τοῦ Ἀντ. Σωτηριάδη τῆς 24 Φεβρουαρίου ἀναδημοσίευση εἰδήσεων καὶ σχολίων ἀπὸ τὸν ἐλλαδικὸ τύπο σχετικὰ μετὰ τὲς Γιορτὲς. Καὶ ἀπαντητικὸ εὐχαριστήριον τηλεγράφημα τῆς Ναυσικᾶς καὶ Λεάνδρου Παλαμᾶ πρὸς τὸν Δήμαρχο Πάφου: [«Ἀθήνα 2 Μαρτίου 1949, Γαλατόπουλον, Δήμαρχον Πάφου, Πάφον, Κύπρον, εὐχαριστοῦμεν θερμῶς τηλεγράφημά σας. Μετὰ συγκίνησιν πληροφοροῦμεθα «Παλαμικὴν Ἑβδομάδα». Χαιρετίζομεν Ἑλληνικὴν Μεγαλόνησον Θρόνον, Ἱστορίαν. Ναυσικᾶ—Λεάνδρος Παλαμᾶς].

19—3—1949: Ἀπόσπασμα ἀπὸ τὴν ὁμιλία τοῦ Χρ. Γαλατόπουλου τῆς τελευταίας ἡμέρας τῆς Παλαμικῆς Ἑβδομάδας.

26—3—1949: Ἀναδημοσίευση σχολίων ἄλλων ἐφημερίδων καὶ περιοδικῶν γιὰ τὲς Παλαμικὰς Γιορτὲς.

στ) Ἡ ἀ π ῆ χ η σ η τ ὶ ν Παλαμικῶν Γιορτῶν τοῦ 1949.

Καὶ στὴν Κύπρον καὶ στὸν ὑπόλοιπο Ἑλληνισμό οἱ Παλαμικὰς Γιορτὲς εἶχαν εὐμενὴ ἀπήχηση καὶ προκάλεσαν ἀρκετὸ ἐνδιαφέρον, ποῦ ἐπρόκειτο νὰ κορυφωθῆ ἀργότερα, στὰ 1951, μετὰ τὰ ἀποκαλυπτήρια τῆς προτομῆς τοῦ ποιητῆ στὴν ὁμώνυμη πλατεία. Δὲν μπόρεσα νὰ ἐρευνησῶ σὲ ἐπιθυμητὸ βαθμὸ τὸ θέμα τῆς ἀπήχησης αὐτῆς τῶν Παλαμικῶν Γιορτῶν παρὰ μόνον σὲ περιορισμένη ἔκταση, στηριζόμενος κυρίως σὲ πληροφορίες καὶ παραπομπὲς τῆς «Νέας Πολιτικῆς Ἐπιθεωρήσεως».

Ἀπὸ τὲς ἐφημερίδες τῆς Λευκωσίας καὶ τῶν ἄλλων πόλεων τῆς Κύπρου δημοσίευσαν εἰδήσεις τὲς πρώτες μέρες, ἡ «Ἐλευθερία» στὲς 22 καὶ 23 Φεβρουαρίου τὸ «Ἕθνος» στὲς 20

Φεβρουαρίου (εισήγηση νῶ μνηθῶν τὴν Πάφου καὶ ἄλλες πόλεις γιὰ τὴν τόνωση τῶν πνευματικῶν ἐνδιαφερόντων στὸ νησί), καὶ στὶς 24 Φεβρουαρίου ὁ «Ἀγωνιστὴς» στὶς 13 Μαρτίου (μιὰ γιὰ ἀκτινοβολία τῶν ἑορτῶν σ' ὅλη τὴν Κύπρου)· καὶ τὸ «Δαϊκὸν Βῆμα» τῆς Λεμεσοῦ στὶς 28 Φεβρουαρίου (τονίζεται ἡ λαμπρὴ ἐπιτυχία τῶν Γιορτῶν, ποὺ πρέπει νὰ γίνουν παράδειγμα μίμησης ἀπὸ μέρους καὶ ἄλλων ἑλληνικῶν πόλεων). Τὸ ὑπόλοιπα δημοσιεύματα σὲ ἄλλα ἔντυπα ἀξίζει νὰ ἀναζητηθοῦν, ἢ συγκέντρωσὴ τους ὅμως δὲν εἶναι ἔργο αὐτῆς τῆς ἐργασίας, ποὺ δὲν ἔχει τὴ φιλοδοξία νὰ εἶναι ἐξαντλητικὴ.

Ἀπὸ τὶς ἀθηναϊκὲς ἐφημερίδες, εἶδηση καὶ σχόλιο δημοσίεψε ἡ «Ἀκρόπολις» τῆς 3 Μαρτίου 1949 (ἐπαινεῖται ἡ πρωτοβουλία γιὰ τὴν «Ἑβδομάδα» καὶ ἐξαίρεται ὁ πνευματικὸς καὶ ἔθνικὸς τῆς χαρακτήρας) καὶ ὁ «Ἐθνικὸς Κήρυξ» τῆς 9 Μαρτίου, ἀναφερόμενος καὶ στὴ μὴνυση καὶ δῶξη τοῦ Χρ. Γαλατόπουλου, ἐπειδὴ μιλώντας γιὰ τὸν Παλαμᾶ, «οὗτος ἐξῆλθε τοῦ φιλολογικοῦ θέματος καὶ ἔκαμε λόγον καὶ περὶ τοῦ ἐθνικοῦ ζητήματος τῆς Κύπρου».

Τὸ λογοτεχνικὸ περιοδικὸ «Κυπριακὰ Γράμματα» τῆς Λευκωσίας, ποὺ ἐκπροσωποῦσε τὸν σημαντικώτερο λογοτεχνικὸ καὶ φιλολογικὸ κύκλο τῆς Κύπρου, στὰ χρόνια ἐκεῖνα, σὲ σχόλιό του¹² ἀναφέρεται στὴν ὁμιλία τοῦ Χρ. Γαλατόπουλου τῆς 27 Φεβρουαρίου, σημειώνοντας:

«Ὁ Δήμαρχος Πάφου, ἐντροβῆς μελετητῆς τοῦ ἔργου τοῦ Ποιητῆ καὶ λάτρης τοῦ Παλαμικοῦ ἔργου, ἔδωσε σὲ μιὰ ἐκλαϊκευμένη καὶ κατάλληλα τοποθετημένη ὁμιλία τὴ ζωὴ τοῦ ἐθνικοῦ ποιητῆ καὶ σύντομη ἀνάλυση τῶν κυριωτέρων ἔργων του μὲ ἐκλογή ἀπὸ τὰ ἄριστα παλαμικὰ τραγούδια. Ἡ ὁμιλία τοῦ Δημάρχου Πάφου προκάλεσε ἀληθινὴ συγκίνηση, ποὺ ἀπόρροε ἀπὸ τὴ βαθύτερη κατανόηση τοῦ ἔργου τοῦ Ποιητῆ. Ὁ Δήμαρχος ἔθιξε ξεχωριστὰ τὸ ἀντίκρισμα τοῦ Παλαμικοῦ ἔργου ἀπέναντι τῶν Σλάβων καὶ τοῦ Σλαβικοῦ κινδύνου καὶ τὶς προφητικὲς ἐνοράσεις τοῦ Ποιητῆ. Τὸ κείμενο, ἀξιολογώντας τὶς Γιορτές, καταλήγει:

«Ὁλόκληρος ὁ Κυπριακὸς λαὸς παρακολούθησε μὲ συγκίνηση τὶς ἑορτὲς καὶ τὶς ἐκδηλώσεις τοῦ Παφιακοῦ λαοῦ, ἑορτὲς καὶ ἐκδηλώσεις ποὺ συντελοῦν ὄχι μονάχα στὴν τόνωση τοῦ ἐθνικοῦ αἰσθήματος καὶ τὴν καλλιέργεια σοβαρῶν πνευματικῶν διαφερόντων, ἀλλὰ καὶ στὴν περαιτέρω σύσφιγξιν τῶν πνευματικῶν δεσμῶν Κύπρου—Ἑλλάδος... Ἐλπίζουμε ὅτι τὸ παράδειγμα... θὰ βρῆ πολλοὺς μίμητες καὶ ὅτι τὸ ἑλληνικὸ πνεῦμα σὺς ποικίλες ἐκδηλώσεις του θὰ τιμηθῆ μὲ ἀνάλογες γιορτὲς καὶ ἀπὸ ἄλλα ἰδρύματα καὶ ὀργανώσεις».

Ἡ ἀπήχηση τῶν Παλαμικῶν Γιορτῶν τοῦ 1949 δηλώνεται κι ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν τηλεγραφημάτων θαυμασμοῦ καὶ συγχαρητηρίων πρὸς τὸν Δήμαρχο Πάφου, ἐκ μέρους προσωπικοτήτων καὶ ὀργανώσεων τῆς Κύπρου, ἀπὸ τὸν Ἀρχιεπίσκοπο Μακάριο Β' καὶ τὸν Πρόξενο τῆς Ἑλλάδος ὡς τὰ Σωματεῖα πόλεων καὶ χωριῶν.¹³

ζ) Οἱ Παλαμικὲς Γιορτὲς στὸ Δικαστήριον.

Προτοῦ ἀκόμα τελειώσῃ ἡ Ἑβδομάδα Κωστῆ Παλαμᾶ, ὑποβλήθησαν δυὸ μνησίσεις ἐναντίον τοῦ Δημάρχου Χρ. Γαλατόπουλου. Ἡ πρώτη μὲ τὴν κατηγορία ὅτι τὸ Πρόγραμμα τοῦ Ἑορτασμοῦ τῆς 24ης Φεβρουαρίου στὴ Δημοτικὴ Βιβλιοθήκη ἄρχισε στὶς 6 ἀντὶ στὶς 5, ὅπως προέβλεπε ἡ ἄδεια ποὺ παραχώρησε ὁ Ἄγγλος Διοικητὴς, καὶ ὅτι στὴν ἴδια τελετῇ ὁ Δήμαρχος μίλησε ἐκτὸς προγράμματος. Ἐπρόκειτο γιὰ τὴν προκήρυξιν ποὺ ἔκαμε, τοῦ Παλαμικοῦ Βραβείου. Ἡ δευτέρα ἀναφερόταν στὴν ὁμιλία τοῦ ἴδιου στὸ ἄνοιγμα τῶν Παλαμικῶν Γιορτῶν τῆς 20 Φεβρουαρίου. Ἡ κατηγορία ἰσχυριζόταν ὅτι ὁ Δήμαρχος «...εἰσήγαγε εἰς τὴν ὁμιλίαν του ζητήματα μὴ σχετιζόμενα μετὰ τῶν ὄρων τῆς ἀδείας του, ἴητοι μὲ τὸ νὰ πῆ μεταξὺ ἄλλων τὰ ἀκόλουθα: «Ἡ ἐπιγραφὴ ἐπ' αὐτοῦ τοῦ μαρμαροῦ ἐγράφη ὑπὸ ὑποδούλου Κυπρίου γλύπτου» θὰ τὸ διατυμπανίσωμεν μέχρι τῶν θυρῶν τοῦ Μπέθιν, οὕτως ὥστε νὰ ἀκουσθῆ εἰς τὴν βάρβαρον πατρίδα του καὶ τὰ παρδαλὰ σκυλιὰ του».

Ἦταν φανερὸ ὅτι ἡ ἀγγλοκρατία ἄρπαξε τὴν εὐκαιρία νὰ πλήξῃ τὸν πάντοτε ἀνυπότακτο

12. «Κυπριακὰ Γράμματα», 1Δ', Μάρτης 1949, σσ. 100—101.

13. «Νέα Πολιτικὴ Ἐπιθεώρησις» 5—3—1949.

καὶ σκληροτράχηλο στους ἐθνικούς ἀγῶνες Γαλατόπουλο. Ἡ ἐκδίκηση καὶ τῶν δυῶ ἀγωγῶν ὀφείσθηκε γιὰ τὶς 11 Μαρτίου, τελικὰ ὅμως ἐγίνε στις 17. Ἡ δίκη ὑπῆρξε δραματικὴ καὶ θυελλώδης. Ὁ ἴδιος ὁ κατηγορούμενος μὲ τὶς συχνὲς παρεμβάσεις του ἀπέδειξε καὶ τὴ νομικὴ του κατάρτιση καὶ τὴν παρηγοσία του, ἀλλὰ καὶ τὴ βαθιὰ γνώση του γύρω ἀπὸ τὸ Παλαμικὸ ἔργο. Γιατί, ὅπως ἦταν ἐπόμενο, κατὰ τὴ διάρκεια τῆς δίκης ἐγίναν πολλὲς ἀναφορὲς στὸν Παλαμᾶ καὶ τὸ ἔργο του, ἀναφέρθησαν στίχοι, ιδιαίτερα οἱ ἐπίμαχοι στίχοι ἀπὸ τὸ ποίημα «Κύπρος» ποῦ εἶχαν χαραχθῆ στὶς πλάκες, ἐγίνε ἀναφορά στὶς Γιορτές, στὸ Παλαμικὸ Βραβεῖο καὶ σὲ ἄλλα, ποῦ ὅλα μαζὶ ζωντανεύαν τὸ ἐνδιαφέρον γύρω ἀπὸ τὸ θέμα: τὶς Παλαμικὲς Ἐκδηλώσεις ὄχι μόνο σὰν καλλιτεχνικὴ — πνευματικὴ ἐκδήλωση, ἀλλὰ καὶ σὰν ἐθνικὴ συμβολὴ στὸν ἀγῶνα τοῦ ὑπόδουλου κυπριακοῦ ἑλληνισμοῦ.

Ἡ ἀπόφαση, ποῦ ἐξεδόθη στις 21 Μαρτίου, ὑπῆρξε ἀθωωτικὴ. Ὁ τοῦρκος δικαστὴς Βετὰτ Δερβίς, ποῦ ἐξεδίκασε τὴν ὑπόθεση, στὸ «δικαιολογητικὸν ἀθωωτικῆς ἀποφάσεως»,¹⁴ διατύπωνε τὴ θέση πὼς ὅ,τι ἐλέχθη βρισκόταν μέσα στὰ πλαίσια τοῦ πνεύματος ἀποδόσεως τιμῆς στὸν Ποιητὴ Κωστῆ Παλαμᾶ.¹⁵ Ἔτσι οἱ Παλαμικὲς Γιορτές, σὰν ἐκδήλωση, ἀπαλλάσσονταν ἀπὸ τὸν κίνδυνο νὰ προσκρούσουν στὸ γράμμα τοῦ ἀγγλικοῦ νόμου, ποῦ ἀσφαλῶς τὶς ἔβλεπε μὲ πολλὴ δυσἀρέσκεια καὶ ὀργή.

2. ΟΙ ΓΙΟΡΤΕΣ ΤΟΥ 1950

α) Τὸ Παλαμικὸ Βραβεῖο καὶ ἡ προτομὴ τοῦ Κωστῆ Παλαμᾶ.

Οἱ Παλαμικὲς Γιορτές τοῦ 1950 συνοδεύτηκαν ἀπὸ τὴν πρώτη διοργάνωση τοῦ Διαγωνισμοῦ γιὰ τὸ Παλαμικὸ Βραβεῖο, καὶ τὴν ἑναρξὴ «παλαμικοῦ ἐράνου» γιὰ τὴν ἀνέγερση προτομῆς τοῦ Ποιητῆ.

Τὸ Διαγώνισμα ἐγίνε στὴ Δημοτικὴ Βιβλιοθήκη, στις 23 Φεβρουαρίου. Τὸ θέμα ποῦ δόθηκε ἦταν ἡ ἀνάλυση ἐνὸς τετραστίχου ἀπὸ τοὺς «Ἰάμβους καὶ Ἀναπίστους», ποῦ ἄρχιζε μὲ τὸ στίχο: «Μὲ πέλεκν ἀστραλόφτερο...».¹⁶ Παράλληλα οἱ ἀνακοινώσεις γιὰ τὶς Γιορτές ἐπαυλάμβαναν ὅτι ἀνάμεσα στὶς δραστηριότητες τῆς Παλαμικῆς Ἑβδομάδας θὰ ἦταν καὶ ἡ ἑναρξὴ ἐράνου γιὰ προτομὴ τοῦ Ποιητῆ στὴν Πάφο, καὶ ὅτι ὁ Δῆμος, ποῦ εἶχε ἀναλάβει καὶ τὴν πρωτοβουλία, κένεγράφη ἤδη διὰ ποσὸν λιγῶν 50». ¹⁷ Τὶς ἀνακοινώσεις συνόδευε φωτογραφία τοῦ προπλάσματος τῆς προτομῆς, ἔργου τοῦ γλύπτη Μιχ. Τόμπρου. Ἀργότερα ἀνακοινωνόταν¹⁸ ὅτι ὁ Δήμαρχος, κατὰ τὴ διάρκεια παραμονῆς του στὴν Ἀθήνα θὰ κατέβαλλε στὸν καλλιτέχνη προκαταβολὴ £100 γιὰ τὴν προτομὴ, καὶ στις 10 Ἰουνίου ὁ Δῆμος ἔκανε ἐπίσημη ἐκκλήση πρὸς ὅλους στὴν Κύπρο νὰ συνδράμουν τὸν ἔρανο:

«...Ὁ Δῆμος Πάφου, βέβαιος ὅτι ὅλοι θὰ ἐπικροτήσουν καὶ θὰ ὑποστηρίξουν τὴν ὥραϊαν αὐτὴν προσπάθεια, ποῦ δείχνει τὸν βαθμὸ τοῦ πολιτισμοῦ μας, καὶ τοὺς δεσμοὺς ποῦ μᾶς συνδέουν μὲ τὴν ἀθάνατη Μητέρα μας τὴν αἰωνίαν Ἑλλάδα, κάμνει ἐκκλήση πρὸς τοὺς διανοουμένους, τοὺς ἀνθρώπους τῶν γραμμάτων καὶ ὅλους ποῦ τιμοῦν τὴν μνήμη τοῦ Παλαμᾶ, νὰ συνεισφέρουν κατὰ δύναμη γιὰ τὴν προτομὴ του, γιὰ τὴν ὁποῖαν αὔριο θὰ νιώθουμε ἐθνικὴ περηφάνεια γιὰτὶ θὰ κοσμηθῶ τὶς δημόσιες μας πλατεῖες».¹⁹

14. «Νέα Πολιτικὴ Ἐπιθεώρησις» 26—3—1949 (μὲ λανθασμένη ἡμερομηνία 19—3—1949.).

15. Τὰ στενογραφημένα πρακτικὰ τῆς δίκης, ποὺ ἐνδιαφέροντα στὶς λεπτομερεῖες τοὺς δημοσιεύτηκαν σὲ συνέχειες στὴ «Ν.Π.Ε.» τῶν 9—4—49, 16—4—49, 23—4—49 καὶ 30—4—49.

16. «Νέα Πολιτικὴ Ἐπιθεώρησις» 25—2—1950.

17. «Νέα Πολιτικὴ Ἐπιθεώρησις» 4—2—1950, 11—2—1950, 18—2—1950.

18. δ. ἀ. 27—5—1950.

19. δ. ἀ. 10—6—1950.

6) Ἡ Παλαμική Γιορτὴ τοῦ 1950.

Οἱ ἐκδηλώσεις τῆς Παλαμικῆς Ἑβδομάδας τοῦ 1950 περιορίστηκαν στὴν γιορτὴ τῆς 26 Φεβρουαρίου στὴ Δημοτικὴ Βιβλιοθήκη. Ἐπρόκειτο γιὰ μιὰ μακροσκελῆ γιορτὴ ποὺ περιλάμβανε: ἔξη παλαμικὰ τραγοῦδια ἀπὸ χορωδία (Ὀλυμπιακὸς Ὕμνος, Ὕμνος τῆς Εἰρήνης, Ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸν «Τάφος», Τὸ Καλοκαίρι, Ἡ Νίκη, Τρεῖς κοπέλλες λυγρές), ἑννὰ ἐπαγγελίες (Ὁ Πύργος τοῦ Ἥλιου, Ὁ Πρόλογος τῆς «Ἀσάλευτης Ζωῆς», Ἡ λυρικὴ ἀποθέωση τοῦ Παρθενώνα ἀπὸ τὴ «Φλογέρα», Ὁ Πρόλογος τῆς «Φλογέρας τοῦ Βασιλιά», Κύπρος, Ἀνατολή, Ἡ Ἑλλάδα, Ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸν Πρωτολόγο τῶν Παραδείσων, καὶ τὸ «Σιγὰ μὴν τρέμεις», ἀπὸ τοὺς: Ντία Γεωργιάδου, Τ. Δημητριάδη, Λίνα Ταλαρίδου, Δ. Κυριάκου, Φαῖδρο Γαλατόπουλο, Ἅγι Βορεάδη, Πετρ. Κονιώτη, Μ. Ἰωαννίδου καὶ Χρῦσω Ἀντωνιάδου), σύντομη ὁμιλία τοῦ Δημάρχου σχετικὰ μὲ τὴν προτομὴ τοῦ Παλαμᾶ, ἔκθεση τῆς κριτικῆς ἐπιτροπῆς τοῦ Παλαμικοῦ Διαγωνίσματος, καὶ τὴν ὁμιλία τοῦ Γ. Ἡλιάδη, μὲ θέμα: «Ἡ Ἑλληνολατρεία στὸ Παλαμικὸ Τραγοῦδι».

Ὁ κεντρικὸς πυρῆνας τῆς ὁμιλίας ἦταν ὅτι «τὸ μεγαλύτερο μέρος τοῦ ἔργου τοῦ Ποιητῆ δὲν εἶναι παρὰ ἡ ἔκφραση καὶ ἡ ἐνσάρκωση τῆς ἑλληνικῆς ζωῆς καὶ δημιουργίας τῆς ἀτελεύτητης πορείας τῆς ἀθάνατης Ἑλληνικῆς Φυλῆς» καὶ ὅτι «ἡ ἑλληνολατρεία ἀποτελεῖ τὴ φλογερότερη ἀγάπη τοῦ Ποιητῆ μας, ποὺ θερμαίνει καὶ κυριεῦει τὸ εἶναι του, ποὺ τῆς ἔμεινε παστὸς ὡς τὴν τελευταία του πνοή».²⁰

γ) Δυὸ γράμματα τῆς Ναυσικᾶς καὶ τοῦ
Λέανδρου Παλαμᾶ.

Δυὸ περίπου μῆνες ὕστερ' ἀπὸ τὶς Παλαμικὲς Γιορτὲς τοῦ 1950, τὰ παιδιὰ τοῦ τιμώμενου Ποιητῆ, Ναυσικᾶ καὶ Λέανδρος, μὲ γράμματά τους πρὸς τὸν Δήμαρχο Χρ. Γαλατόπουλο καὶ τὸν Φίλιωνα Παυλῖδη σχολιάζουν τὶς Γιορτὲς, ἐπαινοῦν τὴν πρωτοβουλία τοῦ Δήμου Πάφου, ἐκφράζουν τὴν ἐπιθυμία τους νὰ ἐπισκεφθοῦν τὴν Κύπρο, καὶ συγχάιρουν ὅλους ὅσοι συνέβαλαν στὴν ἐπιτυχία τῶν Γιορτῶν. Οἱ δυὸ ἐπιστολὲς ἔχουν ἡμερομηνία 9 Μαΐου 1950 καὶ ταχυδρομήθηκαν ἀπὸ τὴν Ἀθήνα.²¹

Ἡ πρώτη πρὸς τὸν Δήμαρχο Πάφου:

«Φίλε κ. Γαλατόπουλε,

Ἀργοπορημένοι ἐρχόμεθα, ὁ ἀδελφός μου καὶ ἐγώ, νὰ σᾶς ἐκφράσωμε τὴ χαρὰ μας, τὴν εὐγνωμοσύνη μας, τὴν ἀγάπη μας γιὰ τὸ «ὠραῖο πολὺπαθο» Νησί σας καὶ τοὺς εὐγενεκοὺς κατοίκους του.

«Ἡ ἀγνὴ Ψυχὴ δὲν ἔσβυσε! Καὶ κάθε χρόνο στὶς 27 καὶ 28 τοῦ Φλεβάρη, ἔρχεται ἡ Κύπρος, πρῶτη μὲς τὶς πρῶτες, νὰ τιμῆσῃ τὴ μνήμη τοῦ Ποιητῆ!

Πόσο μᾶς συγκίνησαν οἱ ἐκδηλώσεις τῆς «Παλαμικῆς Ἑβδομάδος» δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ σᾶς τὸ ποῦμε! Θέλουμε ἀκόμα μιὰ φορὰ νὰ σᾶς παρακαλέσωμε νὰ μᾶς συγχωρέσετε γιὰ τὴν ἀργοπορία μας, καὶ νὰ δεχθῆτε, μὲ τὶς θερμὲς εὐχαριστίες μας, τὴν ἔκφρασι τῶν φιλικωτάτων αἰσθημάτων μας.

Ναυσικᾶ Κωστὴ Παλαμᾶ.

Ἡ ἐπιστολὴ πρὸς τὸν Φίλιωνα Παυλῖδη:

«Κύριε Παυλῖδη,

Συγχωράτε μας, ποὺ ἔρχομαι μὲ μιὰ μεγάλη ἀργοπορία, μόνον σήμερα, νὰ σᾶς εὐχαριστήσω καὶ σᾶς ἐκφράσω τὴ συγκίνησί μας γιὰ τὲς μεγαλόπρεπες καὶ ὠραῖες ἑορτὲς ποὺ

20. «Νέα Πολιτικὴ Ἐπιθεώρησις» 4—3—1950. Στὴν ἴδια ἔκδοσι συγχαρητήριο τηλεγράφημα τοῦ Μητροπολίτη Κίτιου Μακαρίου (κατοπινὸ Ἄρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ'), εἰδησεογραφία γιὰ τὴν παλαμικὴ γιορτὴ τῆς 26 Φεβρουαρίου καὶ τὰ ἀποτελέσματα τοῦ Παλαμικοῦ Διαγωνίσματος. Στὴν ἔκδοσι τῆς 11—3—1950 ἡ θραυθευθεῖσα παλαμικὴ ἔκθεσι τοῦ μαθητῆ Χρ. Κακογιάννη.

21. «Ν.Π.Ε.» 27—5—1950.

προσέφερε ή Κύπρος πάλιν έφετος στην μνήμη του Πατέρα Ποιητή. "Ίσως μιά μέρα ν' άξιωθούμε ό άδελφός μου κι εγώ νά έλθωμε «στην Κύπρο την πολύχαλκη», «στην καρποφόρα γή», και με ζωντανή φωνή νά σάς έκφράσωμε την ευγνωμοσύνη και τή χαρά που κλείνει ή ψυχή μας για τό «άέρινο Νησί» σας.

Ή Κύπρος έρχεται ή πρώτη μεσ' τές πρώτες Πολιτείες, έρχεται πριν από την 'Αθήνα τό Μεσολόγγι, την Πάτρα, που είναι οι πατρίδες του Ποιητή, νά τον τιμήση, ν' αναστήση τή βαθύφωνη Λύρα του. Και νά γιατί με συγκίνηση σάς χαράξω τές γραμμές αυτές με την ευκαιρία που μās χάρισε ή Μοίρα νά ζήσωμε την κληρονομιά Του.

Σήμερα γράφω και στον κύριο Γαλατόπουλο, Δήμαρχο Πίφου, νά τον ευχαριστήσω...

Θά σάς παρακαλέσω κύριε Παυλίδη ιδιαίτερας νά ευχαριστήσετε θερμά όλους τους φίλους μικρούς και μεγάλους που έλαβαν μέρος στην Παλαμική Έβδομάδα... Θερμά σάς παρακαλώ νά με συγχωρήσετε και νά δεχθίτε τους θερμοίς και φιλικούς χαιρετισμούς μας. Ο άδελφός μου θά σάς γράψη μόλις επιστρέψη από τό έξωτερικό.

Ναυσικά Κωστή Παλαμά».

3. ΟΙ ΓΙΟΡΤΕΣ ΤΟΥ 1951

Οί Παλαμικές Έκδηλώσεις του 1951 ήταν πλουσιώτερες σε συγκριση με τον προηγούμενο χρόνο. Έκτος από την καθαυτό Παλαμική Γιορτή των άρχων Μαρτίου, πραγματοποιήθηκε αργότερα, τον Μάιο, ένας λαμπρότερος έορτασμός με την ευκαιρία των αποκαλυπτηρίων τής προτομής του Ποιητή.

α) Ή Παλαμική Γιορτή του 1951.

Ή Γιορτή έγινε στις 4 Μαρτίου στη Δημοτική Βιβλιοθήκη. Τό Πρόγραμμα περιλάμβανε τρία παλαμικά τραγούδια από τή χορωδία του Γυμνασίου Πάφου, που κάτω από τή διεύθυνση του μουσικού Δευκαλίωνα Ίακωβίδη, ό όποιος είχε μελοποιήσει πολλά από τό παλαμικά ποιήματα, περνούσε μιά από τις πιο ευτυχιμένες περιόδους της. Τά τραγούδια ήταν: «Ή Νίκη», «ή Έλιά» και «Ειρήνη». Άπαγγέθηκαν: απόσπασμα από τους «Χαιρετισμούς τής Ήλιογέννητης», τό ποιήμα «Οί στίχοι στην Πατρίδα μου», και στίχοι από τον Ζ' Λόγο τής «Φλογέας του Βασιλιά» (Α. Ταλαρίδου, Ν. Νικολαΐδης, Ντ. Γεωργιάδου), ενώ ό καθηγητής Μ. Κιτρομιλίδης διάβασε απόσπασμα από τά Πεζά του Παλαμά. Ο Δήμαρχος Γαλατόπουλος σε εισαγωγική όμιλία του ξανατόνισε την έπιτυχία των Παλαμικών Γιορτών, τή θέση του Παλαμά μέσα στη Νεοελληνική Διανόηση και την πρόοδο του Παλαμικού έράνου. Κύριος όμιλητής ήταν «ό διακεκριμένος Κύπριος Λογοτέχνης και Διευθυντής των Κυπριακών Γραμμάτων» κ. Ν. Κρανιδιώτης, που παρουσίασε τό θέμα: «Ο Παλαμάς και ή Έποχή του».²² Από την ειδησεογραφία και τά σχόλια για την Παλαμική Γιορτή του 1951, αξίζει νά αναφερθί τó σχόλιο του περιοδικού «Κυπριακά Γράμματα». Άπόσπασμά του άποτελεί τό κείμενο που προτάχθηκε στην εργασία αυτή, ακριβώς γιατί έκφράζει τό καθολικό πνεύμα που ένέπνευσε και πραγματοποίησε τις Παλαμικές Γιορτές τής Πάφου.²³

β) Ο Έρανος για την Προτομή του Παλαμά και τά αποκαλυπτήριά της:

Την Προτοχρονιά του 1951 δέν είχε ακόμα αποφασιστή άν τά αποκαλυπτήρια τής Προτομής του Παλαμά θά γίνονταν «κατά τά τέλη του Φεβρουαρίου 1951 που είναι ή Παλαμική

22. «Νέα Πολιτική Έπιθεώρησης» 3-2-51, 24-2-51, 3-3-51 και 10-3-51. Στην έκδοση τής 3-3-51, παραμονή τής Γιορτής, ή έφημερίδα δημοσίεψε κείμενο με ύπογραφή Ν. Π. και με τίτλο «Τό σπίτι του Παλαμά» (έντυπώσεις από πρόσφατη επίσκεψη στο σπίτι του Ποιητή στην 'Αθήνα).

23. «Κυπριακά Γράμματα», ΙΖ', Άπρίλιος 1951, σελ. 123. Άκόμα ένα κείμενο που αναφέρεται στις Παλαμικές Γιορτές δημοσιεύτηκε στην έφημερίδα «Νέος» («Ν.Π.Ε.» 27-1-51). Έπανεί την προ-

Ἐβδομάς ἢ κατὰ τοὺς προσεχείς ἐν Πάφῳ Παγκυπρίους (Ἀγῶνες) ὁπότε θὰ ὑπάρξῃ καὶ παγκύπρια σχεδὸν συγκέντρωση ἐν Πάφῳ.²⁴ Ἡ προτομή δὲ θὰ ἔφτανε ἀπὸ τὴν Ἀθήνα πρὶν ἀπὸ τὸ τέλος Ἰανουαρίου, ἢ βάσῃ τῆς ἀκόμα ἀργότερα, καὶ θάταν ἀβέβαιη ἢ ἔγκαιρη τοποθέτησή τῆς γιὰ τὴ Γιορτὴ τῶν ἀρχῶν Μαρτίου.

Μολονότι, ὅπως ἀποδείχτηκε, ἡ προτομή θὰ μπορούσε νὰ ἀποκαλυφθῇ στὰ πλαίσια τῆς Παλαμικῆς Ἐβδομάδας, ἐν τούτοις ἐπιβράτησε ἡ ἔπιση νὰ ἀφεθῇ αὐτὸ νὰ γίνῃ ἀργότερα στὴν περίοδο τῶν Παγκυπρίων Ἀγῶνων.²⁵

Στὸ μεταξὺ ὁ «παλαμικός ἔρανος» γιὰ τὴν προτομή, ποὺ εἶχε στόχο τὸ ποσὸ τῶν 350 λιρῶν — ποσὸ μεγάλο γιὰ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη —, ἔφτασε στὰ μέσα Φεβρουαρίου τὶς 271 λίρες.²⁶ Ἀπὸ τὴ δημοσίευση τῶν εἰσφορῶν καταδεικνύεται ἡ παγκύπρια καὶ ἀπὸ ὅλες τὶς κοινωνικὲς τάξεις ἀνταπόκριση.²⁷ Τὸ ποσὸ ὑπερκαλύφθηκε πολὺ γρήγορα.²⁸ Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς εἰσφέροντες συνόδευαν τὴν εἰσφορὰ τοὺς μὲ ἐπιστολές, συχνὰ συγχαρητικές. Ἀνάμεσά τοὺς ξεχωρίζει ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Γυμνασιάρχῃ τοῦ Γυμνασίου Ἀμμοχώστου Γ. Δημητράκοπούλου, ποὺ συνόδευε ποσὸ £20, προῖον ἔρανου ἀνάμεσα στὰ μέλη τοῦ προσωπικοῦ καὶ τοὺς μαθητὲς τοῦ Σχολείου.

Τὰ ἀποκαλυπτήρια ὀρίστηκαν γιὰ τὴν Κυριακὴ 20 Μαΐου, δευτέρα μέρα τῶν Παγκυπρίων Ἀγῶνων. Ἡ πόλη εἶχε κατακλυσθῆ ἀπὸ ἑκατοντάδες ἀθλητὲς καὶ μέλη τῶν Συμβουλίων τῶν ἑξῆ Γυμναστικῶν Συλλόγων τῆς Κύπρου, καὶ χιλιάδες ἐπισκέπτες—φιλάθλους ἀπ' ὅλο τὸ νησί. Ὁ κόσμος ποὺ παρακολούθησε τὰ ἀποκαλυπτήρια, καὶ ποὺ μεγάλο μέρος του εἶχε κατεβῆ ἀπὸ τὰ κοντινὰ χωριά, ὑπολογίστηκε σὲ δέκα χιλιάδες περίπου.

Ἡ παρουσία τῆς Ἱεράς Συνόδου καὶ ἄλλων κληρικῶν, καὶ ὁ μεγαλοπρεπὲς ἀγιασμός ἀπὸ τοὺς ἀρχιερεῖς, ἔδωσε ἰδιαιτέρη λαμπρότητα στὸν ἑορτασμό. Ἡ χορωδία τοῦ Γυμνασίου Πάφου τραγούδησε τὸν «Ἕμνο τῆς Εἰρήνης» καὶ τὸν «Ὀλυμπιακὸ Ἕμνο» τοῦ Παλαμῆ, καὶ ἀπαγγέλλθηκε τὸ ποίημα «Καὶ τ' ἀγαλμα ἀγωνίστηκα». Στὴν γεμάτη ἐθνικὴ ἔξαρση ὁμιλία του ὁ Δήμαρχος Γαλατόπουλος τόνισε τὴ «θεία προφητικὴ πνοή» τοῦ Ποιητῆ, τὴν ἑλληνολατρεία του καὶ τὴν αἰωνιότητα τῆς φωνῆς του. Τὸ στήσιμο τῆς προτομῆς τὸ χαρακτήρισε συμβολικὴ προσφορὰ ὀλόκληρης τῆς Κύπρου καὶ ἔκφραση τῆς ἑλληνικῆς ψυχῆς τῆς, καθὼς καὶ ἀφορμὴ μελέτης καὶ στοχασμοῦ τόσο στὸ ἔργο τοῦ Ποιητῆ ὅσο καὶ στὴ μοῖρα τοῦ Ἕθνους.

4. ΟΙ ΓΙΟΡΤΕΣ ΤΟΥ 1952

Οἱ Παλαμικὲς Γιορτὲς τοῦ 1952 ἀρχισαν νωρίτερα ἀπ' ὅτι τὶς προηγούμενες χρονιές. Αἰτία ἦταν ἡ παρουσία — ἐπίσκεψη στὴν Κύπρον τοῦ μεγάλου νεοέλληνα λογοτέχνη Στρ. Μυριβήλη, ποὺ ὁ Δήμαρχος Πάφου ἔσπευσε νὰ ἐκμεταλλευθῆ, προσκαλώντας τον νὰ ἀνοίξῃ τὴν Παλαμικὴ Ἐβδομάδα.

Ἡ ὁμιλία τοῦ Στρ. Μυριβήλη, ἀποτελοῦσα οὐσιαστικῶς καὶ τὴν ἔναρξιν τῶν ἐφετεινῶν Παλαμικῶν Ἑορτῶν, αἰτινες θὰ λήξουν μὲ Παλαμικὴν Συγκέντρωσιν, ἤτις θὰ ὀργανωθῇ κατὰ τὴν 24ην Φεβρουαρίου,²⁹ ἔγινε τὴν Κυριακὴ 10 Φεβρουαρίου 1952 στὸν κινηματογράφο «Τιτάνα», λόγῳ περιορισμένου χώρου στὴ Δημοτικὴ Βιβλιοθήκη. Ἡ συγκέντρωση ἦταν πραγματικὰ πολυπληθῆς. Στὴν εἰσαγωγικὴ ὁμιλία του ὁ Δήμαρχος παρουσίασε τὸν Λογοτέχνη, ἀναφέρθηκε στὸ ἔργο του καὶ ἰδιαιτέρως στὸ μυθιστόρημα «Ἡ Ζωὴ ἐν Τάφῳ», εὐχαρίστησε γιὰ τὴν τιμὴ ποὺ ἔκαμε στὴν πόλιν ὁ Μυριβήλης νὰ λαμπρῶνῃ τὶς Παλαμικὲς Γιορτὲς, καὶ τόνισε τὴν ἰδιαιτέρη σχέση τῆς Πάφου μὲ τὸν Ποιητὴ.

τοβουλία τοῦ Δήμου Πάφου νὰ ὀργανώσῃ τὶς Γιορτὲς καὶ νὰ ὀνομάσῃ πλατεία μὲ τὸ ὄνομα τοῦ Ποιητῆ καὶ νὰ ἀνεγείρῃ προτομὴν του.

24. «Ν.Π.Ε.» 1—1—1951.

25. «Νέα Πολιτικὴ Ἐπιθεώρησις», 3—2—1951.

26. δ. ἀ. 17—2—51.

27. δ. ἀ. 24—2—51, 3—3—51, 10—3—51, 24—3—51, 7—4—51 καὶ 5—5—51.

28. Στὶς 10 Μαρτίου τὸ ποσὸ εἶχε ἀνεβῆ στὶς £328 καὶ στὶς 24 Μαρτίου στὶς 390. Στὶς ἀρχὲς Μαΐου τὸ ποσὸ εἶχε ξεπεράσει τὶς £400.

Ἀκολούθησε ἡ ὁμιλία τοῦ Μυριβήλη, πού εἶχε τὸν τίτλο «Ἡ Πρώτη καὶ Τελευταία Λάμπα τοῦ Κωστή Παλαμᾶ». «Ἡ διάλεξις τοῦ διακεκριμένου Λογοτέχνου μας μὲ τὸ ἐξαιρετικὸν ὕφος του καὶ τὴν πλουσιωτάτην λογοτεχνικὴν γλῶσσαν, μὲ τὸ βάθος τῶν στοχασμῶν του καὶ τὴν ἐνοραματικὴν παρατηρητικότητά του, ἐνεποίησε βαθυτάτην ἐντύπωσιν εἰς τὸ ἀκροατήριον».³⁰

Ἡ παραμονὴ τοῦ Μυριβήλη στὴν Πάφο καὶ ἰδιαίτερα στὰ πλαίσια τῶν Παλαμικῶν Γιορτῶν, ἀποτελεσε πνευματικὸ γεγονός ἀπὸ τὰ πρὸ σημαντικὰ τῆς περιόδου ἐκείνης. Ἡ ἀνταπόκριση τοῦ μεγάλου συγγραφέα στὶς ἐκδηλώσεις τιμῆς τοῦ λαοῦ τῆς Πάφου, δηλώνεται καὶ ἀπὸ τὶς παρατηρήσεις πού ἔγραψε στὸ βιβλίον τοῦ ξενοδοχείου «Νέος Ὀλυμπος», ὅπου κατέλυσε: «Δὲν θὰ ξεχάσω ποτὲ τὴν Πάφο πού ζεῖ μέσα στὸν πρὸ ὠραῖον Ἑλληνικὸ θρούλο. Τὸ πρὸ εἰδυλλιακὸ τοπίο τῆς Κύπρου. Ἡ ἀγάπη μου θὰ παρακολουθῆ πάντα τὴν Πάφο καὶ τοὺς ἀνθρώπους τῆς».

Οἱ Παλαμικὲς Γιορτὲς τοῦ 1952 ἔκλεισαν μὲ τὴν ἐκδήλωση τῆς 24 Φεβρουαρίου στὴ Δημοτικὴ Βιβλιοθήκη. Ὁμιλητὴς ὁ καθηγητὴς τοῦ Παγκυπρίου Γυμνασίου Ἀπ. Ζορμπᾶς μὲ θέμα: «Ὁ Παλαμᾶς Πνευματικὸς Φάρος τοῦ Ἔθνους». Ἡ ὁμιλία πλαισιώθηκε μὲ δύο τραγωῖδια ἀπὸ τὴ χορωδία τοῦ Γυμνασίου Πάφου, καὶ μὲ τὴν ἀπαγγελίαν «Τὸ χαιρετὴ τῆς Τραγωδίας» ἀπὸ τὴ «Φλογερά τοῦ Βασιλιᾶ», ἀπὸ τὸν φιλόλογο τοῦ Γυμνασίου Πάφου Γ. Ἡλιάδη.³¹

5. ΕΚΤΑΚΤΕΣ ΠΑΛΑΜΙΚΕΣ ΓΙΟΡΤΕΣ

Στὰ ἴδια χρόνια, μὲ διάφορες εὐκαιρίες, ὁργανώθηκαν τρεῖς ἔκτακτες Παλαμικὲς Γιορτὲς:

α) Ἡ Παράδοση τοῦ χειρόγραφου τοῦ ποιήματος τοῦ Παλαμᾶ «Κύπρος».

Εἶναι γνωστὸ πὸς τὸ ποίημά του «Κύπρος», ὁ Παλαμᾶς τὸ ἀπάγγειλε ὁ ἴδιος στὶς 13 Ἀπριλίου 1901 στὴν αἴθουσα τοῦ «Παρνασσῶν» στὴν Ἀθήνα, μὲ τὴν εὐκαιρία παρουσίας ὁμάδας Κυπρίων στὴν ἑλληνικὴ πρωτεύουσα.³² Ἀμέσως ὕστερ' ἀπὸ τὴν ἀπαγγελίαν ὁ Ποιητὴς παράδωσε τὸ χειρόγραφο τοῦ ποιήματος στὸν κύπριο δικηγόρο, πολιτευτὴ καὶ ἐθνικὸ ἀγωνιστὴ Νικ. Κλ. Λανίτη, ἐκπρόσωπο τῆς κυπριακῆς ὁμάδας, καὶ ἔκτοτε στενὸ του φίλο. Ὁ Λανίτης φύλαξε τὸ χειρόγραφο μὲ ἀγάπη πενήντα χρόνια.

Ἡ παρουσία του στοὺς Παγκύπριους Ἀγῶνες τοῦ 1951 στὴν Πάφο — τῶν ὁποίων κήρυξε τὴν ἔναρξιν — καθὼς καὶ στὰ ἀποκαλυπτήρια τῆς προτομῆς τοῦ Ποιητῆ, καὶ ἡ συγκίνησή του μπροστὰ στὶς παλαμικὲς ἐκδηλώσεις τῆς Πάφου, παρακίνησαν, φαίνεται, τὸν Ν. Κλ. Λανίτη στὴ σκέψη καὶ ἀπόφαση νὰ προσφέρει τὸ παλαμικὸ χειρόγραφο στὸν κυπριακὸ αὐτὸ Δῆμο, πού τόσο στενοὶ δεσμοὶ τὸν ἔδεναν μὲ τὸν μεγάλο Ποιητὴ.

Ἔτσι, σὲ εἰδικὴ γιορτῇ, πού ἔγινε στὶς 7 Ὀκτωβρίου 1951 στὴ Δημοτικὴ Βιβλιοθήκη Πάφου, τὸ πολυτίμο χειρόγραφο γινόταν ἀπόκτημα τῆς πόλης. Τῇ γιορτῇ ἀνοῖξε ἡ χορωδία τοῦ Γυμνασίου Πάφου μὲ τὸ τραγοῦδι «Ἔμνος στὰ Νιάτα». Στὴν εἰσαγωγικὴ ὁμιλία του ὁ Δήμαρχος ἐπεσήμανε τὴν τελούμενη τὴν ὥρα ἐκείνη «πνευματικὴ μυσταγωγία, μὲ ὁμιλητὴ ἕναν ἀριστοτέχνην τοῦ λόγου... καὶ μὲ ἕνα θέμα πού φέρνει τὴν Κύπρο μας πρὸ κοντὰ στὰ Παλαμικά φτερουγίσματα, ἢ μᾶλλον πού ἀποκαλύπτει τὸν ἐσωτερικὸν δεσμὸ τοῦ Παλαμᾶ μὲ τὴν Κύπρο». Ἀφοῦ τόνισε τὴν καλὴ τύχη νὰ περιέλθῃ τὸ χειρόγραφο τοῦ ποιήματος στὰ χεῖρα τοῦ Ν. Κλ. Λανίτη, ἐξέφρασε τὴ βαθύτατη ἱκανοποίησιν γιὰ τὸ γεγονός ὅτι ἡ Δημοτικὴ Βι-

29. «Νέα Πολιτικὴ Ἐπιθεώρησις» 9—2—1952.

30. Σ. ἀ. 16—2—1951. Ἡ ἴδια ὁμιλία ἐπαναλήφθηκε καὶ στὴ Λευκωσία καὶ στὴν Ἀμμόχωστο, καὶ δημοσιεύθηκε στὰ «Κυπριακὰ Γράμματα», τεῦχος 202, Ἀπριλίου 1952, σσ. 121—127.

31. «Νέα Πολιτικὴ Ἐπιθεώρησις» 1—3—1952.

32. Βλ. καὶ Π. Σταύρου, Ὁ Παλαμᾶς καὶ ἡ Κύπρος, Ἀθήνα 1968, σσ. 12, 14.

βλιοθήκη Πάφου θά αποτελέση άσφαλή κιβωτό γιά τὸ παλαμικὸ χειρόγραφο πὸ μὲ τὴ σειρά του θ' ἀποτελῆ πάντα γιά τὴ Βιβλιοθήκη ἓνα ξεχωριστὸ κόσμημα.

Σύμφωνα μὲ τὴν εἶδηση στὴν τοπικὴ εφημερίδα,³³ «μετὰ τὸν Δήμαρχον Πάφου ἀνήλθεν ἐπὶ τοῦ θήματος ὁ κ. Ν. Κλ. Λανίτης, ὅστις εἰς μίαν νευρώδη καὶ γλαφυρὰν ὁμιλίαν του-ἀνέπτυξε τὸ θέμα του «Ὁ Παλαμᾶς καὶ ἡ Κύπρος», τὸ ὁποῖον λόγῳ τῶν μακροχρόνιων καὶ στενῶν δεσμῶν τοῦ Ποιητοῦ μετὰ τοῦ κ. Λανίτη, ἦτο γεμάτον ἀπὸ διάφορα ἐνδιαφέροντα καὶ ἱστορικὰ ἀνέκδοτα τοῦ Μεγάλου Ἑλληνοσ Ποιητοῦ, σχετικὰ μὲ τὴν Κύπρον. Τὴν ὡροαίαν καὶ ἀριστοτεχνικὴν ὁμιλίαν τοῦ κ. Λανίτη... κατεχειροζώρησε τὸ πυκνὸν ἀκροατήριον τὸ ὁποῖον κατέκλυσε τὴν αἴθουσαν καὶ τὰς ἔξω πλατείας τῆς Δημοτικῆς Βιβλιοθήκης... Μετὰ τὴν ὁμιλίαν τοῦ κ. Ν. Λανίτη, ἀπήγγειλε τὸ παλαμικὸν τραγούδι «Ἡ Κύπρος» ἐκ τοῦ χειρογράφου τὸ ὁποῖον τοῦ παρέδωκεν ὁ κ. Λανίτης, ὁ Δήμαρχος Πάφου κ. Χρ. Γαλατόπουλος, ὁστις ἐτόνισε τὸ γεγονὸς ὅτι εἰς τὸ χειρόγραφον ὁ στίχος «ὡς τώρα πὸν βαρεὶα πατάει σὲ σένα ὁ Βρετανὸς» εἶναι ἡ γνησιωτέρα ἀπόδοσις... καὶ ὅχι ὅπως τυπώθηκε μεταγενέστερα δι-ορθωμένος μὲ τὴν λέξιν «σοφὰς... Κατόπιν ἡ ὄλη Ἑορτὴ ἐκλείσεν μὲ τὸν Ἑθνικὸν Ὕμνον».

6) Ὁμιλία τοῦ Μανώλη Καλομοίρη γιά τὸν Παλαμᾶ.

Τὸν Μάιο τοῦ 1952 ὁ Μανώλης Καλομοίρης βρισκόταν στὴν Κύπρον, μέσα στὰ πλαίσια τῶν περιοδικῶν ἐπισκέψεών του γιά τίς ἐξετάσεις τοῦ Ἑθνικοῦ Ὁδείου. Ὁ Δήμος Πάφου τοῦ ζήτησε μιὰ διάλεξη γιά τὸν Παλαμᾶ, πολλὸ περισσότερο ἀφοῦ τὸν μεγάλο μουσουργὸ εἶχε συνδέσει μὲ τὸν Ποιητὴ μακρόχρονη φιλία καὶ συνεργασία.

Ὁ Καλομοίρης ἔφτασε στὴν Πάφον τὸ ἀπόγευμα τῆς 20 Μαΐου 1952. Ὅσοτερον ἀπὸ τὴν ἐπίσημη ὑποδοχὴ πὸν τοῦ ἔγινε στὴ Δημοτικὴ Βιβλιοθήκη, ζήτησε ἀπὸ τὸν Δήμαρχο «ὅπως ἐπισκεφθῆ ἀμέσως, καὶ τοῦτο ὡς πρῶτο θῆμα του εἰς τὴν πόλιν μας, τὴν προτομὴν τοῦ Παλαμᾶ, στενοῦ φίλου καὶ ἐμπνευστοῦ τοῦ Ἔργου του. Ὁ κ. Καλομοίρης μαζί μὲ ὄλους τοὺς ἐκεῖ παρισταμένους ἐπροχώρησε πεζὸς ἀπὸ τῆς Δημοτικῆς Βιβλιοθήκης πρὸς τὴν προτομὴν τοῦ Κωστή Παλαμᾶ, ὅπου, ἀφοῦ μαζί μὲ ὄλους ἐτήρησε ὀλιγόλεπτον εὐλαβικὴν σιγὴν, κατέθεσε εἰς τὸ βάθρον τῆς προτομῆς ὄλα τὰ ἄνθη τὰ ὁποῖα τοῦ προσέφεραν κατὰ τὴν ὑποδοχὴν πὸν τοῦ ἔγινε εἰς τὴν Δημοτικὴν Βιβλιοθήκην. Ὁ κ. Καλομοίρης ἐθαύμασε τὸ ἔργο τοῦ Τόμπρου, τὸ ὁποῖον ἀπεκάλεσε ἀριστούργημα Τέχνης, καὶ εἶπε ὅτι «ἡ Πάφος πρέπει νὰ εἶναι ὑπερήφανη διότι πρῶτη εἰς ὄλον τὸν Ἑλληνισμὸν ἐτίμησε μὲ τέτοιον τρόπο τὸν μεγάλον Ἑθνικὸν Ποιητὴν...»³⁴

Τὴν ἄλλη μέρα, 21 Μαΐου, ὁ Μανώλης Καλομοίρης μίλησε στὴ Δημοτικὴ Βιβλιοθήκη μὲ θέμα «Ὁ Παλαμᾶς καὶ ἡ Μουσικὴ», σὲ πυκνὴ συγκέντρωση. Τὸν παρουσίασε ὁ Δήμαρχος Πάφου, πὸν ἐξέφρασε τὴ χαρὰ του γιὰ τὸ «ὁ μεγάλος Ἑθνικὸς Μουσουργὸς καὶ ξεχωριστὸς Ἑλληνας... ἔρχεται σήμερα... νὰ μιλήσῃ σ' ἐμᾶς γιά τὸν Παλαμᾶ καὶ γιά τὴ Μουσικὴ, γιά τὸν Ποιητὴ πὸν ἀγάπησε καὶ ἔνιωθε ξεχωριστὰ μελοποιῶντάς ἓνα μεγάλο μέρος τοῦ ἀπέραντου Ἔργου του». Ἀναφέρθηκε ἔστερα στοὺς σταθμοὺς τῆς ζωῆς καὶ τοῦ ἔργου τοῦ Καλομοίρη καὶ κατέληξε λέγοντας πὸς «εἶναι νὰ μιλήσῃ ὁ μεγάλος Ἀκαδημαϊκός... ὁ μάγος τῶν Ρυθμῶν γιά τὸ μάγο τῆς Ρίμας».

Μὲ πολλὴ συγκίνηση ἀνέβηκε στὸ θῆμα ὁ Καλομοίρης. Στὴν ἀρχὴ τῆς ὁμιλίας του εἶπε γιά τὴν ἐξαιρετικὴ ἱκανοποίησή του νὰ συναντήσῃ ἓνα Δήμαρχο — Ποιητὴ σὲ μιὰ πόλη ἐμποτισμένη μὲ τὸ πνεῦμα τοῦ Παλαμᾶ, καὶ ὅπου ὁ ἴδιος, ἐνὼ ἦρθε νὰ διδάξῃ, πολλὰ διδάχτηκε. Ἀνέλυσε κατόπι τὴν ἐπίδραση τῆς Μουσικῆς πάνω στὴν Παλαμικὴ ποίηση καὶ τὸ μουσικὸ στοιχεῖο πὸν ἐπήγαξε πάντα ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν ψυχὴ τοῦ Ποιητῆ, καὶ πὸν τὸν παρου-

33. «Νέα Πολιτικὴ Ἐπιθεώρησις» 13—10—1951. Βλ. ἀκόμα «Κυπριακὰ Γράμματα», Νοέμβριος 1951, σ. 343. Ὁλόκληρη ἡ ὁμιλία τοῦ Ν. Κλ. Λανίτη δημοσιεύθηκε στὸ περιοδικὸ «Ἑλληνικὴ Κύπρος» (μηνιαία ἐκδόσις τοῦ Γραφείου Ἑθναρχίας Κύπρου), Δεκέμβριος 1951, ἀρ. 32, σσ. 270—271, 274.

34. «Νέα Πολιτικὴ Ἐπιθεώρησις» 24—5—1952.

σίαζε τέλειο γνώστη τῶν μουσικῶν ρυθμῶν καὶ τῶν μουσικῶν κανόνων. Τελειώνοντας ἔξομολογήθηκε ὅτι τρεῖς στάθηκαν οἱ καθοδηγοὶ καὶ δάσκαλοι του στὴν πνευματικὴ του ζωὴ: ὁ Βάγνερ στὴ Μουσικὴ, ὁ Βενιζέλος στὰ Ἐθνικὰ ἰδανικά, καὶ ὁ Παλαμᾶς στὴν Ποίηση.³⁵

Ἐπιστρέφοντας στὴν Ἀθῆνα ὁ Καλομοίρης δημοσίευσε στὸ ἀθηναϊκὸ «Ἔθνος» θερμὸ ἄρθρο γιὰ τὴν Πάφο, κάτω ἀπὸ τὸν τίτλο «Μιά Παλαμικὴ Πολιτεία».³⁶

γ) Ὁμιλία τῆς Ἀθηνᾶς Ταρσοῦλη γιὰ τὸν Παλαμᾶ.

Στὴν τελευταία ἀπὸ τὶς ἔκτακτες Παλαμικὲς Γιορτές, ὁμιλήτρια ἦταν ἡ γνωστὴ συγγραφέας Ἀθηνᾶ Ταρσοῦλη, ποὺ θρῆσκόταν τότε στὴν Κύπρο συγκεντρώνοντας ὕλικὸ γιὰ τὸ βιβλίο της «Κύπρος», τὸ ὁποῖο κυκλοφόρησε ὕστερ' ἀπὸ μερικὰ χρόνια, σὲ δυὸ τόμους.

Ἡ Ἀθηνᾶ Ταρσοῦλη ἔφτασε στὴν Πάφο στὶς 5 Ἰουλίου 1952. Ἐμεινε ἀρκετὲς μέρες, συλλέγοντας πληροφορίες, ζωγραφίζοντας καὶ κάνοντας ἐπισκέψεις σὲ ἀρχαιολογικοὺς χώρους, ἐκκλησίες, χωριὰ καὶ μοναστήρια. Κατὰ τὴ διάρκειά της παραμονῆς της ὁργανώθηκε, στὶς 8 Ἰουλίου, γιορτὴ γιὰ τὸν Παλαμᾶ, στὴν ὁποία ἡ Ταρσοῦλη μίλησε μὲ θέμα «Τέσσερις σταθμοὶ στὴν Παλαμικὴ Ποίηση».³⁷

Δ' Η ΣΥΝΤΗΡΗΣΗ 1953—1973

Οἱ Παλαμικὲς Γιορτές συνεχίστηκαν κάτω ἀπὸ τὴν προστασία καὶ τὴ φροντίδα τοῦ Δήμου Πάφου ὡς τὸ 1955. Ἡ ἀποτυχία ὅμως τοῦ Χρ. Γαλατόπουλου στὶς Δημοτικὲς Ἐκλογὲς τοῦ 1953 καὶ ὁ θάνατός του, ποὺ ἀκολούθησε, τὸν Ὀκτώβρη τοῦ ἴδιου χρόνου, στέρησαν τὶς Γιορτές ἀπὸ τὸν ἐμπνευστὴ καὶ δραστήριο διοργανωτὴ τους. Τὸ Παλαμικὸ Διαγωνισμὸ διεξήχθη καὶ στὰ 1953, ἀπὸ τὸν ἐπόμενον ὅμως χρόνον ὁ Δήμος Πάφου ἔπαυε νὰ τὸ ἀθλοθετῇ.

Τὰ δυὸ χρόνια, 1956 καὶ 1957, στὰ ὁποία, ἕξ αἰτίας τοῦ ἀπελευθερωτικοῦ ἀγώνα τῆς Κύπρου, δὲν ἔγιναν Παλαμικὲς Γιορτές, δημιούργησαν μιά διακοπὴ ποὺ θὰ σήμαινε καὶ τὴν τελικὴ κατάργησή τους, ἂν στὰ 1958 ὁ Φυσιολατρικὸς Ὁμιλὸς Πάφου δὲν ἀνελάμβανε μὲ τόλμη τὴν εὐθύνη καὶ τὴν φροντίδα τῆς διοργάνωσης τῶν Παλαμικῶν ἐκδηλώσεων. Πρωτεργάτης στὴ νέα αὐτὴ περίοδο ὑπῆρξε, καὶ παραμένει ἀκόμα, ὁ Πρόεδρος τοῦ Ὁμίλου, φιλόλογος Γεώργιος Ἡλιάδης.

Ἡ πληρότητα τῶν Παλαμικῶν Γιορτῶν ἀποκαταστάθηκε στὰ 1968 ὅταν ἡ Βασιλικὴ Πρεσβεία τῆς Ἑλλάδος στὴν Κύπρο ἐπανασύστησε τὸ Παλαμικὸ Βραβεῖο, ἀθλοθετώντας το καὶ ἀπονέμοντάς το κάθε χρόνο μὲ ἐκπρόσωπό της κατὰ τὴ διάρκειά της Παλαμικῆς Γιορτῆς.

Ἐτσι οἱ Παλαμικὲς Γιορτές τῶν τελευταίων χρόνων ἔχουν ἀποκτήσει μιά σταθερὴ μορφή, ἐπιδεχόμενη βέβαια παρεκκλίσεις σὲ ὀρισμένες περιστάσεις. Τὸ πρῶτο μέρος τῆς ἐκάστοτε γιορτῆς ἐκτελεῖται συνήθως στὴν Αἴθουσα Τελετῶν τοῦ Α' Γυμνασίου Πάφου, καὶ περιλαμβάνει μιά ὁμιλία, ἀπαγγελίες καὶ τραγούδια, καὶ τὴν ἀνάγνωση τῆς Ἐκθέσεως τῆς Κριτικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Παλαμικοῦ Διαγωνισμοῦ μὲ τὴν ἀπονομὴ τοῦ Βραβείου. Τὸ δεῦτερο μέρος τῆς γιορτῆς γίνεται στὴν Πλατεία Κοστῆ Παλαμᾶ στὸ ὑπαίθρο, καὶ περιλαμβάνει μιά ἀπαγγελία (συχνὰ ἀπαγγέλλεται τὸ γνωστὸ ποίημα τοῦ Σικελιανοῦ «Παλαμᾶς»—«Ἠχῆστε οἱ σάλπιγγες...»), τὴ στέψη τῆς προτομῆς τοῦ Ποιητῆ μὲ σχετικὴ προσφώνηση, καὶ τὸν Ἐθνικὸ Ὕμνο.

35. Ἡ ὁμιλία τοῦ Μ. Καλομοίρη ἐπαναλήφθηκε στὴ Λευκωσία στὶς 23 Μαΐου καὶ δημοσιεύθηκε στὰ «Κυπριακὰ Γράμματα» ἀρ. 205, Ἰούλιος 1952, σσ. 235—241.

36. «Ἔθνος» Ἀθηνῶν, 13—6—1952. Ἀναδημοσίευση στὴ «Νέα Πολιτικὴ Ἐπιθεώρηση τῆς 21—6—1952.

37. «Νέα Πολιτικὴ Ἐπιθεώρησης» 12—7—1952.

Οί όμιλητές στις Παλαμικές Γιορτές τών έτών 1953—1973 και τά θέματα πού τούς ά-
πασχόλησαν είναι:

- 1953 Άντ. Σωτηριάδης: 'Η Φυσιολατρεία τού Κωστή Παλαμά.
1954 Άνδρ. Λώρης: Σκόρπιοι στίχοι από τó Παλαμικό έργο.
1955 Φίλων Παυλίδης: 'Ο Παλαμάς και τά "Ανθη.
1956—1957 Διακοπή έξ αίτίας τού έθνικου άγώνα.
1958 Γεώργ. 'Ηλιάδης: 'Ο Παλαμάς ως όνειροπόλος, προφήτης και όραματιστής μιάς ιδανι-
κότερης 'Ελλάδας.
1959 Άνδρ. Λώρης: Μπροστά στην «'Ασάλευτη Ζωή».
1960 Ροζέ Μιλλιέξ: 'Ο Παλαμάς, ή Γαλλία και ή Εύρώπη.
1961 Εύστ. Χριστοδουλίδης: 'Ο Παλαμάς μεγάλος άναγεννητής.
1962 Άνδρ. Λώρης: 'Απάντηση στην πολεμική τού Καραβιά έναντίον τού Κωστή Παλαμά.
1963 Χρ. Κακογιάννης: 'Ο Παλαμάς σάν έθνικός Ποιητής και τραγουδιστής τού πόνου και
τού θανάτου.
1964—1965 Διακοπή έξ αίτίας τής άναστατώσεως από την Τουρκική άνταρσία.
1966 Πατρ. Σταύρου: 'Ο Παλαμάς και ή Κύπρος.
1967 Κώστας Χατζηστεφάνου: 'Ο Παλαμάς και ή 'Ελληνική Παράδοση.
1968 Νικ. Χατζηκωστή: 'Ο Παλαμάς δάσκαλος τού Γένους.
1969 Φριξος Βράχας: 'Η Μνήμη τού Παλαμά.
1970 Άντης Περγάρης: 'Ο Παλαμάς και τó Νέο 'Ελληνικό 'Ιδεώδες.
1971 Άνδρ. Φυλακτού: 'Ο Παλαμάς και τó Είκοσιένα.
1972 Κύπρος Χρυσάνθης: Πώς είδε με τó στίχο του ό Παλαμάς τούς Νεοέλληνες Ποιητές.
1973 Παναγ. Περισιάνης: 'Ο άγωνιστής και ιδεολόγος Παλαμάς.

Ε' ΕΠΙΛΟΓΙΚΑ

Οί Παλαμικές Γιορτές τής Πάφου συνθέτουν ένα σημαντικό κεφάλαιο τής πνευματικής
και καλλιτεχνικής ζωής τής Κύπρου τών τελευταίων χρόνων, και κατέχουν ξεχωριστή θέση ό-
χι μόνο στην κυπριακή αλλά και στην πανελλήνια πνευματική δραστηριότητα.

'Η Πάφος, ή μικρή αδή, και πύ άπόμερη, πόλη τής Κύπρου, πέτυχε νά οργανώσει
και νά συντηρήσει μών εκδήλωση, πού τιμά βέβαια τόν μεγάλο μας Ποιητή, μά πού περισσό-
τερο τιμά δια την ίδια την πόλη, και, σε πρόσκαση, όλη την Κύπρο. Οί Παλαμικές Γιορτές τής
Πάφου άποτελοϋν ήδη μιά παράδοση πού συνεχίζεται κάθε χρόνο με άγάπη και προσοχή.

"Όλη τούτη ή είκοσιπεντάχρονη δραστηριότητα αξίζει νά βρη τόν ιστορικό της. Στην
εισαγωγική μου όμιλία κατά την Παλαμική Γιορτή τού 1967, είχα διατυπώσει την εύχή και
την εισήγηση νά συγκεντρωθοϋν όλα τά στοιχεία πού συνθέτουν την πολύχρονη άναστροφή
τής Πάφου με τόν Ποιητή και νά εκδοθοϋν. Τό άποτέλεσμα θά ήταν ένας όγκώδης τόμος—
ίσως και περισσότεροι— πού θά περιλάμβανε:

α) Ένα χρονικό τών Παλαμικών Γιορτών, βασισμένο σε έξαντλητική έρευνα τών πηγών,
πού είναι όχι μόνο τά δημοσιεύματα τών εφημερίδων, τά έντυπα προγράμματα τών έορτα-
σμών, οί προσκλήσεις, οί λοιπές ανακρινώσεις, τά σχόλια τρίτων και λοιπά σχετικά, αλλά
και άρχεία, πού πιθανότατα περιλαμβάνουν άγνωστα έγγραφα, άλληλογραφία, πρακτικά συ-
νεδριών και πολλά άλλα στοιχεία.

β) Κατάλογο των όμιλητών και των τίτλων τών όμιλιών πού έγιναν, τά ποιήματα
πού άπαγγέλησαν (κι από ποιούς), τά τραγούδια πού τραγουδήθηκαν (μελοποίηση, διδασκα-
λία, εκτέλεση), φωτοτυπίες μερικών τοϋλάχιστο από τά προγράμματα, προσκλήσεις, άνα-
κοινώσεις πού έχουν σχέση με τή Γιορτή και β,τι άλλο.

γ) Τά κείμενα τών τριάντα και περισσότερων ακόμα όμιλιών, από τις όποιες οί πού
πολλές δέν έχουν δημοσιευθή ('Η συγκεντρωση πρέπει νά γίνη όσο άκόμα μποροϋν νά προ-

σεγγισθούν οί άνθρωποι πού τις έκαμαν ή οί δικοί τους).

δ) Τά θέματα του Παλαμικού Διαγωνίσματος, τά όνόματα τών βραβευθέντων στις διάφορες διοργανώσεις, και έπιλογή από τά βραβευθέντα κείμενα τών μαθητών.

ε) Φωτογραφίες από τις διάφορες εκδηλώσεις.

στ) Πίνακα δημοσιευμάτων στον κυπριακό και έλλαδικό τύπο, σε περιοδικά και άλλα έντυπα, σχετικά με τις Παλαμικές Γιορτές.

Μιά τέτοια έκδοση δέν είναι, απ' όσο ξέρω, μέσα στις οικονομικές δυνατότητες του Φυσιολατρικού Όμίλου Πάφου, πού έδώ και δεκαπέντε χρόνια διοργανώνει τις Γιορτές. Αν παρουσιαστή ό άνθρωπος πού θα είχε τή θέληση και τό χρόνο νά αναλάβη τό έργο τής συστηματικής έρευνας και παρουσίασης τών Παλαμικών Γιορτών, θα χρειαστή και κάποιο Ίδρυμα, κρατικό ή όχι, πού νά αναλάβη τό οικονομικό βάρος. Τό άποτέλεσμα θα είναι μιá ούσιαστική προσφορά στην πνευματική ζωή του νησιού μας.

Άπρίλης 1973

Γ. ΧΑΤΖΗΚΩΣΤΗΣ

ΣΤΟ ΣΙΜΟ ΜΕΝΑΡΔΟ

Και του Όμήρου φωνή και του Μουσαίου!
Ποίημα καινούριο ό στίχος σου τήν κάνει,
και του παρνασσικού χορού του αρχαίου
του φορείς δροσοστάλαχτο στεφάνι.

Τής τιμής τό χαιρέτισμα τό φέρνεις
και στου καιρού του νέου μας τό λυράρη,
και τήν καρδιά σου άδίσταχτα τή γέρνεις
φώς ιλαρό στου ταπεινού τή χάρη.

Στους πού ζοῦμε καιρούς τι τάχα μένει
πού νά στέκεται πιό άξιο στή ζωή;
Ποιός ξέρει! Μπορεί εκείνος πού του εϋφραίνει
τ' όνειρό τής Πολύμνιας ή πνοή.

ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΑΜΑΣ

(Δειλοί και Σκληροί Στίχοι)

ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ ΨΥΧΑΡΗ, ΠΕΡΝΩ ΚΑΙ ΔΡΟΣΙΝΗ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΣΤ. ΜΑΡΤΖΩΚΗ

Οἱ ἐπιστολὲς πρὸς τὸν ποιητὴ Στέφανο Μαρτζώκη, πού δημοσιεύονται πῶς κάτω βρεθή-
κανε στὸ Ἀρχεῖο τοῦ δημοσιογράφου Χρήστου Παπανικολάου καὶ μοῦ παραχωρηθῆκανε εὐγε-
νῶς ἀπὸ τὴ σύζυγό του Ἀδελαΐδα. Δὲν ξέρω ἂν ἔχουν κάπου κάποτε δημοσιευθῆ. Ἐπίσης
δὲν ξέρω ἀπὸ ποῖον Ἀρχεῖο προέρχονται. Σὲ συνοδευτικὸ σημεῖωμα τοῦ Παπανικολάου πλη-
ροφοροῦμαι πὼς τίς βρῆκε κάπου ψάχνοντας γιὰ ἔγγραφα, πού θὰ χρησιμοποιοῦσε σὲ μιὰ με-
λέτη του γιὰ τοὺς πρωθυπουργοὺς τῆς Ἑλλάδος.

Κατὰ χρονολογικὴ σειρὰ στὸ Ἀρχεῖο περιέχονται ἐπιστολές: τοῦ Γιάννη Ψυχάρη, τοῦ
Οὐβ. Περνώ, τοῦ Γεώργιου Καλοσογούρου, τοῦ Ἀλεξ. Πάλλη, τοῦ Λαυράγκα καὶ τοῦ Γ.
Δροσίνη.

Ἀπὸ τίς ἐπιστολὲς αὐτὲς δημοσιεύονται κατωτέρω δυὸ τοῦ Ψυχάρη (ἢ μία κάρτα), μιὰ
τοῦ Περνώ καὶ μιὰ τοῦ Δροσίνη (κάρτα). Προτιμήθηκε ἡ δημοσίευσή τους στὸ τεῦχος αὐτὸ
πού ἀφιερώνεται στὸν Παλαμᾶ, γιὰτι ἓνα καιρὸ ἡ ὁμάδα τοῦ Μαρτζώκη ἀποτελοῦσε τὸν ἀν-
τίπαλο τοῦ Παλαμᾶ καὶ τῶν ὁπαδῶν του.

26, rue Say Lussace, Paris
14 April, 1889

Ἀξιότιμε Κύριε Μαρτζώκη,

Πολὺ μ' ἄρεσε τὸ βιβλιαράκι σας καὶ χαίρομαι πού μοῦ τὸ στείλατε. Τὸ διάβασα μὲ
προσοχὴ μεγάλη καὶ ὄχι λίγη τρομάρα. Δὲν εἶναι διόλου ἔφοκλο νὰ κάμη κανεὶς τὸν ἀνα-
γνώστη νὰ φοβάται μὲ τὰ σωστά του· ὁ Edgar Poe τὸ κατόρθωσε πού καὶ πού. Μὲ φαί-
νεται πὼς τὸ καταφέρατε λαμπρά. Τὰ ποιηματάκια σας εἶναι πολὺ πετυχημένα. Μάλιστα θὰ
εἶταν ἀριστολογήματα, ἂν ἡ γλῶσσα σας εἶταν κάπὶ πὺ καθαρὴ, ἂν εἶχε περισσότερη ἐνότη-
τα· π.χ. σελ. 31, θέλει ρουχαλίτση, ὄχι ρογγ, δὲ σαλεύει, ὄχι δὲν σ. (τὸ ν μόνον μπροστὰ στὰ
φρονήματα καὶ στὰ κ.π.τ.) καὶ ἄλλα τέτοια. Ὅπου δὲν ἔχει ταχτικὴ γραμματικὴ, κανόνες καὶ
ἁρμονία, ἢ τέχνη δὲν μορεὶ νὰ εἶναι τέλεια. Θυμᾶστε πού τὸ λέει καὶ ὁ γέρος ὁ Boileau:

"la plus noble pensée

Ne peut plaire à l' esprit quand l' oreille (δυσανάγνωστο)

Σᾶς γράφω, γιὰ νὰ σᾶς πῶ ὅλη τὴν ἀλήθεια καὶ νὰ σᾶς δεῖξω πού ὁ ἔπαινός μου εἶναι
καὶ κείνος ἀληθινός.

Ψυχάρης

★

Αὐγούστος, 2, 1899

ROSMAPAMON
PERROS—GUIREC
(Côtes du Nord)

Ἀγαπητέ μου,

Τὰ συννέτα σου τὰ εἶχα διαβασμένα στὸ Παρίσι· τᾶφερο καὶ μαζί μου στὴν ἐξοχή, νὰ
τὰ ξαναδιαβάσω. Πολὺ μοῦ ἄρεσε τὸ βιβλιαράκι, χάρηκα σὰν τὸ εἶδα, καταχάρηκα καὶ τοὺς
στίχους, ὄχι δηλαδὴ πὼς τοὺς ἔκαμες γιὰ νὰ χαίρεται κανεὶς καὶ γιὰ νὰ γελᾷ, μὰ γιὰτι εἶ-
ναι δημοφφ, γιὰτι ἔχουνε μέσα τους μερικοὶ αἰσθημα βαθὺ πού τὴν ψυχὴ ταράζει καὶ ὅπως τᾶ-
λεγε ἀπάνω κάτω καὶ ὁ Ἀριστοτέλης, ἡ χαρὰ τῆς ζωῆς εἶναι νὰ νοιώθῃ κανεὶς κατάβαθα, ἀ-
κόμη καὶ σὰν κλαίει. Ἴσως ὅμως ξέρει πὼς εἶμαι καὶ δάσκαλος· ἔτσι προσέχω πολὺ στὴ γραμ-
ματικὴ καὶ τὴ σωστή καὶ ἀκέρεια καὶ ἀχάλαστη τοῦ λαοῦ τὴν γραμματικὴ, στοὺς στίχους ὅσο
καὶ στὰ πεζά. Ἡ δική σου ἀλάθεπτη δὲν εἶναι καὶ σὰν κριμα μοῦ φαίνεται γιὰτι ἔχουνε τέ-

χνη οί στίχοι καί μόνο ἀφήτῃ ἡ τέχνη, τῆς γραμματικῆς δηλαδή, ποῦ δὲν πρέπει νά τὴν καταφρονηῖς, γιατί εἶναι ἴσως ἡ μεγαλύτερη, ἀφήτῃ μονάχα σά νά τοὺς λείπη. Ἄλλο ἓνα. Σά νά μοῦ φαίνονται χυμένα στό ἴδιο καλούπι δια τὰ σονέττα σου. Ἐχω τὴν ἰδέα πῶς, ἀφοῦ ἔχουμε ὀξύτονα, παροξύτονα, προπαροξύτονα, θά γινότανε ὠραῖο σονέττο ἂν ἄλλαξε στά τριστιχα ἢ κατάληξη μὲ τρόπο ποῦ νά γίνῃ μὲ λόγο περισσότερο ῥίμας ἀλλαγῆ ὅπως στό ἰταλικό' ἄς ποῦμε 1ο τριστ. προπαροξύτονο — παροξύτονο — ὀξύτονο. 2ο τριστ. προπαροξύτονο — παροξύτονο — ὀξύτονο. Καί στό καθένα ῥίμα. Μπορεῖ νά κανεὺς καί τέτοια, μὰ δὲν τὰ ξέρω. Πολὺ καλὸ τὸ βιβλιαράκι καί νά μοῦ ζήσης.

Ὁ πιστὸς σου φίλος
Ψυχάρης

★

ΤΟ ΑΣΤΥ

Σάββατον

Φίλιππε συνάδελφε,

Ἐγκαρδίως εὐχαριστῶ τὸ τρυφερὸν σονέττο, τὸ ὁποῖον σᾶς ἐνέπνευσαν οἱ στίχοι μου. Θὰ τὸ φυλάττω ὡς προσφιλῆ ἀνάμνησιν προερχομένην ἐκ καρδίας ἀδελφῆς τῆς ἰδικῆς μου ὡς κρίσις περὶ τῶν Ἀμαράντων μου θὰ ἦτο ὑπερβολικῶς εὐμενὲς αὐτό, ἀλλ' ὡς ἐκδήλωσιν ταυτότητος αἰσθημάτων καὶ ἰδεῶν τὸ ἀποδέχομαι μετὰ συγκινήσεως. Ἐμπρὸς λοιπόν, συσσωματούμενοι εἰς τὸν ἀγῶνα ὄν ἀγωνιζόμεθα ὑπὲρ τοῦ καλοῦ κατὰ τῶν βαρβάρων σπιφῶν τοῦ λογιωτατισμοῦ καὶ τῆς δασκαλοσύνης.

Μετ' ἐγκαρδίων ἀσπασμῶν.

Γ. Δροσίνης

★

Παρίσι, 29 τοῦ Φλεβάρη 1898

Ἀξιότιμε κύριε,

Ἀρχισα τώρα νά τυπῶν μὲ τὸν κ. Legrand μὰ ρωμαίτικη Χρηστομάθεια καὶ θὰ δάλωμε μέσα ἓνα δυὸ ποιήματα δικὰ σας. Μοῦ κάνετε λοιπὸν τὴν χάρη νά μοῦ στείλετε τὴ βιογραφία σας, δηλαδή νά μοῦ πῆτε ποῦ καὶ πότε γεννηθήκατε, τί σπουδάξατε, τί δουλεῖα κάνετε τώρα, τὰ ἔργα σας καὶ τὸ χρόνον ποῦ βγήκατε;

Σᾶς παρακαλῶ πολὺ νά μοῦ στείλετε αὐτὲς τίς πληροφορίες ὅσο γρήγορα μπορέσετε καὶ νά μὲ συγχωρεῖτε γιὰ τὴν ἐνόχληση ποῦ σᾶς κάνω.

Ὅλος δικὸς σας
Hubert Pernot
151bis rue St. Jacques
Paris

★

Ποιὰ ὅμως ἡ σχέση τοῦ ποιητῆ Στέφανου Μαρτζώκη μὲ τὴν Κύπρο; Δυὸ σχέσεις βλέπω. Ἡ πρώτη συνδέεται μὲ τὴ φιλικὴ προτροπὴ τοῦ κύριου ποιητῆ Γεώργιου Μαρτίδη πρὸς τὸ Μαρτζώκη, νά γράψῃ ἓνα ποίημα γιὰ τὴν Κύπρο, ποῦ δημοσίευσεν καὶ στὴν «Πνευματικὴ Κύπρος». Τὸ ποίημα αὐτὸ πρωτοδημοσιεύτηκε σὲ ἀθηναϊκὸ περιοδικὸ τὸ 1904 κ' ἦταν ἀφιερωμένον στό Γεώργιο Μαρτίδη. Τὸ ποίημα εἶναι:

ΚΤΠΡΟΣ

Στῆς Κύπρου τὴν δλόχαρη καὶ μυρωμένη ἀγκάλη,
τῆς Ἀφροδίτης ἄστραφταν τ' ἀθάνατα τὰ κάλλη
καὶ μὲς τῆ μέθη ποῦ σκορπᾷ τὸ μαγεμένο ἀμπέλι,
ἀθώρητα περνούσανε σφυρίζοντας τὰ βέλη.

Καὶ στὸ γοργὸ φτερούγισμα, μέσα στὴν Κύπρια νιότη,
 γροικοῦσες σκλάβα νὰ βογγᾶ μονάχη τὴ θεότη.
 Δίνω φτερὰ στὸ λογισμό, δίνω φτερὰ στὴ σκέψη,
 ἀπ' τὸ χρυσό σου τὸ νησι κάπνι ἢ ψυχὴ νά κλέψει.

Μ' ἀκόμα ἐκεῖ σφυρίζανε μὲς τῆς νυχτὸς τὰ σκότη,
 τὰ βέλη ποὺ πληγώσανε τὴν πλέον Ὀλύμπια νιότη.
 Καὶ στὴν ἀσάλευτη ἡσυχία λὲς καὶ γροικιέται ἀντάρα,
 μ' ἑνὸς θεοῦ τὸ μουγκρητὸ καὶ μιᾶς θεᾶς τὸ κλάμα.

Ἡ δεύτερη σχέση βρίσκεται σὲ μιὰ δήλωση τοῦ Δημοσθένη Ζαδέ. Τελευταία γιορτάζανε στὴ Ζάκυνθο τοὺς διάφορους Ζακυνθνοὺς πρωτεργάτες, οἱ ὁποῖοι δούλεψανε γιὰ τὴν πνευματικὴ ἀνοδο τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ὁ τότε νομάρχης Ζακύνθου καὶ ἀργότερα διευθυντὴς τῆς Ἐθνικῆς Πινακοθήκης ἀεὶ. Ἀνδρέας Ἰωάννου ἀπὸ τὴν Πάφο θυμήθηκε τὸν στεγνὸ τῆς Ἑπτανησιακῆς Σχολῆς Στέφανο Μαρτζώκη καὶ κάλεσε ὁμιλητὴ τὸν Ζαδέ, συνδράμοντας καὶ στὴν ἔκδοση τῆς ὁμιλίας, ὅπου καὶ σημειώνονται τὰ ὅσα ἀναφέρω.

ΚΤΗΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΟΣ

ΝΑ ΣΙΛΙΟΓΡΟΝΙΣΗ

Γιορτάζουσιν τὰ Γράμματα τζι' ὁ Παλαμᾶς γιορτάζει
 Τζι' οἱ Μοῦσες κανατζιεύκουντον τζι' ἔχουν κρυφὸν καμάριν
 Τζιαὶ κάμνουσιν λοῆς λογιῶν στεφάνια ποὺ ταιρκάζει
 Γιὰ τοῦτον πῶν τοῦ τραουδκιοῦ στολίδιν τζιαὶ λουθάριν.
 Τζι' ἔτσι γιὰ τούτην τὴν τιμὴν, τὴν δόξαν μας τὴν μιάλην,
 Ἡ Ρωμιοσύνη σιαίρεται ποῦ μιὰν μερκάν ὡς ἄλλην
 Τζιαὶ σύψυχα τους οἰλλ' οἱ λᾶς ἔφκονται του νὰ ζήση
 Τζιαὶ νὰ σιλιογρονίση.

(Πάφος)

Δ. ΛΙΠΕΡΤΗΣ

ΜΙΑ ΠΑΛΑΜΙΚΗ ΠΟΛΙΤΕΙΑ

Πέντε ώρες με το αυτοκίνητο από τη Λευκωσία της Κύπρου βρίσκεται χαμένη πίσω από τα βουνά μια χαριτωμένη μικρή πολιτεία, η Πάφος, το Κτήμα όπως τη λένε στην Κύπρο.

Όποιος χαρή τη θαυμάσια φύση της, τις όμορφες από τα περιγιάλια της, νιώθει πώς βγήκε ο θρύλος της 'Αφροδίτης, που αναδύθηκε εκεί κάτω από τον άφρο των κυμάτων.

Όμως με τα λόγια μου αυτά δεν έχω σκοπό να κάνω αναδρομή στους αρχαίους θρύλους ή να μιλήσω για τα έρεϊπια του ναού της 'Αφροδίτης και τους παλιούς τάφους των Βασιλιάδων και αρχόντων της Κύπρου, που έχει ευκαιρία κανείς να θαυμάση περιοδεύοντας την επαρχία της Πάφου.

Θά ήθελα να μιλήσω για τη σημερινή, τη σύγχρονη μικρή πολιτεία της Πάφου, που, σαν τόσα άλλα στην Κύπρο, μάς δίνει ένα θαυμαστό υπόδειγμα των πνευματικών και ψυχικών δεσμών της μεγαλονήσου με ό,τι όραίο και ό,τι ανώτερο έχει να επιδείξει ή σύγχρονη 'Ελλάδα στο νεώτερο πολιτισμό της και στη δημιουργική της απόδοσι.

Φτάνοντας, αλήθεια, στη μικρή και χαριτωμένη πολιτεία, βρέθηκα με αληθινή συγκίνηση, μπρός σε μια πολιτεία που, κυριολεκτικά, είναι αφιερωμένη στη λατρεία, στη σπουδή, στη μνήμη του Κωστή Παλαμά.

Στην ώρα και αρχαιόπρεπα διαρρυθμισμένη πλατεία της πολιτείας, σε περιόπτο χώρο, είναι στημένη η προτομή του έθνικού μας Ποιητή, φιλοτεχνημένη θαυμάσια από το γλύπτη κ. Μιχάλη Τόμπρο και φωτισμένη ύποβλητικά τη νύχτα, λες πώς μεταβάλλεται σε ποιητικό βωμό που σε καλεί σε κατάνυξι και σε προσκύνημα.

Άλλά η πολιτεία της Πάφου, χάρις σ' ένα ποιητή, που έχει την τύχη να προίσταται των δημοτικών αρχών, τον κ. Γαλατόπουλο, δεν αρκείται μόνο στη συμβολική αυτή εκδήλωση της

τιμής και του σεβασμού της στον ποιητή του «Δωδεκάλογου του Γύφτου».

Όλη ή διανοητική κίνηση της πολιτείας κατά το μεγαλύτερο της μέρος στρέφεται γύρω από το έργο και τη μελέτη, τη ψυχοσύνθεση και τη ζωή του Κωστή Παλαμά.

Στα ελληνικά σχολεία της Πολιτείας γίνεται ειδική σπουδή του έργου του Ποιητή, διδασκαλία και ανάλυσις των στίχων του από ξεχωριστούς καθηγητάς, με αρτιώτατη μόρφωσι, με πνοή και με παλλόμενη ψυχή από αγάπη και ένθουσιασμό στο έργο του.

Και, τέλος κάθε χρόνο προκηρύσσεται από τό Δήμο διαγωνισμός μεταξύ των μαθητών του Γυμνασίου με σοβαρά έπαθλα για την έπιβράβευσι της καλύτερης μελέτης για τό έργο ή την ψυχολογία του Κωστή Παλαμά.

Έτσι τό θαυμαστό αυτό έργο βρίσκεται ολοζώντανο μέσα στις ψυχές και τις καρδιές των νέων, που μεταλαμπαδιάζουν τον ένθουσιασμό τους σ' όλους τους κοινωνικούς κύκλους της πολιτείας, σ' όλο τό λαό της.

Έτσι μόρεσα να διαπιστώσω πώς ό σωφέρι που με γύρισε μια μέρα σε μερικά αξιοθέατα της Πάφου, ήξερε όχι μόνο τό όνομα του Ποιητή, αλλά και στίχους από τον «Τάφο».

Σ' αυτή τη μικρή πολιτεία είχα τη χαρά να μιλήσω για τον «Παλαμά και τη Μουσική» και διαπίστωσα κατάπληκτος πώς όλο τό άρρατήριο, από τον πραγματικά φωτισμένο ιεράρχη της, τό Φώτιο, και τό δήμαρχό της, ως τον τελευταίο μαθητή, ένιωθε τό έργο του έθνικού μας Ποιητή καλύτερα από έμας έδω κάτω στην «προτεύουσα» του Έλληνισμού.

ΜΑΝ. ΚΑΛΟΜΟΙΡΗΣ

(«Έθνος», 'Αθηνών, 13.6.1952. Άναδημοσίευση στη «Νέα Πολιτική Έπιθεώρηση», Πάφου, 21.6.1952).

Κ Α Θ Ε Μ Η Ν Α

ΠΝΕΥΜΑ ΚΑΙ ΖΩΗ

ΔΙΑΛΕΞΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΜΗ
ΕΠΙΖΩΝΤΕΣ ΚΥΠΡΙΟΥΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΕΣ

Στά πιο παλιά χρόνια ο σύλλογος «Κινύρας» στην Πάφο είχε διοργανώσει μια σειρά διαλέξεων πάνω στην Κυπριακή Λογοτεχνία από τ' αρχαία χρόνια ως τα σύγχρονα. Τις διαλέξεις αυτές τις είχε άργότερα εκδώσει. 'Απ' δ,τι ξέρω αυτό άποτελεί την πρώτη συστηματική ιστορία της σύγκρισης μας λογοτεχνίας. Διάφορα μελετήματα, συνήθως σύντομα και πανοραμικά, φιλοδόξησαν στα περιοδικά (κυπριακά κι' έλλαδικά) να μιλήσουν γι' αυτό τó τιμήμα της νεοελληνικής λογοτεχνίας, τó κυπριακό (Κ. Προυσή, Κ. Χρυσάνθη, 'Α. Περνάρη, Ν. Κραυιδιώτη, 'Α. Χριστοφίδη και άλλων). Βιβλίο συστηματικό με πολλά προσόντα, πού εξέτασε την κυπριακή λογοτεχνία, ιδίως τη σύγχρονη, είναι ή «Εισαγωγή στην Κυπριακή Λογοτεχνία» (δοκίμιο) τού Πάνου Παναγιωτόνη, πού κυκλοφόρησε στα 1965 τó περιοδικό «Πνευματική Κύπρος». Τó βιβλίο αυτό έχει προσφέρει άνεκτίμητες υπηρεσίες στον κυπριακό χώρο: έχει γνωρίσει στο έλλαδικό πνευματικό κοινό την κυπριακή παραγωγή και δημιούργησε την περιέργεια, τά ερωτήματα, τις άνακατατάξεις άπόψεων. 'Ασφαλώς δέν υποτιμάται ή σύντομη άναφορά έλλαδικών γραμματολογιών, συνήθως στα όνόματα κυπρίων λογοτεχνών, την όποία συνοδεύουν άπλοι χαρακτηρισμοί (όχι οδασιαστικοί) έπιπλέον έκτιμάται ή λεπτομερέστερη άναφορά όμοίων εκδόσεων κυπρίων συγγραφέων (π.χ. τού Νίκου Χατζηγιάννου Κουρρά). Πολλά έχουν προσφέρει διάφορες μονογραφίες σε περιοδικά ή έγκυκλοπαίδειες έλλαδικών συγγραφέων (π.χ. τού Δημ. Γιακού και άλλων) όπως και οι πρόλογοι σε άνθολογίες κυπριακής ποίησης ή πεζογραφίας ('Α. Χριστοφίδη, Χρύσ. Κυπριανού, Μιχ. Μαραθεύτη, Ν. Σπανού).

'Η «Πνευματική Κύπρος» συνεχίζοντας τη συνεργασία της με έκπαιδευτικά όργανα διοργάνωσε με τó «Παγκύπριο Γυμνάσιο» έφέτος την άνοιξη την πρώτη σειρά διαλέξεων γιά τούς μη έπιζώντες κυπρίους λογοτέχνες. Με τόν τρόπο αυτό, τόν έλευθερο και άκαδημαϊκό, φιλοδόξησε νά γνωρίσει στή μαθητική νεολαία μια πτυχή τού σύγχρονου κυπριακού έλληνισμού, υπεύθυνα άπό τά στόματα ειδικών έπισημόνων και λογοτεχνών. Μετά την περάτωση της έκστρατείας αυτής γιά γνωριμία με τις πνευματικές φυσιογνωμίες τού μικρού μας τόπου, οι έργασίες θά συγκεντρωθούν πρós δημοσίευση και κωδικοποίηση σε ειδικό τόμο. Θεωρεί τó περιοδικό τη δράση του αυτή πολύ έξυπηρετική άφού δέ δικά-

σκειται συστηματικά στα Γυμνάσια ή έπιτόπια μας πνευματική παραγωγή. 'Όσο κι' άν είναι αυτή μικρή άξίζει τόν κόπο νά προσεχτή, έστω και σάν έκτίμηση τών λίγων μας δυνάμεων. Μόνο έτσι ξυπνά κι' ή φιλοδοξία γιά νέες προσπάθειες.

Στήν έφετεινή δραστηριότητα έχουν πραγματοποιηθί οι έξης διαλέξεις:

- 1) Κύπρος Χρυσάνθης: 'Ο Γεώργιος Μαρκίδης και τó έργο του.
- 2) Πυθαγόρας Δρουσιώτης: 'Ο Παύλος Βαλδασεριδης.
- 3) 'Α. Παυλίδης — Περνάρης: 'Ο διαλεκτικός μας ποιητής Δημ. Λιπέρτης.
- 4) Κώστας Πηλαδάκης: 'Ο Πλαύκος 'Αλιθέρης.
- 5) 'Α. Παυλίδης — Περνάρης: 'Ο Λουκής 'Ακρίτας.

Τó φθινόπωρο θά συνεχιστούν οι διαλέξεις — γνωριμίες γιά τούς Βασίλη Μιχαηλίδη, Χριστόδουλο Γαλατόπουλο και άλλους, όστε νά συμπληρωθί ή εικόνα. 'Ελπίζεται πώς ό προγραμματισμός θά συμπεριλάβη στο μέλλον και εκπροσώπους τών γραμμάτων μας πού θρίσκονται σε πλήρη δράση και με ύπολογισμό έργο.

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ

Ε. Π. Παναγόπουλου, «'Η Νέα Σύμυνη». Μιά 'Ελληνική 'Οδύσσεια τού 18ου αιώνα μεταφράση Κοραλίας Κροκοδείλου. 'Εκδόσεις «Κάλβος», 'Αθήνα 1972, σελ. 314. Δραχμ. 80.

'Ο Ε. Π. Παναγόπουλος είναι συγγραφέας πολλών ιστορικών μελετών και άπό άρκετά χρόνια καθηγητής της 'Αμερικανικής 'Ιστορίας στο CALIFORNIA STATE UNIVERSITY, SAINT JOSE. Τó βιβλίο του αυτό, πού τó έγραψε άγγλικά, πρωτοδημοσιεύτηκε άπό τó FLORIDA UNIVERSITY κατά τó 1966, και τάρτα για πρώτη φορά θγήκε έλληνικά σ' όραία μεταφράση της Κοραλίας Κροκοδείλου στή σειρά τών εκδόσεων «Κάλβος». Θέμα του έχει την πρώτη όμαδική έγκατάσταση 'Ελλήνων άποίκων στην 'Αμερική, στην άνατολική Φλόριδα ιδιαίτερα, κατά τó 1768. 'Ο ύπότιτλος, «μια έλληνική όδύσσεια τού 18ου αιώνα», δείχνει και τη θαλασινή «όδύσσεια» τών 'Ελλήνων (άλλά και 'Ιταλών, Κορσικανών και Μινωρκέζων), δηλαδή τις περιπέτειές τους όσότου φτάσουν στην 'Αμερική (1767—1768), όμως πολύ περισσότερο θέλει νά δηλώσει τις περιπέτειες, τις δυστυχίες, τά παθήματα και τις συμφορές των κατά τά λίγα χρόνια (1768—

1777) που κράτησε ή αποικία της Νέας Σμύρνης που δημιουργήσε στην ανατολική Φλόριδα ο παράξενος "Άγγλος Δρ. "Άντριου Τέρνμπουλ.

Ο Δρ. Α. Τέρνμπουλ είχε καταφέρει να παραχωρηθεί από την "Αγγλική Κυβέρνηση" σ' αυτόν και σ' άλλους συνεταίρους του μια μεγάλη περιοχή στην κεντρική ανατολική Φλόριδα της Βόρειας "Αμερικής. Για την καλλιέργεια και γενικά για την εκμετάλλευσή της σκέφτηκε, αντί να χρησιμοποιήσει μαύρους δούλους από την "Αφρική", να κουβαλήσει λευκούς, τάχα σαν ελεύθερους αποίκους, από την "Ελλάδα, την "Ιταλία, την Κορσική και τη Μινόρκα. Με παχιλές υποσχέσεις κατόρθωσε να μαζέψει κάπου 1400 άνθρακες, που εύκολα πείστηκαν να ακολουθήσουν τον όνειροπόλο τυχοδιώχτη προς τους «παράδεισους» νέας ζωής στην "Αμερική, φεύγοντας όλοι από τη σκλαβιά των Τούρκων και όλοι από τα θάσσανα της φτώχειας. "Αποδεκατίστηκαν όμως από τα δεινά και τις στερήσεις του μακρινού ταξιδιού ώσπου φτάσουν στην "Αμερική φορτωμένοι σαν σαρδέλες σε μερικά παλιόκάραβα. "Αλλά πολύ περισσότεροι πέθαναν κατά τον πρώτο χρόνο στην άξενη και άθυργεινή νέα διαμονή τους, στη Νέα Σμύρνη της Φλόριδας, καθώς και τα επόμενα χρόνια: πέθαναν από τις αρώστιες, την πείνα, τις παντοδίες, πές κακουχίες, κι από τη σκληρή κι άχαρη δουλιά. Και δέν ήταν πιά ελεύθεροι ήτανε πραγματικοί σκλάβοι κι αυτοί όπως οι μαύροι από την "Αφρική. "Εργάζονταν άρες άτέλειωτες κάτω από τους πιό φριχτούς θρους, ζούσαν σε πρόχειρα καλυδόμενα πευασμένοι κι άρωστοι, χωρίς Ιατρική περίθαλψη, χωρίς έσοδα, δίχως ελευθερία, δίχως κανένα στήριγμα. "Ο Δρ. Τέρνμπουλ και ιδιαίτερα οι αντιπρόσωποι του επιστάτες έφερόνταν θάνασσα στους αποίκους, τους έμλοκοπούσαν, τους άφηναν νηστικούς, τους έριχναν στη φυλακή με σίδηρα στα πόδια, τους έξευτέλιζαν. Οι άτυχοι αυτοί μετανάστες δέν είχαν καν το δικαίωμα να κινηθούν από την αποικία, να πάνε σ' άλλο μέρος. Γι αυτό ή άπογοήτευση και τα θάσσανα όδηγούσαν τους λευκούς αυτούς δούλους σε έξεγέρσεις, που είχαν όμως σαν αποτέλεσμα χειρότερα μαρτύρια, θαρύτερες τιμωρίες, και τόν άποδεκατισμό τους. "Επιθέσεις από τους εκεί "Ευροβροδέρμους, άντιδραση από τόν "Αγγλο κυβερνητή της περιοχής που ήταν προσωπικός έχθρος του Τέρνμπουλ, άντιζήλιες κι άντεκδικήσεις από άλλους έχθρους του στη Φλόριδα και στην "Αγγλία, αρώστιες και οικονομικές άποτυχίες, έκαναν την επιβίωση της αποικίας όλο και πιό δύσκολη και προβληματική, πραγματικά έφιαλτική. Γι αυτό οι λίγοι κάτοικοι που επέζησαν, σιγά σιγά διέφευσαν προς την κοντινή πόλη του "Αγίου Αδουστίνου ή και σ' άλλα μέρη, προπάντων όταν ξεσπασε ή επανάσταση κατά της άγγλικής άποικιοκρατίας στις βορεινές και γειτονικές πολιτείες της "Αμερικής. "Ετσι θέβαια ή άποικία της Νέας Σμύρνης καταστράφηκε όριστικά.

Τό έργο αυτό είναι Ιστορία άντικειμενική, —δσο μπορεί να είναι άντικειμενική ή πνευματική έργασία ένός ζωντανού άνθρώπου. Είναι γραμμένη

συστηματικά, μεθοδικά, στηριγμένη στις πηγές, δημοσιευμένες κι άδημοσιευτες, και σ' όσες άλλες άμεσες και έμμεσες πληροφορίες υπάρχουν. "Ο καθηγητής Ε. Π. Παναγόπουλος μελέτησε προσεχτικά όλα τα σχετικά βιβλία, τις μελέτες σε περιοδικά και άλλα έντυπα, αναδίδησε με ύπομονη χιλιάδες έγγραφων σε επίσημα άρχεία και βιβλιοθήκες της "Αμερικής και της Εύρώπης, ανακάλυψε και χρησιμοποίησε πολλά άγνωστα στοιχεία, και με εύσυνεθσία και εδθυκρισία προσάτησε να θάλει —κ' έβαλει— τάξη στις κάποτε άντιφατικές και άντικρουόμενες πληροφορίες από τό τεράστιο αυτό ύλικό, κ' έπειτα δούλεψε επιστημονικά για να συνθέσει όργανικά τό όλο έργο. "Η ύψηλή επιστημονική ποιότητα της έργασίας του φαίνεται στη ζωννή ανάπτυση των Ιστορικών γεγονότων, γενικών και ειδικών, με συνέχεια, συνέπεια και πειστικότητα, άλλα και άντικαθρεφτίζεται στις πνήτνα πυκνωτυπωμένες σελίδες σημειώσεων και βιβλιογραφίας στο τέλος του βιβλίου, που παρουσιάζουν και διαπιστώνουν τόν έρευνητικό μόχθο του συγγραφέα για να φτάσει στην Ιστορική αλήθεια. Τό βιβλίο τό συμπληρώνει ένας πολύ βσηθητικός Πίνακας προσώπων και πραγμάτων. "Αν λείπει κάτι, είναι ένας χάρτης της περιοχής.

"Όμως ο καθ. Ε. Π. Παναγόπουλος είναι ένας επιστήμονας Ιστορικός που έχει και Ικανότητες για λογοτεχνική σύνθεση και άγαπιά τό λογοτεχνικό έφος. Γράφει Ιστορία με τη θέρη ένός μυθιστοριογράφου, με τό χάρισμα ένός άφηγητή που συγκρατεί με τη ζωντανή αφήγησή του τό ενδιαφέρο του άναγνώστη. Γι αυτό τό βιβλίο του δέν είναι ξερή, άμυχη, Ιστορία της Νέας Σμύρνης, άλλα και συγκινητική Ιστορία άνθρώπων που ξεκινούν μ' ένα όνειρο ελευθερίας και εύτυχίας για να καταλήξουν σε μία κόλαση δουλείας και δυστυχίας. Οι ήγετικοί χαρακτήρες διαγράφονται ζωνρά. "Ο Δρ. Τέρνμπουλ, π.χ., ο κυβερνητής Τόνιν, ο σύμβουλος Ντρεύτον. "Αλλά και τα παραδύτερα πρόσωπα, και προπάντων τό πλθθος των άδικημένων και άπατημένων λευκών δούλων, παίζουν με ζωντανία και δύναμη και πολύ πειστικά τό ρόλο τους στη δραματική εξέλιξη των γεγονότων. Πόνος και μόχθος, άγανάχτηση και μίσος, αρώστια και πείνα, είναι τό μερίδιο τους από τη ζωή. "Ετσι ή ύπαρξή τους εξαρθώνεται από μέρα σε μέρα και κατρακυλά στο χαμηλότερο βιοτικό επίπεδο, στόν άφανισμό συχνά. "Από την άλλη οι Ισχυροί, με τις πανουργίες των και την άνελέγη εκμετάλλευση τώσαν άνθρώπων και με τις έξοντωτικές άντιζήλιες των, πέφτουν σ' ένα φαύλο κύκλο ένεργειών που όδηγούν μοιραία προς την καταστροφή.

"Η «Νέα Σμύρνη» είναι μια σελίδα έπηκή μαζί και «δραματική του χρονικού της "Ελληνικής Διασποράς». Και έξερουμε την τεράστια σημασία που έχει για τόν "Ελληνισμό ή διασπορά των "Ελλήνων σ' όλα τα μέρη της γής από την αρχαιότητα ως σήμερα. "Αλλά, όπως πολύ σωστά παρατηρεί ο συγγραφέας, «ή Ιστορία της Νέας Σμύρνης, ένώ είναι ένα συγκινητικό επεισόδιο της "Ελληνικής Ιστορίας, δέν παύει να είναι και μια σελίδα της "Αμερικανικής». "Ο άναγνώστης όμως του βιβλίου αυτού νομί-

ζω πώς θα τὸ ἰδεῖ κυρίως σὰ μιά πονεμένη καὶ γοητευτική ἱστορία μιᾶς ἀνθρώπινης προσπάθειας ποὺ ἀπέτυχε ἔνεκα ἀνθρωπίνων κακιῶν καὶ ἀδυνατιῶν. Γράφει στὸν Πρόλογο τοῦ ὁ Ε. Π. Παναγόπουλος: «Στὰ μάτια τοῦ συγγραφέα αὐτοῦ τοῦ θιβλίου, ξαφνικά, τὸ συγκεκριμένο ὄλικὸ τῆς ἱστορίας τῆς Νέας Σμύρνης πήρε τὴ μορφή μιᾶς Ἑλληνικῆς τραγωδίας. Καθὼς τὰ πρόσωπα τοῦ δράματος ἀκολουθοῦσαν τὴ μοίρα τους, οἱ φωνές τους ἀκούονταν μέσα ἀπ' ὅλα αὐτὰ τὰ τρανὰ τεκμήρια καὶ ἀποκάλυπταν τὴ σκέψη τους καὶ τὰ αἰσθήματά τους. Οἱ ἴδιοι οἱ πρωταγωνιστές σ' αὐτὸ τὸ θιβλίον διηγούνται τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς ἱστορίας, κι ὁ ρόλος τοῦ ἱστορικοῦ περιορίσθηκε στὸ ρόλο τοῦ χοροῦ τοῦ ἀρχαίου δράματος, παρουσίασε μιὰν ἐμπειρία δοκιμασμένη ἀπ' τὸ χρόνο, ἔστησε τὸ σκηνικὸ, ἐπεσήμανε ἀξιόπρόσθετες σχέσεις καὶ ἔβγαλε συμπεράσματα» (σ. 20—21). Καὶ πραγματικά ὁ καθηγητὴς Ε. Π. Παναγόπουλος ἔχει ἀποδειχθεῖ καλὸς συνθέτης καὶ ὀργανωτὴς καὶ στοχαστικὸς ἀφηγητὴς τῆς δραματικῆς αὐτῆς ἱστορίας.

ΚΩΣΤΑΣ Μ. ΠΡΟΥΣΗΣ

Κυπριανοῦ, Μαραθεύτη, Σπανοῦ: Ἐθολογία Κυπριακῆς Πεζογραφίας, ΕΠΟΚ, Λευκωσία 1972.

Μὴ ἀνθολογία στὴν λογοτεχνικὴ τῆς ἔθνοια, ὅταν πληρεῖ ὅλες τὶς βασικὲς προϋποθέσεις κατάταξη καὶ τὴν ἐπιλογή τῶν ἀνθολογούμενων, ἔχει θαρῆτητα ἱστορικῆς σημασίας. Ὁ ἀνθολόγος, ἐκτός (πὸ τὶς πλούσιες καὶ ἀναμφισβήτητες πνευματικὲς ἱκανότητες ποὺ πρέπει νὰ διαθέτει, εἶναι ἀπαραίτητο νὰ ἔχει ἀνεπτυγμένο τὸ αἰσθηματὸ τῆς εὐθύνης καὶ τὸν ἀνάλογο σεβασμὸ στὴν δύσκολη καὶ ἱερὴ ἀποστολὴ ποὺ ἀναλαμβάνει. Οἱ Ἑλλαδίτες ἀνθολόγοι — ἂν ἐξαίρεσουμε δύο τρεῖς, ποὺ προσφέρουν ἀνεκτίμητες ὑπηρεσίες στὸν τομέα αὐτὸν — καταπίπτουν καὶ ἐλαττωθεῖ τὴν συνείδηση στὴν συγκέντρωση τοῦ σχετικοῦ ὀλικοῦ γιὰ τὴν ἐκδόση μιᾶς ἀνθολογίας. Οἱ ἄλλοις μερικῶν εἶναι ἄσχετες μετὰ τὴν ἀξιολόγηση τῶν κειμένων ποὺ ἀληθινὰ ἐκπροσωποῦν καὶ δίνουν μιὰ γενικὴ εἰκόνα, ἃς ποῦμε, τῆς λογοτεχνικῆς ἐξέλιξης στὴν Ἑλλάδα. Ἐθολογία γιὰ πολλοὺς ἐκδότες σημαίνει συμφέρουσα οἰκονομικὴ ἐπένδυση καὶ γιὰ ἄλλους μιὰ ὑποκειμενικὴ ἐπιβίωξη ποὺ θὰ ἱκανοποιήσῃ τὶς δικῆς τους προτιμήσεις.

Τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἱερόσυλης αὐτῆς ἐπιπολαιότητας εἶναι πρῶτα νὰ μόνον ἀγνωστα, γνήσια καὶ ἀντιπροσωπευτικὰ ἔργα μιᾶς ἐποχῆς καὶ ὕστερα νὰ στερεῖται ἡ δυνατότητα ἀπὸ τὸν ἀναγνῶντὴ νὰ μορφώσει τὴν πρόποια γνώμη γιὰ τὸ ποιοτικὸ ἐπίπεδο τῆς σύγχρονης καὶ παραδοσιακῆς λογοτεχνικῆς πραγματικότητας. Αὐτὴ ἡ λεπτομέρεια πρέπει νὰ ἀπασχολήσει σοβαρὰ τὸ κράτος καὶ ἀκόμα ὅλους αὐτοὺς ποὺ ἀγαποῦν καὶ σέβονται τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα. Νὰ καταβληθεῖ δὲ ἀπὸ τοὺς ἀρμόδιους κάθε δυνατὴ προσπάθεια ὥστε νὰ περιοριστεῖ ἡ ἐγκληματικὴ αὐτὴ ἀνευθυνότητα, ποὺ καταστρέφει τὴν λογοτεχνικὴ μας ἱστορία, δημιουργώντας μιὰ δικαιοσύνη μὲν ἐπιφύλαξη ὅσον ἀφορᾷ τὴν γνησιότητα τῆς. Τὸ δικαίωμα καὶ ἡ ὑποχρέωση γιὰ μιὰ τόσο δύσκολη, λε-

πτὴ καὶ ἐπιπονη ἐργασία, ἀνήκει μόνον σ' αὐτοὺς ποὺ διαθέτουν μιὰν ἀναγνωρισμένη ἱκανότητα, μιὰ ἐμπειρία, ποὺ θὰ ἐξασφαλίζει ἐκ τῶν προτέρων τὴν ἀριότητα μιᾶς παρόμοιας ὑψηλῆς πνευματικῆς προσφοράς.

Τὴν ἀξία καὶ τὴν θαρῆτητα τοῦ ἔργου ἈΝΘΟΛΟΓΙΑ ΚΥΠΡΙΑΚΗΣ ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΑΣ τὴν ἐγγυοῦνται τὰ ὀνόματα τῶν Χρ. Κυπριανοῦ, Γυμνασιάρχου τοῦ Παγκυπρίου Γυμνασίου, Μ. Μαραθεύτη, Διευθυντοῦ τῆς Παιδαγωγικῆς Ἀκαδημίας Κύπρου, Ν. Σπανοῦ, Βοηθοῦ Διευθυντοῦ τοῦ Παγκυπρίου Γυμνασίου Παλουριωτίσσης, καὶ τοῦ Κύπρου Χρυσάνθη, διακεκριμένου Λογοτέχνη καὶ ἐπιστήμονα, ποὺ ἀνάλαβε τὴν ἐπιτοτεία τῆς ἐκδόσης. Μιά σειρά ἀπὸ ὀνόματα, ποὺ ἡ ἀναμφίβολη ἀξία τους, ἐκτιμᾶται ἀπὸ λογοτεχνικὲς προσωπικότητες τοῦ Διεθνoῦς πνευματικοῦ στοίβου. Τὸ ἔργο, ποὺ εἶναι ἕνα ἀκόμα δημιούργημα τοῦ Ἑλληνικοῦ Πνευματικοῦ Ὀμίλου τῆς Κύπρου, περιλαμβάνει τὴν ἀντιπροσωπευτικὴ πεζογραφικὴ προσφορά μιᾶς ἐβδομηκονταετίας. Μετὰ τὴν ἐπιλογή τῶν ἀνθολογούμενων μᾶς δίνεται καθαρὰ ὁ Κυπριακὸς πεζογραφικὸς ρυθμὸς. Ὁ ρυθμὸς τοῦ λόγου. Ὁ ρυθμὸς τῆς αὐθόρμητης ἐκφραστικῆς ἰδιομορφίας, ποὺ τὸ περιεχόμενὸ τῆς ἐκδηλώνεται σ' ὅλη τὴν ἐκταση, τὸ ἡθρογραφικὸ, κοινωνικὸ, πολιτιστικὸ καὶ πατριωτικὸ μεγαλεῖο τῆς Κυπριακῆς καὶ σὲ προέκταση τῆς εὐγενικῆς Ἑλληνικῆς ψυχῆς. Ὑστερα ἀπὸ τὴν ἀνάγνωση τῶν κειμένων ὁ ἀναγνῶστης μπορεῖ εὐκολὰ νὰ διαπιστώσῃ, πὼς ἡ Κυπριακὴ πεζογραφία, σὲ ἀναλογία καὶ σύγκριση μετὰ τὴν Ἑλλαδίτικη, στέκει σ' ἕνα ἀρκετὰ ὑψηλότερο ἐπίπεδο ποιότητας. Γίνεται καὶ στὴν παραδοσιακῆ καὶ στὴν σύγχρονη μορφή τοῦ ὁ λόγος κολλιεργεῖται καὶ ἀξιοποιεῖται μετὰ πολλὴ εὐσυνειδησία καὶ μετὰ ἀνεπιτήδευτη εὐλακρῖνεια.

Ἡ λογοτεχνικὴ ἀνάπτυξη, στὴν τεχντροποιακὴ τῆς πλευρᾶ, ἀκολουθεῖ τὸ μῆνυμα τῆς πανανθρώπινης ἀναζήτησης. Τὰ βαθιὰ καὶ ἀτάσιστα νοήματα τῶν κειμένων, παίρνουν μιὰ συμβολικὴ πρόεκταση. Στὰ διηγήματα ἡ τὰ ἀποσπάσματα τῶν ἔργων, τῶν παλαιῶν καὶ τῶν σύγχρονων πεζογράφων, παρατηρεῖται μιὰ ψυχικὴ ἐνότητα. Φαίνεται καθαρὰ, πὼς ὁ πυρήνας, ἡ ἑσῆς τῶν ἐπιδιώξεων εἶναι ἡ ἴδια. Οἱ σκέψεις, οἱ ἐμπνεύσεις, ἔχουν τὸ γνῶρισμα τῆς ψυχικῆς ἀνωτερότητας καὶ τῆς πνευματικῆς ὁριμότητας. Πουθενὰ δὲν διακρίνεται τὸ θεβιασμένο, τὸ τεχνικὸ μέσον. Ἡ τέχνη, κολλιεργεῖται καὶ ἐξελίσσεται ὁμαλὰ καὶ σταθερὰ. Παρ' ὅλο ποὺ ἡ γενικὴ ἐντύπωση ὕστερα ἀπὸ τὴν ἀνάγνωση τοῦ ἔργου δημιουργεῖ τὴν αἴσθηση τῆς ἀπέραντης ἀγάπης καὶ τοῦ σεβασμοῦ τῶν ἀνθολογούμενων, πρὸς τὸ μεγαλεῖο τῆς Ἑλληνικῆς ψυχῆς, ἐν τούτοις οἱ ἰδέες δὲν μόνον κλεισμένες σὲ πνευματικὰ καὶ ἐδαφικὰ σύνορα. Τὰ μῆνύματα, ἀπευθύνονται πρὸς ὅλες τὶς γωνίες τῆς γῆς. Πρὸς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους. Ἡ Κύπρος εἶναι μιὰ κατ' ἐξοχὴν ἡρωϊκὴ, μὰ καὶ θαυασμὴν κόρη τῆς ἀδοῦλης Ἑλλάδας. Οἱ πνευματικοὶ τῆς ἀνθρωπίνης, ἀπέθονται πρὸς ὅλες τὶς κορυφῶν φιλοσόφων καὶ ἀγωνιστῶν τῆς ἐλευθερίας ὄλου τοῦ κόσμου, εἶναι σὲ θέση, νὰ γνωρίζουν περισσότερο ἀπὸ τὸν κάθε ἕνα τὴν σημασία τῆς πνευματικῆς καὶ τῆς ψυχικῆς γαλήνης. Καὶ μέσα ἀπὸ τὸν ἀξιοπεζογραφικὸ μὸχθο μιᾶς ὀλόκληρης ἐβδομηκονταετίας δὲν

εγναίνει παρά τὸ νόημα αὐτό. Τὸ νόημα τῆς ἀγάπης. Τὸ νόημα τῆς δημιουργικῆς ὁμορφιάς. Τὸ νόημα ποὺ τοποθετεῖ τὸν ἄνθρωπο στὴν ὑψηλότερη βαθμίδα τῆς μεγαλόπρεπης ἀποστολῆς του.

ΔΗΜΗΤΡΗΣ Χ. ΚΡΑΝΗΣ

Σ. π. Παναγιωτόπουλου: «Θαλασσινὰ κείμενα, Ἔστια, Ἀθήνα».

Κ. ρ. Ντελόπουλου: «Ἱστορικά καὶ ἄλλα πρόσωπα στὴν ποίηση τοῦ Καθάφη, Ἀθήνα, 1972».

Τὰ «Θαλασσινὰ Κείμενα» τοῦ Σπύρου Παναγιωτοπούλου κατὰ τὴ γνώμη μου ἀνήκουν στὴν ἀπόλυτως ὑγιή διηγηματογραφία. Ἔχουν σκοπὸ νὰ τέρψουν καὶ νὰ διδάξουν, ποὺ εἶναι βασικὸ τῆς λογοτεχνίας. Μὲ τὸν πῶ λιτὸ τρόπο, μὲ πολὺ ἀπλὴ δομὴ, χωρὶς ἀκροθασίες στὸ λειψιλόγιο, σοῦ ἐπιβάλλουν ἀνώτερα συναισθήματα: τὴν ἀντρεία, τὴ φιλοπατρία, τὴν ἀδελφοσύνη.

Τὸ βιβλίο διαιρεῖται σὲ δύο μέρη: τὸ πρῶτο μέρος ἔχει τίτλο «Μορφές καὶ περιστάτικα τοῦ εἰκοσιένα». Ὁ τίτλος κι ὄλας μολοῶν τὸ περιεχόμενον. Εἶναι μορφές τοῦ '21 ὅταν τὸν ναύαρχο Ἀποστόλη, τὴ Μαντῶ Μαυρογένους, καὶ ἄλλους καὶ διάφορα περιστάτικα τοῦ Ἀγώνα τῆς Παλιγγενεσίας σὰν τὴν ἔξοδο τοῦ πολεμικοῦ μας «Ἄρη» ἀπὸ τὸ λιμάνι τοῦ Ναυαρίνου, τὸ πᾶσιον τῆς Μονεμβασίας, τὸ ἀνδραγᾶθημα τοῦ Μιχαῆλ Κυπραίου καὶ ἄλλα.

Στὰ 18 διηγήματα τῆς σειρᾶς αὐτῆς παρελαύνουν ἓνα σωρὸ ὀνόματα τοῦ '21 μὲ μερικὲς πολὺ ἀπλὲς παρατηρήσεις. Σὲ συνεπαίρνει αὐτὴ καθ' αὐτὴ ἡ διήγηση γιὰτὶ νοιώθει μιά γνησιότητα στὴν ἔκφραση, τὴν ἀνάγκη ποὺ ἐσπρωξε στὴν καταγραφή τους ὄχι γιὰ ὕφος καὶ πρωτοτυπία ἄλλα ἀπὸ ἐθνικὴ θάλασσα ὑποχρέωση. Τὸ δεύτερο μέρος ἔχει τίτλο «Μνήμη καὶ Φαντασία». Ὀλοφάνερο εἶναι πὼς ὁ συγγραφέας μὲ θάση κάποιου θαλασσινῆς διηγήσεως σύνθεσε ἐλεύθερα τὰ διηγημάτα του μέσα στὸ ἴδιο κλίμα τῆς ἀντρείας, τῆς φιλοπατρίας καὶ τῆς ἀδελφοσύνης, ποὺ χαρακτηρίζει τὸ πρῶτο μέρος τοῦ ἔργου του. Τίς ὑποθέσεις του σ' αὐτὸ τὸ μέρος τίς παίρνει ἀπὸ τὸ '21, τὴν Γερμανικὴ Κατοχὴ ὡς τὰ σύγχρονα χρόνια. Καὶ μέσα σ' αὐτὰ συναντᾶς μιά καλὴ πτυχὴ τοῦ θαλασσινοῦ λαοῦ μας, χωρὶς νὰ νοιώθης καμμιὰ προσπάθεια γιὰ διδακτικὴ ἐπίδειξη. Ἔχουν δηλ. εὐκρινεῖα καὶ ἀμεσότητα.

Τὸ βιβλίο αὐτὸ θέτει κι ἓνα ἄλλο ἐνδιαφέρον ζήτημα. Τὸ ὅτι ἓνα καλὸ βιβλίο γραμμένο μὲ λογισμό καὶ ὄνειρο μπορεῖ νὰ συγκινήσει, νὰ μιλήσει σὲ κάθε ἡλικία ἀπὸ τὴ μαθητικὴ ὡς ἐκείνη τῶν ἐπαρκῶν ἀναγνωστῶν τῆς ὄριμης ἡλικίας. Διαβάζοντας τὰ «Θαλασσινὰ Κείμενα» πείσθηκα γιὰ τὴν ἀξία τῆς ἀποψῆς αὐτῆς.

★

Οἱ Βιβλιογραφικὲς ἐργασίες τοῦ ὁποιοῦδήποτε τύπου εἶναι πιά ἀπαραίτητες. Ἔχει πληθύνει τόσο ἡ γνώση, ποὺ καθίσταται ἀδύνατη ὁποιαδήποτε μελέτη χωρὶς τὴ χρῆση λεπτομεροῦς βιβλιογραφίας. Ἡ νεοελληνικὴ φιλολογία μόλις τελευταίως ἄρχισε

μὲ τὴν πραγματικὴ ἔννοια, «ἐπιστήμη» καὶ ὄχι σὰν προεπιστημονικὴ δοκιμὴ. Μιά πλήρη ἐλληνικὴ βιβλιογραφία δὲν ἔχουμε ἀκόμα. Κινοῦνται ὅμως οἱ εἰδικοί πρὸς τὴν κατεύθυνση αὐτή. Στὴν Ἀθήνα μάλιστα ἰδρύθηκε καὶ Ἑλληνικὴ Βιβλιογραφικὴ Ἑταιρεία.

Τὸ βιβλίο τοῦ Κυριάκου Ντελόπουλου μὲ τίτλο «Ἱστορικά καὶ ἄλλα πρόσωπα στὴν ποίηση τοῦ Καθάφη» εἶναι μιά θιο—βιβλιογραφικὴ ἔρευνα, ὅπως τὴν ὀνομάζει ὁ συντάκτης τῆς. Σ' αὐτὴν ὁ ἐρευνητὴς ἐξετάζει τὰ πρόσωπα, ποὺ κατὰ ἰδιόμορφον τρόπο χρησιμοποιοῦνται ἀπὸ τὸν ἀλεξανδρινὸ ποιητὴ Κωνσταντῖνο Καθάφη.

Τὰ πρόσωπα αὐτὰ εἶναι ἱστορικά, μυθολογικά, φανταστικά καὶ φιλολογικά. Ὁ Ντελόπουλος μὲ παραπομπές στὶς σελίδες τῶν ἐκδόσεων κυρίως τοῦ Γεώργιου Σαββίδη ἐξετάζει τὰ ἱστορικά καὶ μυθολογικά πρόσωπα τῶν ποιημάτων μὲ σχετικὲς ἐπεξηγήσεις, μιλά γιὰ τὰ φανταστικά καὶ δείχνει ἀπὸ ποῦ πῆρε ὁ ποιητὴς φιλολογικὰ πρόσωπα, π.χ. τὸν Ἀμλετ, Λοεγκρέν κλπ. Τέλος μὲ στατιστικὲς δείχνει τὴ συχνότητα στὴ χρῆση τῶν ὀνομάτων αὐτῶν π.χ., ὁ Ἀπόλλων 16 φορές, ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς 12 φορές καὶ ὁ Ἰουλιανὸς 10 φορές σὲ 5—8 ποιήματα. Τὸ βιβλίο δηλ. εἶναι πραγματικὰ Κασαφικός Ὀδηγός.

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΑΚΟ

ΤΟ ΣΟΝΕΤΤΟ ΤΟΥ ΠΑΛΑΜΑ ΓΙΑ ΤΟΝ ΠΛΑΥΚΟΝ ΑΛΙΘΕΡΣΗ

Στὴ «Νέα Ἔστια» (15 Ὀκτ. 1968, τομ. 82) δημοσιεύσα ἓνα ἀνέκδοτο γράμμα τοῦ Κωστῆ Παλαμά πρὸς τὸν κύριον ποιητὴ Πλαυκὸν Ἀλιθέρση. Τὸ γράμμα αὐτὸ τὸ θρῆκα στὸ ἀρχεῖο τοῦ Μιχ. Πισσᾶ. Στὴν τρίτη σελίδα τοῦ γράμματος αὐτοῦ συναντᾶς ξεχωριστὰ τὸ σονέττο, ποὺ δημοσιεύουμε σὲ φωτοτυπία γραμμένο στίς 11 Αὐγούστου 1922. Τὸ γράμμα ἔχει ἡμερομηνία 20/2.9.22. Τὸ ποίημα δημοσιεύτηκε πρῶτα στὴ «Νέα Ζωὴ» τῆς Ἀλεξάνδρειας (XII, σελ. 5) καὶ περιλαμβάνεται μὲ μερικὲς ἀλλαγές, χωρὶς σημασία, στὴ συλλογὴ «Δεικτοὶ καὶ Σικληροὶ Στίχοι».

Κ. ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΓΕΝΙΚΑ

Στὴ «Φωνὴ» τῆς Ἀχαΐας ἀνθολογοῦνται ἀποσπάσματα ἀπὸ ποιήματα γιὰ τὴ «μᾶνα» μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ἓνα τοῦ Κ. Χρυσάνθη. — Στὴν πεντάτομη «Φρησκ. ε. υ. τ. κ. ἡ Ἀ ν θ ο λ ο γ ῖ α Ποιήσεως 1 4 5 3 — 1 9 7 2» τοῦ Σήφη Κόλια περιλαμβάνονται ποιήματα (μὲ σύντομη βιογραφία) τῶν ἑξῆς κυπρίων ποιητῶν μὲ ἀλφαθητικὴ κατάταξη: Κλαίρης Ἀγγελίδου, Πλαυκοῦ

Ἀλιθέρη, Τ. Ἀνθία, Π. Βαλδασεριδῆ, Ἄγ. Βορέα-
 δη, Πίτσας Γαλάζη, Κ. Γραϊκοῦ, Ναδίνας Δημη-
 τρίου, Κ. Θεοφάνους, Ἰάνθης Θεοχαρίδου, Ν. Κρα-
 νιδιώτη, Π. Κριναίου, Μίνας Κυριάκου, Νίκης Λα-
 δάκη — Φιλίππου, Δημ. Λιπέρτη, Ἄ. Λυκαύγη, Ξ.
 Λυσιώτη, Π. Μηχανικοῦ, Κ. Μόντη, Ν. Νικολαΐδη,
 Ειρήνης Παναγῆ — Τσουλλῆ, Χρ. Παπαχρυσόστομου,
 Ἄ. Περινάρη, Αὐγῆς Σακαλῆ, Τ. Στεφανίδη, Λ.
 Φαντάζη, Δ. Χαμπουλίδη, Κυρ. Χαράλαμπίδη, Λ.
 Χατζηκώστα, Λουκά Χριστοφίδη καὶ Κ. Χρυσάνθη. —
 Στὴν « Πνευματικὴ Ἑπαρχία »
 (ἀρ. 7—8) δημοσιεύονται ἐπιμνημόσυνα γιὰ τοὺς
 Ἄνδρᾶ Ἰωάννου καὶ Παύλου Βαλδασεριδῆ.

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

Ἱατρολογεχνικὴ Στέγη (Ἀθήνα) ἀρ. 17 —
 Σχολικὴ Ὑγιεινὴ (Ἀθήνα) ἀρ. 1 καὶ 2, τομ. 34 —
 Ὁ Ἑθνοφρουρὸς (Λευκωσία) ἀρ. 55 καὶ 56 —
 Κασταλία (Ἀθήνα) ἀρ. 9, περ. 3η — Διάλογος (Ἀ-
 θῆνα) Χειμ. 1972—1973 — Νιοχώρι (Νιοχώρι)
 27 Δεκ., 72 — Δελτίον Ἑθνικοῦ Ὄργανισμοῦ Ἑλ-
 ληνικῆς Χειροτεχνίας (Ἀθήνα) ἀρ. 33 — Ὁ Συνεργ-
 γατιστὴς (Λευκωσία) ἀρ. 131 — Κρῖκος (Λοῦδινο)
 ἀρ. 267 — Παιδικὴ Χαρὰ (Λευκωσία) ἀρ. 94 —
 Τὸ σχολεῖο καὶ τὸ σπίτι (Ἀθήνα) ἀρ. 135 — Οἰκο-
 γένεια καὶ Σχολεῖο (Λευκωσία) ἀρ. 15 — Ὑγεία
 (Λευκωσία) ἀρ. 15. — Ἀναπνηρὸ Βῆμα (Λευκω-
 σία) ἀρ. 13 — Δελτίον τῆς Χειρουργικῆς Ἑταιρείας
 Κύπρου (Λευκωσία) ἀρ. 32/33.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ

Κώστα Μόντη: Δεύτερο γράμμα στὴ μη-
 τέρα, Λευκωσία, 1972.
 Γ. Φιλίππου Πιερίδη: Τέσσερα θέ-

ματα λόγου, Κέδρος, Ἀθήνα, 1973.
 Ἐλ. Πατῆ: Περί τὸν «Κρίτωνα» τοῦ Πλά-
 τωνα, ἀνατ. Ἀθήνα, 1972.
 Ἐλ. Πατῆ: Ἑρμηνευτικά στὸν Πλατωνικὸ
 Κρίτωνα, ἀνατ. Ἀθήνα, 1972.
 Στέφ. Τηλεκίδη: ...γιὰ τὴ χιλιάρκιδη
 τῆ λευτεριά (β' ἐκδ.). Θεσσαλονικῆ, 1973.
 Κυρ. Χαράλαμπίδη: Τὸ ἄγγεο μὲ
 τὰ σχήματα, Λευκωσία, 1973.
 Βασ. Ι. Λαζανᾶ: Τὸ «προσίμιο στὸν
 «Στέφανο» τοῦ Μελεάγγρου, ἀνατ., Ἀθήνα, 1972.
 Μανώλη Πράτσικα: Τέσσερα μονό-
 πρακτα, Νέα Σκέψη, Ἀθήνα, 1973.
 Ἀλ. Σπανόπουλου: Κολχίδα,
 Ἀθήνα, 1973.
 Δημ. Ἀρχιγιάννη: Ἀντίλοιοι, Ἀθήνα,
 1972.
 Ἡρώς Γεωργιάδη — Λαμπίρη:
 Ὁ ζωγράφος Θεοφίλος στὴ Σμύρνη, Παρασίς.
 Μελίτας: Στίγματα σιωπῆς, 1973.
 Γ. Προδρόμου: Οὐίλλιαμ Σαίξπηρ Ἄμ-
 λετ (ἀνάλυση), Λευκωσία, 1973.
 Σήφη Κόλια: Θρησκευτικὴ Ἀνθολογία
 Ποιήσεως 1453 — 1972, Ἀθήνα — Ν. Ὑόρκη
 1973.
 Τάσου Λιγνάδη: Ἡ σύγχρονη Ἑλλη-
 νικὴ ποίηση, (ἀνατ.) Ἀθήνα, 1972.
 Ἀναστ. Λιγνάδη: Τὸ πρῶτον δάνειον
 τῆς Ἀνεξαρτησίας, Ἀθήνα, 1970.
 Τάσου Λιγνάδη: Τὸ Ἄξιον ἔστι τοῦ
 Ἐλύτη, Ψυχικόν, 1971.
 Π. Στυλιανοῦ καὶ Κ. Κύρρη:
 Ὁ Ἅγιος Δημητριάδης Κυθρέας, Λωτός, Λευκω-
 σία, 1973.

Πῶς θ' ἀποκτήσετε τὸ ἔργο
 «ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΑΝΘΟΛΟΓΙΑ
 ΠΟΙΗΣΕΩΣ»

Τόμοι πέντε (5)
 ἔκδοση πολυτελείας
 βιβλιοδεσία χρυσοδέτος
 ἐντὸς θήκης

Ἄξια ὀλοκλήρου τῆς σειρᾶς:
 δρχ. 2000

Πωλεῖται
 εἰς ἅλα τὰ κεντρικὰ βιβλιοπωλεῖα
 τῶν Ἀθηνῶν
 Στέλνεται
 καὶ ἀπὸ τὸν Ἀνθολόγο ταχυδρομικῶς
 Διεύθυνση Ἀνθολόγου:
 Κύριον ΣΗΦΗΝ Γ. ΚΟΛΙΑΝ Γομνασιάρχην,
 ὁδὸς Πατρῶν 27, Κόρινθον
 Τηλέφ. (07441) - 24014

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ
 (Πνευματικὸ καὶ Καλλιτεχνικὸ
 1972)

Ἐκδοση ἐξαιρετικῆ.

Συνιστᾶται

Τιμὴ ἐσωτερικοῦ δρ. 100

Τιμὴ ἐξωτερικοῦ δολ. 6

Διεύθυνση:

Κλυταιμνήστρας 24
 Νέα Λιόσια

Ἀθήναι

Η ΚΥΠΡΟΣ

σας προσκαλεῖ κοντὰ τῆς

Στὸ Νησί τῆς Ἀφροδίτης συγκέντρωσαν οἱ αἰῶνες τῆς Ἱστορίας μίᾳ ἀπαραμίλλη ὁμορφιά.

Ἐδῶ συναντήθηκαν καὶ συναντῶνται οἱ πολιτισμοί, ἡ Τέχνη τῆς Δύσεως καὶ τῆς Ἀνατολῆς.

Ἐδῶ τὸ Ἑλληνικὸ Πνεῦμα μετεμόρφωσε καὶ ἀφομοίωσε κάθε ξένη ἐπίδραση καὶ δημιούργησε τὸ Ἑλληνο-Κυπριακὸ θαῦμα μὲ ζωντάνια, πρωτοτυπία, χάρη καὶ φαντασία.

Γνωρίσατε τὴν ΚΥΠΡΟ καὶ ζήσατε ἓνα μέρος τῆς Ἑλληνικῆς ἐμπειρίας στὰ μαγεμένα τοπία, στὶς ἀκρογιαλιές καὶ στὰ βουνά, στὰ ἀπειράριθμα ἀρχαιολογικὰ καὶ ἱστορικὰ μνημεῖα, στὶς πόλεις καὶ στὰ χωριά τῆς ΚΥΠΡΟΥ.

Στὸ Νησί μας θὰ περάσετε τὶς πιὸ εὐχάριστες διακοπές σας, ἀνάμεσα στὸν πιὸ φιλόξενο λαό.

Διὰ περισσότερῆς πληροφορίας ἀποτείνεσθε στὸ ταξιδιωτικὸ σας γραφεῖο

ἢ

στὸν ΚΥΠΡΙΑΚΟΝ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΝ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Ταχ. Κιβ. 4535, Τηλ. 43374

ΛΕΥΚΩΣΙΑ.

ΚΥΠΡΟΣ

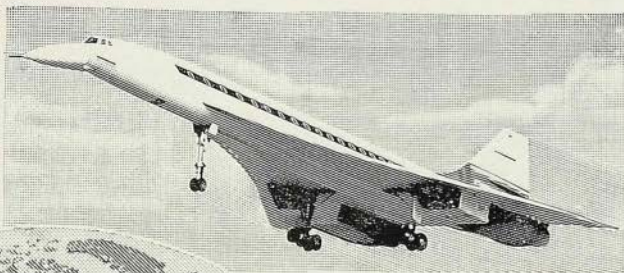
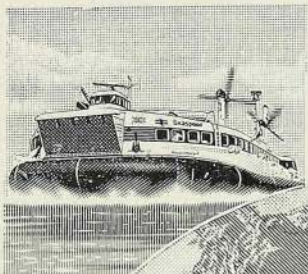
ΚΥΠΡΩΝ

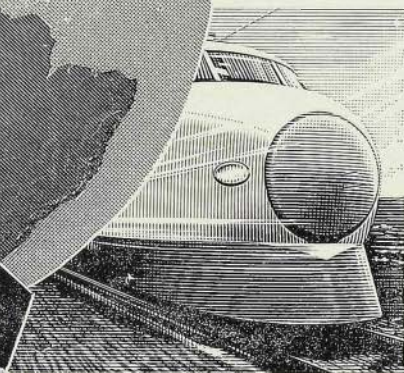
ΚΥΠΡΩΝ

ΚΥΠΡΕ

Right
around
the
world...

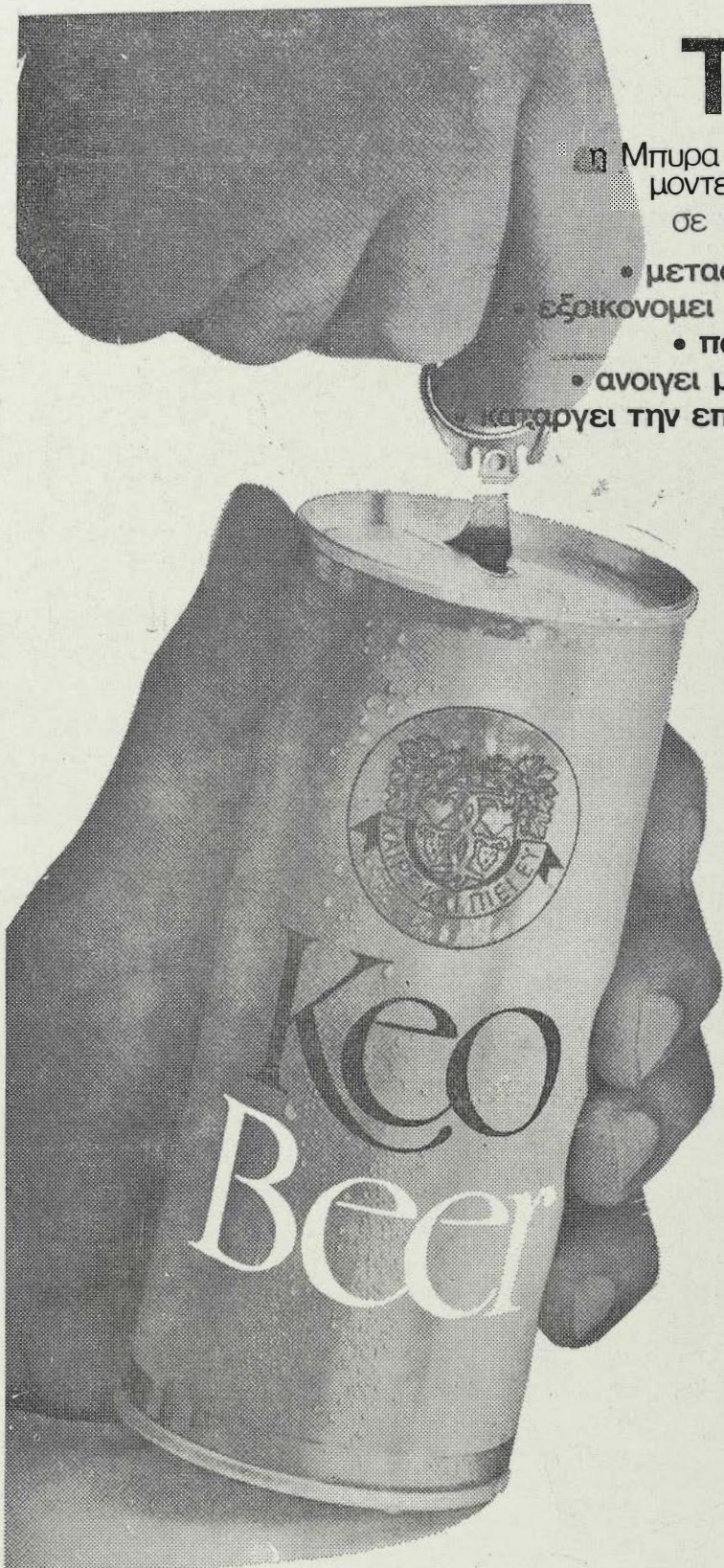
Craven 'A'-
as modern as tomorrow,
the perfect balance between
filter and fine Virginia tobacco
for that smoother, cleaner taste.

CRAVEN 'A'

Τώρα

η Μπυρα ΚΕΟ και σε νέα
μοντέρνα συσκευασία:
σε μεταλλικό κουτι

- μεταφερεται ευκολα
- εξοικονομει χωρο και χρονο
- παγωνει γρηγορα
- ανοιγει μ' ενα τραηγμα
- καταργει την επιστροφη κενων

Μπυρα ΚΕΟ. Παντα ασυναγωνιστη σε ποιτητα. Αγνη, απολαυστικη,
υπεροχη, βαθεια ριζωμενη στην καρδια της Κυπρου.

Μπυρα ΚΕΟ η Μπυρα σας